

ՔԱՂԱՔԱՑԻՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՇԱԿԵՐՏԻ ԳԻՐՔ

II մաս

11

Երաշխավորված է Վրաստանի կրթության և գիտության
նախարարության կողմից 2024 թվականին

Հրատարակչություն
ՄԻԴԻ

Նինո Տալախաձե
Նիկոլոզ Մեգրեղիշվիլի

Քաղաքացիություն 11, II մաս
Աշակերտի գիրք տասնմեկերորդ դասարանցիների համար
Թբիլիսի, 2024
Առաջին հրատարակություն

Հեղինակներ՝ Նինո Տալախաձե, Նիկոլոզ Մեգրելիշվիլի

Խմբագիր՝ Թեոնա Բեքիշվիլի
Տեխնիկական ձևավորող՝ Դաչի Կոճաուրի

Հրատարակություն Միդի, 2024
Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են

ՄՊԸ «Միդի հրատարակություն»
Հասցե. Թբիլիսի, Նոնեշվիլի պող. 2/5/169
Հեռախոս. 599623610
Կայք-էջ. www.ceed.ge
Էլ.-փոստ. info@ceed.ge
ceedgeorgia@yahoo.com
<https://www.facebook.com/CEED> Գամոցեմლობა სიდი

Citizenship 11
Student's Book
© Ceed Publishing, 2024
all rights reserved.
2/5/169 Noneshvili Ave., Tbilisi, Georgia, 2024

ISBN 978-9941-8-6514-5

Թանկագին տասնմեկերորդ դասարանցիներ,

Ձեր ձեռքին «Քաղաքացիություն» առարկայի դասագիրքն է, որում տրված են շատ կարևոր և հետաքրքիր թեմաներ՝ «ձեռնարկատիրություն և բիզնես» և «Քաղաքականություն և քաղաքական մշակույթ»:

Բոլոր մարդիկ ձգտում են ունենալ բարեկեցիկ կյանք, այդ բարեկեցության մասին ամեն մեկը իր պատկերացումը կարող է ունենալ, դրանք բոլորը տարբեր են, բայց, որպես օրենք, ընդհանուր ավելի շատ բան կգտնվի: Բարեկեցության հասնել առանց բիզնեսի և ձեռնարկատիրության աներևակայելի է: Նույնպես աներևակայելի է բարեկեցությունը առանց ճիշտ վարած քաղաքականության: Ապագայում դուք պետք է հարթեք ձեր ճանապարհը ձեռնարկատիրության և բիզնեսի, թե քաղաքականության դժվարին ոլորաններում: Իսկ դրա համար ձեզ հարկավոր են գիտելիք և ունակություն-հմտություններ:

Գրքում տրված տեղեկատվությունը, իրավիճակները, իրական նորությունները, մոդելավորումը, տարբեր ակտիվությունները, մատնացույց արված էլեկտրոնային ռեսուրսները ուղղակիորեն ձեզ կկապեն կենցաղային իրավիճակների հետ: Այդ պատմությունները հարկ կլինի քննարկել-վերլուծել տարբեր տեսակի ակտիվություններով:

Կարող եք ձեզ պատկերացնել որպես աշխարհի մագնատ, որպես անտրեպրենյոր՝ մասնավոր ձեռնարկության տնօրեն, որպես նորարարական բիզնես բացահայտումների հեղինակ, որպես սպառող, որպես քաղաքականության ստեղծող և որպես քաղաքականությունը վերահսկող: Դասի ժամանակ դուք կարող եք ստանձնել պատասխանատվություն, դիմել ռիսկի և, թեկուզ պարտվեք, դասասեղնակում կրած և վերլուծության ենթարկված պարտությունը ձեզ համար կվերածվի հետագա հնարավորության: Կարճ ասած, գրքի հետ միասին առջևում ձեզ սպասում է հետաքրքիր փորձառություն, որը հետո կենսական լաբիրինթոսներից ձեր դուրս գալը կհեշտացնի:

Մարդիկ իրենք ստեղծեցին այդ լաբիրինթոսները, երբ երկրագնդին, շրջակա միջավայրին նայում էին միայն որպես սպառողներ, երբ բռնանում էին և հիմա սկսեցին մտածել, թե ինչպես ազատվեն այդ ամենից: Դուք նույնպես մտածե՛ք այդ մասին:

Դասագրքում տրված է 2 թեմա, ամեն մեկը բաղկացած է չորս ենթազլխից: Դրանցում տրված է 29 պարագրաֆ: Ճանապարհի հարթեցման մեջ ձեզ կօգնեն ավանդական խորագրերը, առատ ինֆոգրաֆիկան, տարբեր դիտողական նյութերը, բայց որպես գլխավոր պայման մնում է ձեր ակտիվությունը և ընդգրկվածությունը:

Դասագրքում կիրառված խորագրեր

ՔՆՆԱՐԿԵՐ	ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է	ՀԻԾԵՐ
ԱՇԽԱՏԵՐ ԽՄԲԵՐՈՒՄ	ՀԵՏԱՉՈՏՈՒԹՅՈՒՆ	? ՀԱՐՑ
ԱՇԽԱՏԵՐ ՉՈՒՅԳԵՐՈՎ	ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ	★ ԲԱՌԱՐԱՆ

Ցանկալի է՝ գրքի հետ այնպես վարվեք, որպեսզի այն հաջորդ տարիներին ծառայի նաև այլ աշակերտների:

Մաղթում ենք հաջողություն:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

II ԹԵՄԱ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹ

I ԳԼՈՒԽ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅ

Համալիր առաջադրանք	6
21. Քաղաքականությունը և անհատները	7
22. Քաղաքական գործընթացի սուբյեկտներ	29

II ԳԼՈՒԽ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՎ ՌԵԺԻՄՆԵՐ

Համալիր առաջադրանք	46
23. Քաղաքական գաղափարախոսություններ	47
24. Քաղաքական ռեժիմներ	61
25. Ոչ ժողովրդավարական ռեժիմներ	70

III ԳԼՈՒԽ. ԿԱՅՈՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Համալիր առաջադրանք..... 86

26. Համագործակցություն ընդհանուր նպատակների համար .87

27. Անվտանգ վարքի կանոններ արտակարգ

իրավիճակների ժամանակ..... 105

IV ԳԼՈՒԽ. ՔԱՂԱՔԱՅԻՆԱԿԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ

Համալիր առաջադրանք..... 118

28. Քաղաքացիական մասնակցություն քաղաքականությունում .. 119

29. Քաղաքացիների մասնակցությունը ինքնակառավարմանը .. 144

ՀԱՄԱԼԻՐ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ

Համալիր առաջադրանքի պայման

Ծանոթացե՛ք XX դարի հայտնի քաղաքագետ Ուինսթոն Չերչիլի մասին տրված տեղեկատվությանը (էջ 7-10), համեմատե՛ք նրա գործունեությունը դասագրքում տրված այլ քաղաքագետների գործունեության հետ. Քրիստին Լագարդ (էջ 21), Ուրսուլա ֆոն դեր Լեյեն (էջ 22), Վալերիա Նովոլովորսկայա (էջ 36-37):

Գրե՛ք էսսե, որտեղ քաղաքագետների անձնական բնութագրերի և գործունեության վերլուծության հիման վրա կքննարկեք քաղաքական առաջնորդի դերը լոկալ/գլոբալ հասարակական հիմնախնդիրների կարգավորման մեջ:

Ուշադրությունը կենտրոնացրե՛ք քաղաքական առաջնորդի անձնական հատկանիշների և հաստատակամության՝ որպես գաղափարների իրականացման նախապայմանի վրա:

Աշխատանքում/աշխատանքի շնորհանդեսի ժամանակ ընդգծված ներկայացրե՛ք.

- ▶ Ի՞նչ հատկությունների, արժանիքների կրող պետք է լինի հաջողակ քաղաքական առաջնորդը:
- ▶ Ո՞ր հասարակական կարիքների մասին են հոգում (ըստ օրինակների) քաղաքական առաջնորդները:
- ▶ Ի՞նչ գործոններ են օժանդակում քաղաքագետին, որպեսզի նա կարողանա իրականացնել սեփական գաղափարները, հարաբերություն ունենա տարբեր հասարակական խմբերի հետ:

ԱՇԽԱՏՆԵՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Կես դար առաջ հարուստ երևակայություն ունեցող առաջնորդները իրենց ժամանակակիցներին առաջարկեցին պրագմատիկ գաղափար՝ ստեղծել ժողովրդավարական պետությունների հազվագյուտ քաղաքական և տնտեսական միավորում, Եվրամիություն (կամ ինչպես Ուինսթոն Չերչիլն էր անվանում՝ «Եվրոպայի Միացյալ Նահանգներ»), որպեսզի ապագա սերունդներին հասանելի դառնային խաղաղությունը, կայունությունը և նյութական բարեկեցությունը: Այս երեք նպատակներից ելնելով, ընդհանուր գաղափարները միավորում են Եվրամիության հիմնադիր այրերի տպավորիչ և ոչ փոքրաթիվ խմբին, որոնցից ներկայացնում ենք Ուինսթոն Չերչիլին:

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված քաղաքագետի համառոտ պատմությանը: Պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ուինսթոն Չերչիլին որպես ինչպիսի՞ քաղաքագետի կրնոթագրեք: Ի՞նչ հատկանիշներով էր նա աչքի ընկնում:
- ▶ Ո՞ր գլոբալ և լոկալ հիմնախնդիրների հետ ծանոթացաք:
- ▶ Այս քաղաքագետը սեփական երկրի և գլոբալ քաղաքականության վրա կոնկրետորեն ի՞նչ ազդեցություն գործեց: Պատասխանը հիմնավորե՛ք:
- ▶ Ինչպե՞ս էր պայքարում Ուինսթոն Չերչիլը ֆաշիզմի դեմ:
- ▶ Հանգամանքների փոփոխությունները նրան ինչպե՞ս դուրս մղեցին քաղաքական ասպարեզից:
- ▶ Ինչպե՞ս էր փոփոխվում հասարակության տրամադրվածությունը/աջակցությունը նրա՝ որպես քաղաքագետի նկատմամբ:
- ▶ Ինչպե՞ս գործեց այս քաղաքագետների գործունեությունը հասարակության յուրաքանչյուր անդամի վրա:
- ▶ Չերչիլը ի՞նչ վերաբերմունք ուներ հասարակության նկատմամբ:
- ▶ Տեքստի համաձայն՝ ինչպե՞ս կգնահատեիք Չերչիլի ելույթը, որով նա հասարակությանը դիմեց վարչապետ ընտրվելուց հետո:
- ▶ Ինչո՞ւ էր ձգտում Ուինսթոն Չերչիլը Եվրամիություն ստեղծել: Ո՞ր գլոբալ երևույթն էր դրա նախապայմանը:
- ▶ Ի՞նչն էր այս քաղաքագետի համար Եվրամիություն ստեղծելու գլխավոր խնդիրը:
- ▶ Ի՞նչն էր նրա՝ որպես քաղաքագետի գլխավոր ձեռքբերումը:
- ▶ Ինչպե՞ս կգնահատեիք այդ ձեռքբերումները ժամանակակից տեսանկյունից:

- ▶ Անձի անհատական հատկանիշները որքանո՞վ են որոշում քաղաքագետի ուժեղ լինելը: Շրջակա միջավայրը: Մրցակիցները:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչպիսի՞ քաղաքականություն վարեց Չերչիլը:
- ▶ Ինչպիսի՞ն պետք է լինի լավ քաղաքագետը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ դեր է ստանձնում անհատը, և ինչպե՞ս պետք է նա ընդգրկվի հանրային քաղաքականության իրականացման գործում:
- ▶ Մի քանի տասնյակ տարի է անցել այս մարդու գործունեությունից: Վերլուծե՛ք և գնահատե՛ք այն:

Ուինսթոն Չերչիլ*

Ուինսթոն Չերչիլ

Ուինսթոն Չերչիլ – ռազմավար, քաղաքագետ, հռետոր, նկարիչ, գրող (Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր), մարզիկ – այս բոլոր «տիտղոսները» պատկանում են մեկ մարդու: Բայց նրա ամենամեծ տիտղոսը այնուամենայնիվ ժողովրդի ծառա լինելն է: Մըր Ուինսթոնը այդ «տիտղոսը» դրսևորեց հատկապես Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ: Նա զգում էր Առաջին համաշխարհային պատերազմի մոտենալը և այդ պատճառով էլ շտապ կարգով կատարեց նավատորմիդ արդիականացում՝ մոդեռնացում (այն քարածխի վառելիքից անցկացրեց նավթի վրա), իսկ արդյունքում նավթի արդյունահանումը նույնպես կրկնակիորեն մեծացրեց, ստեղծեց ծովաօդային ուժեր, ինքնաթիռները անձամբ էր փորձարկում և ավիավթարից էլ փրկվեց:

Հարավային Աֆրիկայի պատերազմի գերիների ճամբարից փախուստի դիմելուց հետո հայրենիք վերադարձած անձը որոշեց գործել քաղաքականությունում և 1915-1929 թվականներին գրեթե բոլոր կարևոր նախարարների պաշտոնները հերթով զբաղեցրեց:

1929 թվականից, երբ իր պահպանողական կուսակցությունից հեռացավ, նա մեծ ճանաչում ձեռք բերեց որպես գրող և հրապարակախոս: Այդ ժամանակաշրջանում նա հաճախ էր ուշադրությունը կենտրոնացնում Հիտլերի աճող սպառնալիքի և սպասվող զինված հակամարտության վրա, ինչը նաև արդարացավ, և աշխարհը խրվեց II համաշխարհային պատերազմի փոթորկի մեջ:

Երբ լյուֆտվաֆը (Գերմանիայի օդային ուժեր) անողորմարար ոմբակոծում էր Բրիտանիան, Չերչիլը այն ժամանակ նույնպես ժողովրդի կողքին էր և փորձում էր առավելագույնս համերաշխություն ցուցաբերել, մնալ քաղաքացիների մոտ և իր ներկայությամբ խաղաղեցնել նրանց:

Չերչիլը գործնական միջոցառումների կոչերով հանդես էր գալիս նացիստական Գերմանիայի դեմ և խստորեն քննադատում էր ագրեսորի քաղաքականությունը: Սակայն նրա հակաֆաշիստական կոչերը մնում էին անարդյունք:

1940 թվականին Չերչիլը դարձավ վարչապետ և Բրիտանիան

* Աղբյուր. <https://bit.ly/3kTctc5>

ղեկավարեց պատերազմի ծանր տարիներին: Նա սկզբից ևեթ հրաժարվեց պարտությունը դիտարկել՝ որպես հնարավոր տարբերակներից մեկը, և հիմնովին բացառեց նացիստների հետ որևէ տեսակի գործարք: Այդ առանց փոխզիջման տրամադրվածությունը բրիտանական դիմադրությանը մարտական ոգևորություն տվեց, ինչը նշանակալից դեր կատարեց այն ժամանակ, երբ իր երկիրը Հիտլերի դեմ ընդդիմությունում բոլորովին միայնակ էր:

1940 թվականի մայիսի 10-ին Չերչիլը կանգնեց կառավարության ղեկի մոտ, իսկ մայիսի 13-ին խոսքով դիմեց հասարակությանը. «Երկիրը գտնվում է պատմության մեջ մեծագույն պայքարի մեկնարկի փուլում, և ես չեմ կարող ժողովրդին որևէ բան խոստանալ, բացի արյունից, աշխատանքից, արտասուքից և քրտնքից»:

Չնայած այս վաստակին՝ պատերազմից հետո նա ընտրություններում պարտություն կրեց, սակայն ապագայի իրադարձությունների զարգացման ճիշտ կանխագուշակման ունակությունը չկորցրեց և Ֆուլտոնում իր հայտնի ելույթում ընդարձակ խոսեց խորհրդային կոմունիստներից եկող վտանգի մասին: Այնտեղ առաջին անգամ կիրառեց «երկաթե վարագույր» արտահայտությունը, իսկ 1946 թվականին Ցյուրիխում հանդես եկավ իր հայտնի ելույթով, որում Եվրոպայի Միացյալ Նահանգներ ստեղծելու կոչ արեց:

Չերչիլը նոր համաշխարհային պատերազմից խուսափելու մեխանիզմը տեսնում էր եվրաինտեգրման մեջ, իսկ այդ ճանապարհի վրա՝ որպես առաջին քայլ, պաշտպանում էր Եվրոպայի խորհրդի ստեղծումը: Այդ պատճառով էլ, երբ 1948 թվականին Եվրոպայի մեծ կոնգրեսում ամբողջ Եվրոպայից 800 պատվիրակ էր հավաքվել, Չերչիլը միանգամայն արժանապատվորեն հրավիրված էր պատվավոր նախագահի վարկանիշով: Գործընթացը պսակվեց 1949 թվականի մայիսի 5-ին Եվրոպայի խորհրդի ստեղծմամբ, որի առաջին հանդիպմանը նույնպես Չերչիլը անձամբ մասնակցեց: Այնտեղ նա կոչ արեց կատարել դեպի հետագա ինտեգրում տանող հաջորդ քայլերը, ինչի մասին 1955 թվականին համաձայնեցին Մեսսինայի կոնֆերանսի ժամանակ, ինչը երկու տարի անց, 1957 թվականին Հռոմի պայմանագրի ձևակերպմամբ ավարտվեց:

Անասելի մեծ էր Չերչիլի տեսադաշտի դիապազոնը: Եվրոպայի միավորված բանակի և Ստրասբուրգի մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի ստեղծման գաղափարները նույնպես նրանից եկան: Դատարանը հիմնադրվեց 1959 թվականին, ճիշտ տասը տարի անց այն պահից, երբ այդ կարծիքը առաջինը ինքը բարձրաձայնեց:

Փաշիզմի դեմ Եվրոպայի ժողովուրդներին պայքարի դրդող քաղաքագետը արդարացիորեն համարվում է Եվրոպայի միավորման ետևում կանգնած շարժիչ ուժ: Չերչիլը իր համառության, հազվագյուտ մոտեցումների և անսահման վաստակների հետևանքով դարձավ եվրաինտեգրման պաշտպանությանը ուղղված ակտիվ պայքարի խորհրդանիշ:

Առանց Չերչիլի աշխարհն այսօր միանգամայն օտար, դժվար ճանաչելի կդառնար՝ մութ, անհամարձակ, տանջված... Նախ և առաջ հաղթանակի համար պահանջվում էր մի մարդ, առանց որի պայքարը սկզբից ևեթ դատապարտված կլիներ պարտության: Նրանց հարկավոր էր Ուինսթոն Չերչիլը:

*Չարլզ
Կրաուտհամեր,
«Այն, ինչը
նշանակություն
ունի»*

Ցանկացած
ճգնաժամ նոր
հնարավորություն
է:

Վատ
իշխանությունը
ընտրում են լավ
մարդիկ, որոնք
ընտրությունների
չեն գնում:

Ուինսթոն Չերչիլ

Ուինսթոն Չերչիլի սուրբծննդյան ուղերձը (1941 թ.). «Տարօրինակ Սուրբ Ծնունդ է: Կարծես ամբողջ աշխարհը մահ ու կենաց պայքարում է ընդգրկված, և պետությունները միմյանց ոչնչացնում են ամենասարսափելի զենքերով, ինչը գիտությունը կարողանում է մեզ տալ: Այս Սուրբ Ծնունդին կհաստատվեր թախիծը, եթե չունենայինք այն բանի անսասան հավատը, որ ո՛չ ուրիշ ժողովուրդների հարստության և հողերի հափշտակման ագահությունը, ո՛չ գռեհիկ ամբիցիաները և ո՛չ էլ այլոց ծախսով շահույթ ստանալու կեղտոտ վարմունքը՝ նկրտումը չի եղել մարտադաշտ դուրս գալու մեր պատճառը: Այստեղ՝ պատերազմի սրտում, պատերազմի, որը մոլեգնում և թնդում է ցամաքում և ծովում և դաժանորեն գալիս է մեր տների ու սրտերի կողմը, այստեղ՝ այս խառնարանի կենտրոնում, այսօր գիշերով խաղաղություն կիջնի բոլոր ընտանիքներում և մեր մեծահոգի ժողովրդի սրտերին: Այդ պատճառով էլ այս գիշեր կարող ենք կողքի դնել բոլոր այն մտահոգությունները և զայրույթը, որոնք հանգիստ չեն տալիս, և փոթորկի վերածված աշխարհում երջանկության երեկո նվիրենք մեր զավակներին: Եվ ուրեմն ավագներս լրիվությամբ կիսենք նրանց անարատ հաճույքը, մինչև կրկին կկանգնենք մոայլ աշխարհի և փշոտ տարիների առաջ, որոնք սպասում են առջևում՝ այն հաստատուն հույսով լցված, որ մեր հոգատարության և տված զոհերի շնորհիվ այս երեխաներից ոչ ոք չի հափշտակի սեփական ժառանգությունը և ազատ ու արժանապատիվ աշխարհում ապրելու իրավունքը»:

Պատերազմի ժամանակ Չերչիլը իր բոլոր ելույթներում օգտագործում էր մի ժեստ, որը արտացոլում էր լատինական V-ն (Victory - հաղթանակ): Չնայած նրան, որ այդ ժեստը դեռևս միջին դարերից էր հայտնի, ճիշտ Չերչիլի շնորհիվ տարածվեց ամբողջ աշխարհում՝ որպես հաղթանակի խորհրդանիշ: Ի սկզբանե «V» ժեստը բացարձակապես չէր նշանակում հաղթանակ: Պատերազմից հետո, երբ նրանք տուն էին վերադառնում, այդ ժեստով ցույց էին տալիս, որ իրենք կենդանի են, և իրենց մատները, որ գլխավոր զենքն էին իրենց գործերում, բոլորը տեղում էին:

ԱՇԽԱՏԵՔԻ ԶՈՒՅԳԵՐՈՎ

- Մեկ անգամ կրկին վերանայեք «Ուիսթոն Չերչիլ» տեքստը (էջ 8-10), որոշե՛ք.
- ▶ թվարկած էմոցիոնալ-սոցիալական ունակություններից որի՞ն էր տիրապետում Չերչիլը,
- ▶ այդ ունակությունների տիրապետումը որքանո՞վ պայմանավորեց նրա հաջողակ քաղաքական գործունեությունը: Ձեր կարծիքը հիմնավորե՛ք:

Էմոցիոնալ -սոցիալական ունակություններ	Հիմնավորե՛ք՝ այդ ունակությունները որքանո՞վ էին օգնում Չերչիլին անվանված նպատակներին հասնելու գործում:
Հաղորդակցություն	
Կոլաբորացիա	
Էթիկա	
Պատասխանատվություն	
Էմպաթիա	
Բնավորություն/կամք	
Հակամարտությունների կառավարում	
Հասարակության նկատմամբ անկեղծություն	
Հասարակական կարծիքը նկատի ունենալ	

Քաղաքականությունը պետական իշխանության, կուսակցության կամ հասարակական խմբի գործունեությունն է՝ երկրի ներքին և արտաքին հարաբերությունները վարելու ասպարեզում (տնտեսական քաղաքականություն, առողջապահության քաղաքականություն, արտաքին քաղաքականություն և այլն):

Քաղաքական գործունեությունը կարելի է խմբավորել տարբեր նշաններով: Քաղաքականությունը կարգավորում է հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտները:

Քաղաքականության տարածման տիրույթի համաձայն տարբերակվում են ներքին քաղաքականությունը և արտաքին քաղաքականությունը:

Ըստ մասշտաբի՝ քաղաքականությունը լինում է տեղային, տարածաշրջանային, միջազգային և համաշխարհային:

Գործողության ժամկետի համաձայն՝ տարբերակվում են ընթացիկ քաղաքականությունը, երկարաժամկետ քաղաքականությունը և հեռանկային քաղաքականությունը:

Քաղաքականությունը նաև նշանակում է որևէ նպատակի հասնելու համար մարդկանց հետ հարաբերություն վարել: Ժամանակակից Ժողովրդավարությունում հանրային քաղաքականության իրականացումը պետք է հաստատված լինի արդարացի և մրցունակ ընտրական համակարգով:

Քաղաքականությունը

պետականորեն ընդհանուր-հասարակական հարցերի կարգավորման հետ կապված գործունեության ոլորտ է:

ԱՇԽԱՏԵՔԸ ՉՈՒՅԳԵՐՈՎ

Ստորև տրված են հասարակական կյանքի տարրեր ոլորտներ: Համապատասխանեցրե՛ք յուրաքանչյուր ոլորտին աղյուսակի աջ սյունակից համապատասխան գործունեությունը:

Քաղաքական ոլորտ	Ներառում է սոցիալական խմբերի փոխհարաբերությունները հասարակությունում, առողջության պահպանությունը, սոցիալական ապահովումը:
Տնտեսական ոլորտ	Կապված է գիտության, կրթության, մշակույթի, կրոնի, արվեստի հետ:
Սոցիալական ոլորտ	Ապահովում է կարգապահությունը հասարակությունում, արձակում է կանոններ և հետևում է դրանց կատարմանը:
Հոգևոր ոլորտ	Ներառում է ապրանքի և սպասարկման թողարկումը, վարումը, սպասարկումը և բաշխումը:

Քաղաքականությունն իր բովանդակությամբ կազմված է շատ տարրերից: Պետական իշխանության իրականացմանը հարկավոր է քաղաքական համակարգի արմատավորում: Իշխանության բաշխման սկզբունքի համաձայն՝ իշխանությունը բաշխվում է գործադիր, օրենսդիր և դատական իշխանությունների: Իշխանության յուրաքանչյուր ճյուղ իր քաղաքական-իրավական նպատակն ունի:

ԱՇԽԱՏԵՔԸ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Գուդաուրիի լեռնադահուկային առողջարանը զբոսաշրջիկների համար Վրաստանում ամենապահանջված ուղղություններից մեկն է: Գուդաուրիի դահուկային առողջարանում սեզոնը տևում է յոթ ամիս: Երկրի մեկնարկեց. օրինական աշխատանքի ժամանած օտարերկրացիներին տեղացիները արգելում էին հաճախորդներին սպասարկել, երբեմն վիրավորանք էին հասցնում և սպառնում էին նրանց: Իրավիճակի լիցքաթափման համար ոչ ոք պատասխանատվությունն իր վրա չէր վերցնում:

Լեռնային գյուղերից՝ Բեդոնիից, Մլեթայից, Արախվիից, Մեթուրիից, Քվեշեթիից, Ջաղմիանիից, Չաքաթկարիից, Կախշաուրիից, Փասանաուրիից, Գուդաուրիից, Խաղիի կիրճից, նաև Կազրեկից երիտասարդները տարվա բոլոր ժամանակներում աշխատում են՝ որպես պարապլաններ, իսկ նրանց մի մասը ձմռանը զբաղված է՝ որպես դահուկային հրահանգիչ: Նրանց ընտանիքների եկամուտը Գուդաուրիում հրահանգիչ աշխատելուց ստացած վարձատրությունն է:

2022 թվականի հուլիսի 29-ին Գուդաուրիում փրկարար գործողության ժամանակ սահմանապահ ոստիկանությանը պատկանող փրկիչ թռիչքի անկման և բորտում գտնվող ութ հոգու զոհվելուց հետո ներքին գործերի նախարարը ոչ միայն Գուդաուրիում, այլև ամբողջ Վրաստանում պարապլանով թռիչքը արգելեց: Երկրում 250-ից ավելի օդաչու գործազուրկ դարձավ, ընդ որում հարյուրը անմիջապես Գուդաուրիում էին գործում: Նրանցից շատերը, որոնք ունեին նաև դահուկային սպորտից փորձառություն և նաև անցել էին առաջին մակարդակի ուսումնական դասընթաց, փորձեցին աշխատանքը շարունակել՝ որպես դահուկային հրահանգիչներ:

Քննարկե՛ք ստորև տրված պատմությունը - «Ցեղային կանոնակարգեր»:^{*} Բաժանվե՛ք 5 խմբի, յուրաքանչյուր խումբը կիսվի ստորև տրված 5 տեղեկատվություններից մեկով, պաշտպանի ընտրած տեղեկատվությանը համապատասխան դիրքորոշումը և վերջում բոլորը հանգեն մեկ ամփոփիչ եզրակացության:

Ծանոթացե՛ք հետևյալ տեղեկատվությանը.

I տեղեկատվություն. Տեղական հրահանգիչների դիրքորոշումը

II տեղեկատվություն. Օտարերկրյա հրահանգիչների դիրքորոշումը

III տեղեկատվություն. Օտարերկրյա լրատվամիջոցների դիրքորոշումը

IV տեղեկատվություն. Վրաստանի օրենսդրության մասին

V տեղեկատվություն. Մրցակցության գործակալության ներկայացուցչի կարծիքը

Պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ինչո՞ւ առաջացավ վեճ տեղացի և օտարերկրյա հրահանգիչների միջև:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ ոստիկանությունը չի արձագանքում օտարերկրյա հրահանգիչների դիմումին:
- ▶ Ի՞նչ իրավունքներ և պարտականություններ ունեն հրահանգիչները օրենքի առջև:
- ▶ Ի՞նչ կառաջարկեիք Վրաստանի իշխանությանը այդ ուղղությամբ:
- ▶ Անհրաժե՛շտ է, թե՞ ոչ պետության կողմից լրացուցիչ կարգավորումներ սահմանել:
- ▶ Ի՞նչ կարգավորումներ կառաջարկեիք օրենսդիրներին այդ ուղղությամբ:
- ▶ Կարո՞ղ է արդյոք ելք լինել անվտանգության նպատակով պարապլանով թռիչքն արգելելը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ հիմնական և լրացուցիչ պահանջներ պետք է բավարարի հրահանգիչը:
- ▶ Ի՞նչ վերաբերմունք է պետության և անհատի (այս դեպքում՝ հրահանգիչների և պետության) միջև:
- ▶ Նշված հարցը քաղաքական հա՞րց, թե՞ տնտեսական ոլորտի մաս եք համարում:
- ▶ Ինչո՞ւ է հեղինակը հողվածն անվանում «Ցեղային կանոնակարգեր»:
- ▶ Ինչպե՞ս են հասարակությունում գործում «Ցեղային կանոնակարգերը»:
- ▶ Վերհիշե՛ք «Դրակոնյան օրենքները»:

- ▶ Ինչպե՞ս պետք է գործի պետությունը, որպեսզի վեճի բոլոր մասնակիցները այս կոնկրետ դեպքում ճիշտ սահմանեն իրենց իրավունքը և պարտականությունը:
- ▶ Ինչի՞ հնարավորություն է տալիս օրենքն այս դեպքում:
- ▶ Տրված 5 տեղեկատվություններից ո՞րն է ձեզ ընդունելի: Ո՞րը չեք կիսում:
- ▶ Եթե դուք լինեիք օրենսդիր, ի՞նչ որոշում կընդունեիք:
- ▶ Կապակցե՛ք այս պատմությունը դեղագործական շուկայում ստեղծված իրավիճակին (տես՝ I մաս, էջ 76-80):

I տեղեկատվություն. Տեղական հրահանգիչների դիրքորոշումը

«Հեշտ է Թբիլիսիից գրել, որ ցեղային կանոնակարգեր ունենք և դրանով վիրավորանք ենք հասցնում: Իբր թե օտարերկրացիներին սպառնում ենք ֆիզիկական վնասվածքներով, հարձակվում ենք, բայց ոչինչ չեք հարցնում տեղի բնակիչներին – ինչո՞ւ ենք պահանջում իշխանությունից հիմնախնդիրները կարգավորել, որպեսզի արտասահմանից, այսպես կոչված, հրահանգիչների զանգվածային մուտք գործելու պատճառով մենք, ովքեր լեռնային շրջաններում ենք բնակվում, նաև փորձ ունենք և նաև հրահանգչի վկայական ունենք, առանց աշխատանքի և եկամտի չմնանք, մեզ նույնպես հարկ չլինի այստեղից հեռանալ ու արտագաղթի ճանապարհը բռնել»:

«Պետք է գոյություն ունենա օրենք, կարգավորում, ամեն ինչ լեռան ստորոտին կամ գագաթների վրա չպետք է վճռվի: Աշխարհի բոլոր առողջարաններն ունեն իրենց պահանջները և կանոնները: Ցավոք, մեզ մոտ ոչինչ չունենք»:

«Պետությունը դեկզիբացում պետք է կատարի կազմակերպությանը, որը կստուգի և այստեղ՝ տեղում, համապատասխան վկայականներ կտա հրահանգիչներին: Դրանից հետո լեռնային ոստիկանները կարող են գնալ և ասել՝ ցույց տուր քո փաստաթուղթը», - ասում է հրահանգիչներից մեկը:

«Ոչ մի հաստատություն պատասխանատվություն չի ստանձնում լարվածության կարգավորման համար: Ներքին գործերի նախարարությունում ասում են, որ այդ թեման իրենց հաստատությանը չի վերաբերում: Լեռնային մայրուղիների գործակալությունում ասացին, որ իրենց իրավասության մեջ միայն ճոպանուղիների և դահուկային մայրուղիների կառավարումն ու խնամքն են մտնում»:

«Նահանգապետը ի՞նչ գործ ունի այդ թեմայի հետ...», - գրեցին Մցխեթա-Մթիանեթիի նահանգից:

II տեղեկատվություն. Օտարերկրյա հրահանգիչների դիրքորոշումը «Այստեղ դու չես կարող աշխատել»

Մարչինը Լեհաստանից է: «Գուդաուրիի դահուկային դպրոցում» հրահանգչի թափուր հաստիքը սեպտեմբերին տեսել է համացանցում: Ուղարկել է որակավորման փաստաթղթերը, վկայականները և նրան աշխատանքի են ընդունել: Դպրոցի հրահանգիչների թիմում շուրջ 15 դահուկորդ է ամբողջ աշխարհից՝ Ավստրալիայից մինչև Միացյալ Նահանգներ, այդ թվում՝ նաև մի քանի վրացիներ:

Մարչինը գնեց ինքնաթիռի տոմսեր, պատվիրեց հյուրանոց և հունվարի մեկին արդեն Վրաստանում էր: Առաջինը, որ արեց, դա Արդարադատության տուն

ներկայանալն էր և գրանցվեց՝ որպես անհատ ձեռնարկատեր: Բանկում հաշվեհամար բացեց: Կարծես ամեն ինչ պատրաստ էր այն բանի համար, որ աշխատանքի անցներ, բայց հիմա վրացական «դահուկային մաֆիայի» մասին YouTube-ին տեսագրություններ է ուղարկում: Ամեն առավոտ Գուդաուրիի գլխավոր հրապարակում հավաքվում է վրաց դահուկային հրահանգիչների մոտավորապես 30-հոգիանոց խումբ: Մի մասը լեռան գագաթ է գնում, ոմանք ստորոտին՝ ճոպանուղու մոտ են մնում: Երբ տեսնում են օտար լեզվով խոսող խմբերի, գնում և ընդհատում են նրանց գրույցը՝ դուք այստեղ չեք կարող աշխատել:

«Մեզ թույլ չեն տալիս աշխատել, քանի որ վրացիներ չենք», - ասում է Մարչինը և ավելացնում. «Ասում են, որ իսկ ես նրանց աշխատանքը, բայց նաև ասում են, որ գողանում ենք Վրաստանի մաքուր օդը»:

III տեղեկատվություն. Օտարերկրյա լրատվամիջոցների դիրքորոշումը

Վրացի և օտարերկրյա մարզիչների միջև հակասությունը, որը այս տարի չէ, որ սկսվել է, է՛լ ավելի սրվեց, հայտնվեց լրատվամիջոցների ուշադրության կենտրոնում և հասավ մինչև Ավստրալիա:

ABC NEWS-ը, որը Facebook-ում 4 միլիոնից ավելի հետևորդ ունի և հիշատակվում է որպես Ավստրալիայի ամենավստահելի մեդիա կազմակերպություն, գրում է, որ տասնյակ արտասահմանցիների, այդ թվում՝ որոշ ավստրալիացիների Արևելյան Եվրոպայի դահուկային առողջարանում աշխատելու հնարավորություն չի տրվում:

«Միշտ, երբ միջազգային հրահանգիչները փորձում են դաս անցկացնել, նրանց վիրավորում են այն աստիճան, որ չեն կարողանում ուսուցանել: Փիզիկապես վախեցնում են, սպառնում են, փորձում են մեր անցագրերը խլել, հափշտակել սարքավորանքը և հաճախորդներին սովորեցնելու հնարավորություն չեն տալիս: Վերջին օրերին իրավիճակը է՛լ ավելի վատացավ», - մեջբերում է կատարում ABC դահուկային դպրոցի ավագ հրահանգիչ Տրիստրամ Տոդդի մեկնաբանությունից, որտեղ վերջինս ասում է, որ լավատեսական սպասում չունի, որ Գուդաուրիում գտնվող շուրջ 100 օտարերկրյա հրահանգիչի համար կգտնվի շահավետ ելք. «Չեմ կարծում, որ առաջիկա տարիներին մարդիկ վճռեն այստեղ ժամանել այս ծիծաղելի իրավիճակի պատճառով»:

ABC-ն գրում է, որ միջազգային հրահանգիչները դիմում են նաև տեղական ոստիկանությանը, բայց դա իրավիճակին օգնել չի կարողանում: Բացի դրանից, նրանք նամակներ են ուղարկել նաև դեսպանություններին: «Մենք բոլորս մոլորված ենք, քանի որ չնայած աշխատանքի օրինական իրավունքին և միջազգայնորեն ճանաչված որակավորմանը, չունենք երաշխիք, որ եթե այս երկրում աշխատանքը շարունակենք, անվտանգ կլինենք», - ասված է նամակում:

IV տեղեկատվություն. Վրաստանի օրենսդրության մասին

Վրաստանի խորհրդարանում արդեն գրանցված է նոր օրենք «Ջրոսաշրջության մասին», որը լեռնային առողջարաններում աշխատանքի տարբեր հայեցակետերը պետք է կարգավորի:

Ի՞նչ է ասում օրենքը:

Տեսական գիտելիքի և գործնական ունակություն-հմտությունների զարգացման նպատակով ունկնդրին սովորեցնում է հրահանգիչը, որը պետք է ունենա բարձրագույն կրթություն կամ համապատասխան ոլորտում աշխատանքի առնվազն 3 տարվա փորձ:

Վրաստանի օրենք հաստիկ մասնագիտական կրթության մասին, հոդված 11, հրահանգիչ

Մրցակցությունը սահմանափակող պայմանագիր, որոշում և համաձայնեցված գործողություն 1. Արգելվում է տնտեսվարող սուբյեկտների կամ տնտեսվարող սուբյեկտների ընկերությունների միջև կնքել այնպիսի պայմանագիր, ընդունել այնպիսի որոշում կամ իրականացնել այնպիսի համաձայնեցված գործողություն, որի նպատակը կամ հետևանքը համապատասխան շուկայում մրցակցությունը սահմանափակելը, թույլ չտալը և/կամ արգելելն (հետագա համաձայնություն) է, մասնավորապես.

ա) գնման կամ վաճառքի գնի կամ այլ առևտրական պայմանների ուղղակի կամ անուղղակի սահմանումը (ամրագրումը),

բ) արտադրության, շուկայի, տեխնոլոգիական զարգացման կամ ներդրումների սահմանափակումը,

գ) շուկաների կամ մատակարարման աղբյուրների՝ սպառողի, տարածքային կամ այլ նշանով բաշխումը,

դ) որոշակի առևտրական գործընկերների համար նույնական փոխանակման վրա տարբեր պայմանների հաստատումը, որի արդյունքում նրանք հայտնվում են ոչ մրցակցային պայմաններում,

ե) գործարքի առարկայի հետ նյութական և առևտրային կապ չունեցող գործարքի կնքման նպատակով կողմի համար լրացուցիչ պայմանի սահմանումը/պարտադրումը:

Վրաստանի օրենք մրցակցության մասին, հոդված 7

Ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձը, որը առողջարանում կառուցել է զբոսաշրջային, բուժ-աթոթիլակտիկ և այլ տիպի հաստատություն կամ շահագործում է այն, հանդիսանում է առողջարանային տեղի օգտատեր և վճարում է օրենսդրությամբ հաստատված վարձավճար:

Վրաստանի օրենք զբոսաշրջության և առողջարանների մասին, հոդված 3: Վրաստանի առողջարանային ռեսուրսներ

V տեղեկատվություն. Մրցակցության գործակալության ներկայացուցչի կարծիքը

Ցանկացած արարք, որը խոչընդոտում է կամ ապագայում կխոչընդոտի մրցակցությանը, համարվում է օրինախախտում: Օրինակ՝ Լեհաստանում այսօր տաքսիի վարորդների մի մասը ներկայացնում են Վրաստանի քաղաքացիները, նրանց վարորդական իրավունքը ճանաչվել է Լեհաստանի պետության կողմից, որից հետո Վրաստանի քաղաքացիները ստացել են տաքսիի վարորդի աշխատատեղ: Ինչպե՞ս եք պատկերացնում այս իրավիճակում տեղական վարորդների բողոքը մրցակից վարորդների դեմ:

Կամ եթե անձը ավարտել է Քեմբրիջի, Օսլոյի կամ ցանկացած օտար երկրի համալսարան և ժամանել է Վրաստան աշխատելու նպատակով, և նրա դիպլոմը ճանաչված է Վրաստանի Կրթության և գիտության նախարարության կողմից, նա ունի՞, թե՞ ոչ իրավունք աշխատելու համապատասխան տեղում:

Անօրեն է, թե՞ ոչ օտարերկրյա հրահանգիչների ժամանումը, դրա պարզաբանման համար պետք է որոշեք:

- ▶ Ճանաչված է, թե՞ ոչ մեր պետության կողմից օտարերկրյա հրահանգիչներին այլ երկրում տրված վկայականը:
- ▶ Որքանո՞վ օրինականորեն է տեղի ունենում հրահանգիչների կողմից գումար ստանալը. նրանք պաշտոնապես գրանցված են՝ որպես անհատ ձեռնարկատեր կամ այլ իրավական ձև ունեցող գործարար և համապատասխանաբար վճարո՞ւմ են, թե՞ ոչ հարկերը:
- ▶ Եթե վերը նշված հարցերը չեն կասեցվում, այլ դեպքում նման հակամարտությունը ես կգնահատեի՝ որպես փողոցային վեճ, որը ընդհանուր ոչինչ չունի ո՛չ բիզնեսի, ո՛չ մրցակցության և ո՛չ էլ Եվրամիության օրենսդրության հետ, որին և ձգտում է մերձենալ մեր երկիրը:

Ժողովրդավարական համակարգում քաղաքական իշխանության գլխավոր հոգածությունը մարդն է: Անհատի նշանակությունը ժողովրդավարական հասարակությունում ստեղծում է այդ հասարակության գոյության նախապայմանը: Այնտեղ, որտեղ առաջին պլանում կանգնած են անհատը և մարդը, ստեղծվում է ժողովրդավարական պետություն և թափանցիկ կառավարման համակարգ:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ստորև տրված տեղեկատվության հիման վրա պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Համարո՞ւմ եք, թե՞ ոչ Վրաստանի առաջին ժողովրդավարական հանրապետությունը պետության կողմից մարդուն առաջին պլանում կանգնեցնելու օրինակ:
- ▶ Մրցակցության տեսակետից ո՞ր գործունեությունն էք համարում մարդու արժանապատվության, իրավունքների և ազատությունների մասին հոգատարություն:

Վրաստանի Առաջին Ժողովրդավարական Հանրապետությունը գոյություն ունեցավ ոչ լրիվ երեք տարի (1918-1921 թթ.) և նշանակալից հետք թողեց մեր երկրի պատմությունում: Դա ժողովրդավարական պետություն էր, որը Ռուսաստանի կայսրության նախկին երկրներից և շատ զարգացած երկրներից առաջ.

- ▶ անցկացրեց համընդհանուր ընտրություններ երկու սեռերի քաղաքացիների մասնակցությամբ,
- ▶ ընդունեց Սահմանադրություն,
- ▶ հիմնադրեց պետական ինստիտուտներ,
- ▶ մշակեց օրենսդրություն ազգային և կրոնական փոքրամասնությունների պաշտպանության համար,
- ▶ գործունեության հնարավորություն տվեց կանանց իրավունքներին,
- ▶ ստեղծեց բազմակուսակցական համակարգային կառավարման լավ օրինակ,
- ▶ ձևավորեց քաղաքական կարծիքի և բանավեճերի մշակույթ,
- ▶ անսասան կանգնեց մեծագույն չարիքների կայսրության դեմ և մինչև արյան վերջին կաթիլը պաշտպանեց երկրի անկախությունը:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Մարդու մեջ ներդրված են մոտիվացիաներ և ցանկություններ, որոնք նրան վեր են ածում քաղաքական էակի: Որպես քաղաքական էակներ՝ մարդիկ դրսևորում են տարբեր տեսակի քաղաքական ակտիվություններ: Քաղաքագետները գտնում են, որ մարդկանց միայն 10-12%-ն է իրականում քաղաքականապես ակտիվ, իսկ 80-90 %-ը անտարբեր է, դրանց անվանում են քաղաքական թատրոնի հանդիսատես:

Ուշադրությամբ ընթերցե՛ք ստորև տրված կարծիքները և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Նախորդ գիտելիքի կիրառմամբ և պատմության դասերին սովորած նյութերի համաձայն՝ վերհիշե՛ք՝ ինչպե՞ս իշխանություն ձեռք բերեցին Լենինը, Հիտլերը, Ստալինը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ պատմության ո՞ր պահին են հայտնվում քաղաքական թատրոնի շատ դերասաններ, և ո՞ր մասում է գերազանցում հանդիսատեսը:
- ▶ Ինչպե՞ս են ներագրում մարդկանց վրա վերևում թվարկած առաջնորդները:
- ▶ Ըստ Ռասելի և Մաքիավելիի՝ ինչպե՞ս է կառավարությունը հասնում իշխանության:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ այստեղ նշված ուղիների կիրառման հետ կապված ի՞նչ նկատի ունեք հեղինակը:
- ▶ Կապակցե՛ք անհատների քաղաքական ցանկությունների սխեման Մալոուի բուրգին:

Բերտրան Ռասելի կարծիքը

Բրիտանացի փիլիսոփա Բերտրան Ռասելը (1872-1970) ապացուցում էր.

Մարդու վրա պետությունը կարող է ազդեցություն ունենալ.

- ▶ նրա վրա ուղղակի ֆիզիկական ուժի միջոցով (կալանք, մահապատիժ),
- ▶ պարզևի կամ պատժի համակարգի ներգործությամբ (այսինքն՝ աշխատանք տալով կամ մերժելով),
- ▶ մարդկանց հայացքների ու կարծիքների վրա ազդելով, լայն իմաստով, այսինքն՝ քարոզչությամբ:

Մաքիավելիի կարծիքը

Վերածննդի ժամանակաշրջանում քաղաքագետ և փիլիսոփա (1469-1527 թթ.) Մաքիավելին նաև սահմանեց իշխանության հասնելու չորս ճանապարհ.

- ▶ սեփական անձնական արժանապատվության կիրառում,
- ▶ ուրիշի արժանապատվության կիրառում,
- ▶ չարագործություն,
- ▶ ժողովրդի վրա ժամանակավոր ներգործություն:

Անհատականության քաղաքական ցանկությունները կարելի է բաժանել հիմնական և երկրորդական խմբերի.

Հիմնական խումբ

Ներառում է այն ամենը, ինչը անհրաժեշտ է կյանքը պահպանելու համար. սնունդ, ապաստան, հագուստ: Այս պահանջմունքները չբավարարելը առաջ է բերում սոցիալական ցնցումներ (խառնաշփոթություն, ապստամբություն, հեղափոխություններ և այլն):

Երկրորդական խումբ

Ներառում է մարդու երկրորդական ցանկությունները և ձգտումները, որոնք լրիվությամբ բավարարելն անհնար է: Դա մեծերի կողմը ձգտումն է, իշխանասիրությունը:

Ինչի՞ց է կախված հասարակության անդամների քաղաքական ակտիվությունը կամ անգործությունը:

Դուք կարող եք քաղաքականությամբ չգրադվել, միևնույն է, քաղաքականությունը գրադվում է ձեզնով:

*Շատ
Մոնտալանքեր*

Գենդերային քվոտա
- օրենքով սահմանված նորմ քաղաքական ինստիտուցիաներում, օրենսդրական և գործադիր իշխանությունում կանանց մասնակցության ակտիվացման համար:

Հասարակության անդամների քաղաքական մշակույթը կախված է քաղաքացիների կրթությունից, քաղաքական կյանքի մասին գիտելիքից, վարքի կանոններից, որոնք տարածված են այս հասարակությունում, քաղաքացիների կյանքի մակարդակից, պետական կառավարման ձևերից և քաղաքական ռեժիմից:

Գենդերային հավասարություն և քաղաքականություն

Համաշխարհային պատմությունում շատ ականավոր մարդկանց կհանդիպեք, այդ թվում բազմաթիվ են նաև ուժեղ, անկախ և հաջողակ կանայք, որոնք պատմությունում մշտապես հաստատեցին իրենց անունը, կամ նրանց արդի գործունեությունը կպահպանվի ապագա սերունդների հպարտության համար:

Այսօր հասարակությունը կրկին խոսում է կնոջ և տղամարդու գենդերային անհավասարակշռության մասին: Ուժեղ և հաջողակ կանանց կարիերան այն բանի ակնհայտ օրինակ է, որ չնայած սեռին և կազմվածքին, կանայք իրենց հաջողությամբ կարող են համարձակորեն աշխարհում անուն հաստատել:

Սակայն դեռևս գոյություն ունեն բազմաթիվ գենդերային պատնեշներ, որոնք խոչընդոտում են կանանց հաջողության հասնելու և կարիերային աստիճաններով վերև բարձրանալու հարցում:

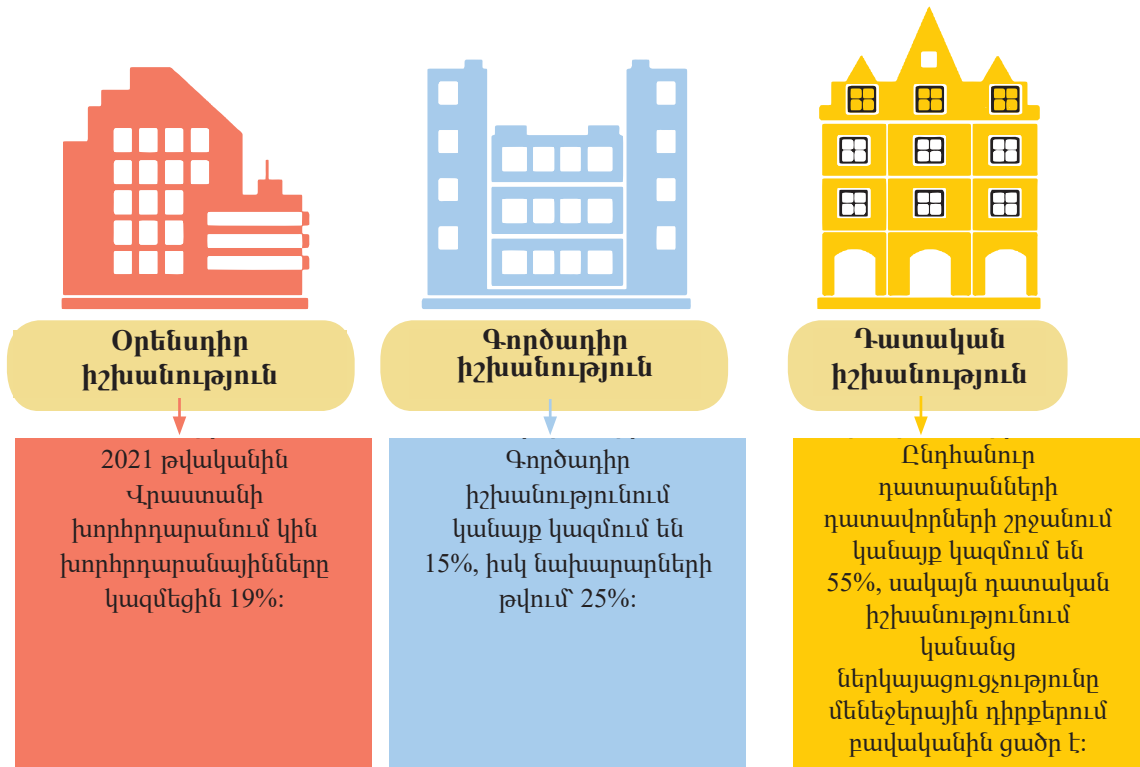
Գենդերային քվոտայի մեծացում և քաղաքականությունում կանանց ընդգրկման խրախուսում

Կանանց քաղաքական մասնակցությունը երկրի զարգացման նշանակալից ինդիկատորն է: Երկրում կրկին մարտահրավեր է մնում կանանց մասնակցությունը որոշում ընդունելու մակարդակում: Միջխորհրդարանային միության (IPU) 2020 թվականի տվյալների համաձայն՝ աշխարհի 193 երկրների շարքում Վրաստանը խորհրդարանում կանանց ներկայացուցչության ցուցանիշով զբաղեցնում է 144-րդ տեղը, Եվրոպայում այն ետ է մնում գրեթե բոլոր պետություններից, բացի Մալթայից, Հունգարիայից և Լիխտենշտեյնից: Վերջին 25 տարվա տվյալներով՝ Վրաստանը քաղաքականությունում կանանց մասնակցության տեսանկյունից առաջ է ընթանում, թեև շատ դանդաղ թափով և ոչ հաջողականորեն:

2023 թվականի փետրվարին Վրաստանի խորհրդարանը հաստատեց ընտրական օրենսգրքի փոփոխությունների փաթեթը, այդ թվում՝ պարտադիր գենդերային քվոտաները: Կոնկրետացված է, որ 2024 թվականի հոկտեմբերի 26-ին և հաջորդը՝ մինչև 2028 թվականը անցկացվելիք խորհրդարանային ընտրությունների համար կուսակցական ցուցակների յուրաքանչյուր քառյակում գոնե մեկը պետք է կին լինի, իսկ Վրաստանի խորհրդարանի 2028 թվականի հոկտեմբերի 28-ի ընտրությունների և հաջորդ՝ 2032 թվականին անցկացվելիք խորհրդարանային ընտրությունները ներառյալ կուսակցական ցուցակի յուրաքանչյուր եռյակում պետք է կին լինի:

Վերջին ժամանակաշրջանում անցկացված ազգային ընտրություններում ընտրող կանայք կազմեցին մոտավորապես 51%:

Վրաստանում իշխանության երեք ճյուղերի համաձայն գենդերային տարբերությունները բավականին անհավասարաչափ են

ՍԱ ՀԵՏԱԳՐՐԻՐ Է

Քրիստին Լազարդ

Ֆրանսիացի քաղաքագետ և փաստաբան Քրիստին Լազարդը ներկայումս Եվրոպայի Կենտրոնական բանկի նախագահն է: Քրիստինը այդ պաշտոնը զբաղեցնում է 2019 թվականի նոյեմբերի 1-ից:

Լազարդը ամբողջ Ֆրանսիայում միակ կինն էր, որը Ֆրանսիայի ֆինանսների նախարարի պաշտոնը անփոփոխ կերպով զբաղեցնում էր 2007-ից մինչև 2011 թվականը: 2011-2019 թվականներին Ֆրանսիացի տիկինը եղել է նաև միջազգային արժույթային հիմնադրամի տնօրեն: Կարելի է ասել, որ Լազարդը երբեք չի հավակնել ցածր պաշտոնների, նրան միշտ գրավել ու առավել համապատասխան է եղել ազդեցիկ հասարակությունը:

Հաջողակ կարիերայի ետևում Քրիստինի կյանքում եղել են նաև շատ սկանդալներ: 2016 թվականին, այն բանից հետո, ինչ Լազարդը Ֆրանսիացի բիզնեսմեն, հասարակական և քաղաքական գործիչ Բեռնար Տապիի հետ ֆինանսական հարցերը կարգավորելու համար

մասնակցեց վեճին, Քրիստինին մեղադրեցին անզգուշության մեջ: Բեռնարը Քրիստինին մեղադրեց բաժնետոմսերի վաճառքի և այլ ֆինանսական մոլորություններում: Քաղաքագետը նրան մեծ գումար վճարեց, ինչը Ֆրանսիայում քառս առաջացրեց:

Հարցազրույցներից մեկում Լագարդին հարցրին, թե ինչ է նշանակում հաջողությունը իր համար, իսկ նա հետևյալ բառերով պատասխանեց. «Ընտրել մի նպատակ և դրա համար ամեն օր պայքարել, նորանոր աստիճաններով բարձրանալ, ահա դա է հաջողությունը, որում ինձ օգնել են իմ ընտանիքը և զավակներս»:

Ուրսուլա ֆոն Լեյեն

Եվս մի գերմանացի քաղաքագետ, որին աշխարհը ճանաչում է, դա Ուրսուլա ֆոն Լեյենն է: Նա այժմ Եվրահանձնաժողովի նախագահն է, սակայն մինչ այդ Գերմանիայի պատմությունում առաջին կինն էր, որը կարողացավ լինել Գերմանիայի Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի դաշնային նախարարության և Պաշտպանության դաշնային համակարգի նախարար:

Այսօր Ուրսուլան Եվրահանձնաժողովի պատմությունում առաջին կին նախագահն է: Երբ Լեյենը կանգնեց Պաշտպանության նախարարության ղեկավարության դիրքում, հասարակությունից եկավ բացասական արձագանք, ժողովուրդը կարծում էր, որ պաշտպանության համակարգը կինը չի կարողանա ղեկավարել, բայց Ուրսուլան նախարարությանը հատկացրած ծախսերը մեծացրեց, Գերմանիայի պաշտպանության համակարգը ուժեղացրեց և բանակի համար համեմատաբար ավելի շատ թվով տանկ և մարտական սարքավորանք ձեռք բերեց:

Մեր կյանքը
թատրոն է, իսկ
մենք խաղացող
դերասաններ ենք:

Շեքսպիր

Քաղաքականության սուբյեկտներ

Մենք արդեն կիրառեցինք քաղաքականության համեմատությունը թատրոնի հետ: Քաղաքական թատրոնում շատ դերասաններ են, որոնք բողոքում են գլխավոր կամ երկրորդական դերերի համար: Այդ թատրոնում կա նաև հանդիսատես:

Քաղաքական սուբյեկտ անվանում են նրան, ով այսպես թե այնպես մասնակցում է քաղաքական կյանքին: Դա կարող է լինել քաղաքացի, կուսակցություն, կազմակերպություն, պետություն, էթնոս և այլն:

Քննարկենք քաղաքացիների մասնակցությունը քաղաքականությունում:

Առանձնանում է քաղաքական թատրոնի մասնակիցների 3 խումբ.

- ▶ միանգամայն չգիտակցված մասնակցություն,
- ▶ մասամբ գիտակցված մասնակցություն,
- ▶ մտածված մասնակցություն:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Քաղաքական թատրոնի մասնակիցների 3 խմբից որի՞ն է պատկանում ստորև տրված իրավիճակի կերպարը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ո՞վ է շահագրգռված նման հանրահավաք կազմակերպելու հարցում:
- ▶ Խաղաղության պահպանման նպատակով կազմակերպված հանրահավաքում այսպիսի մարդկանց ելույթները որքանո՞վ են նպաստում քաղաքական հարցերի կարգավորմանը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ էր այդ հանրահավաքի նպատակը:
- ▶ Ինչո՞ւ չծիծաղեց դահլիճը պարոն Կոտեի ելույթի ժամանակ:
- ▶ Ինչո՞ւ հռետորի խոսքը արժանացավ առաջին դեմքի հավանությանը:
- ▶ Երբևէ լսե՞լ եք այնպիսի ակցիաների՝ գործողությունների մասին, երբ մասնակիցները չգիտեն՝ ինչի դեմ են բողոքում կամ ինչին կամ ում են աջակցում:
- ▶ Որքանո՞վ է ժողովրդավարության սկզբունքներին համապատասխանում նման հանրահավաքներ անցկացնելը:
- ▶ Դուք հաճա՞խ եք ցուցաբերում հասարակական ակտիվություն:
- ▶ Պատրաստվո՞ւմ եք, թե՞ ոչ այն բանին, որ քաղաքի, հայրենիքի համար ստանձնեք պատասխանատվություն:
- ▶ Նկատի ունենալով ձեր տարիքը՝ դուք ո՞վ եք քաղաքական թատրոնում:
- ▶ Քաղաքագետները հաշվարկել են, որ առաջնորդի հաջողության միայն 7%-ն է կախված այն բանից, թե ինչ է ասում նա, 55%-ը կախված է այն տպավորությունից, որը թողնում է նա: Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ: Այս դեպքը հաստատո՞ւմ է քաղաքագետների կարծիքը:
- ▶ Համարո՞ւմ եք, թե՞ ոչ պարոն Կոտեի արարքը նրա անձնական արժանապատվության ոտնահարում: Ունկնդիրների նկատմամբ անհարգալից վերաբերմո՞ւնք:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչպիսի՞ խումբ էր հավաքված բողոքի գործողությանը՝ ակցիային:
- ▶ Դուք ո՞ր քաղաքագետին եք հավանում և ինչո՞ւ:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ

Պարոն Կոտեն պետական ծառայող է: Ծաբաթ օրը նա մի փոքր հարբած էր և տանն էր գտնվում կնոջ հետ միասին, երբ նրան այցի եկած մարդիկ նրան հանրահավաքի տարան: Հետո ափի մեջ թերթ խցկեցին, որտեղից պետք է կարդար ելույթի տեքստը:

Իսկ տեքստն այսպիսին էր. «... Իսրայելի ռազմական գործողությունների մասին հայտնի է ամբողջ աշխարհում: Ինչպես մայր և կին՝ ինձ հարկավոր է նրանցից պատասխան ստանալ: Երկար տարիներ է՝ այրի եմ և ինձ համար երջանկությունը միայն խաղաղության մեջ է: Չեմ ուզում, որ իմ երկրին վտանգ սպառնա: Ես խաղաղություն եմ ուզում»:

Մարդն իր բնությամբ քաղաքական էակ է, այդ պատճառով անգամ այն մարդիկ, որոնց բոլորովին էլ հարկավոր չէ փոխօգնությունը, անգիտակցաբար ձգտում են դեպի համակեցություն:

Արիստոտել

- Կարդաց պարոն Կոտեն այս բառերը, և սիրտը քիչ մնար պայթել:
• «Այս անխելքները տեքստը խառնել են», - մտածեց նա ամոթահար
• եղած:
•
• Հազիվ ուղղեց հայացքը ունկնդիրներին, հետաքրքրվում էր՝ ինչ-
• պիսի՞ն էր «ամենաառաջինի» արձագանքը: Խաղաղվեց, առաջին
• դեմքը նույնպես գլուխը շարժում էր՝ ի նշան համաձայնության, և
• ժողովուրդն էլ չէր խնդմնդում:
•
• Ու այդպես, իրավիճակը ուղղելու համար պարոն Կոտեն այժմ արդեն
• ծանոթ արտահայտություններով սկսեց խոսել, երբ ավարտեց,
• բոլորը միաժամանակ ծափահարեցին, առաջին դեմքն էլ ձեռքը
• սեղմեց և ավելի ուշ բոլորի առջև գովաբանեց. «Կեցցես, եղբայր, դու
• հարվածեցիր այնպես, ինչպես վայել է արժանի մարդուն, շատ ճիշտ
• մեկնաբանեցիր իրավիճակը»:

Վրաստանի Սահմանադրության համապատասխան՝ Վրաստանի քաղաքացիներն ունեն քաղաքական իրավունքներ և պարտականություններ: Նրանք քաղաքական սուբյեկտներ են և մասնակցում են քաղաքական կյանքին:

Ո՞վ է քաղաքագետ

Քաղաքագետը՝ քաղաքական գործիչն, այն անձնավորությունն է, որը ակտիվորեն ընդգրկված է քաղաքական կյանքում, կուսակցական աշխատող է կամ զբաղեցնում է որևէ քաղաքական պաշտոն:

Քաղաքագետներ այն մարդիկ են, ովքեր քվեարկում են որևէ քաղաքական պաշտոն զբաղեցնելու համար: Քաղաքագետները ակտիվորեն մասնակցում են պետության կառավարմանը:

Քաղաքագետները մասնակցում են.

- ▶ քաղաքական բանավեճերին,
- ▶ հանդիպում են բնակչության հետ և լսում են նրանց հիմնախնդիրների մասին,
- ▶ մասնակցում են գործադիր և օրենսդիր իշխանությունների իրականացման գործընթացին,
- ▶ հատուկ կանոնակարգով նախաձեռնում և ընդունում են իրավական ակտեր և օրենքներ:

Գոյություն ունեն ընտրովի և նշանակովի քաղաքական պաշտոններ: Ընտրությունների ինստիտուտի առաջացմանը և հաստատմանը նախորդել է երկարատև պատմական ժամանակաշրջան: Այդ ժամանակաշրջանում ձևավորել են տարբեր տեսակի և բնույթի ընտրություններ: Նախագահական ընտրություններ կարելի է անցկացնել ուղղակի և անուղղակի կարգով: Ուղղակի ընտրությունների ժամանակ նախագահը անմիջականորեն ընտրվում է երկրի քաղաքացիների կողմից, անուղղակի ընտրությունների ժամանակ նախագահին ընտրում են խորհրդարանական մանդատ ունեցող անձինք կամ ընտրում է նախագահական ընտրությունների համար հրավիրված մեկանգամյա հատուկ ընտրական կազմը:

Անուղղակի ընտրությունների ժամանակ ընտրողների կամքը ուղղակիորեն չի րացահայտվում, այլ հատուկ ընտրական կազմն է կատարում ընտրողի դերը: Ճիշտ է, որոշ կարծիքներով, անուղղակի ընտրությունները չեն արտահայտում ընտրողների կամքը, թեև, եթե նկատի ունենանք այն, որ ընտրական հատուկ կազմի մեջ մտնում են ժողովրդի կողմից ընտրված ներկայացուցիչներ (երկրի խորհրդարանական և տարբեր ներկայացուցչական մարմինների ընտրած անդամներ), դա ստեղծում է վստահության մանդատ ընտրված սահմանադրական մարմնի նկատմամբ:

Ներկայացուցչական ժողովրդավարությունը նախատեսում է ժողովրդի կողմից ընտրված ներկայացուցիչների մանդատ բարձրագույն պետական որոշումների ընդունման գործընթացում: Ներկայացուցիչները գործում են ժողովրդի համար և ժողովրդի անունով:

Անուղղակի ընտրությունները երկու տեսակ են. միջանկյալ և բազմաստիճան

Միջանկյալ ընտրությունների ժամանակ ընտրողները ընտրում են հատուկ մանդատ ունեցող վստահված անձանց (ԱՄՆ-ի նախագահական ընտրություններ – ընտրողների կոլեգիա), որոնք հետագայում նրանց անունով ընտրում են բարձրագույն քաղաքական պաշտոնյա անձանց:

Իսկ բազմաստիճան ընտրությունների դեպքում քաղաքացիների կամքը արտահայտում է հատուկ մարմինը, որը կազմված է խորհրդարանի, խորհրդարանի պալատներից մեկի կամ այլ ընտրված ներկայացուցչական մարմնի անդամներից (Իտալիայի նախագահի ընտրության կանոնակարգ):

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեղեկատվությանը և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ով պետք է կառավարի պետությունը. խորհրդարանը, կառավարությունը, թե՞ նախագահը: Պատասխանը հիմնավորե՛ք:
- ▶ Թվարկածներից ո՞ր ընտրություններն էին ավելի ազատ և թափանցիկ:
- ▶ Բնութագրե՛ք էքսկուրսիայի յուրաքանչյուր փուլը (1981 թվականից մինչև ժամանակակիցը) և առանձնացրե՛ք լավագույնը:
- ▶ Թվարկածներից ո՞րն է բեկումնային փուլ վրաց քաղաքական կյանքում:
- ▶ Որևէ բան լսե՞լ եք այն մասին, թե ինչպիսի գնահատում ունեցան տարբեր փուլերը միջազգային հասարակության կողմից:

Համառոտ էքսկուրսիա Վրաստանի քաղաքականությունում

1918-1921 թվականներին Վրաստանի անկախ հանրապետությունը նախագահ չի ունեցել: Իսկ կառավարության նախագահ անուղղակի կարգով ընտրվում էր խորհրդարանի կողմից:

1921 թվականից Խորհրդային Ռուսաստանի կողմից Վրաստանի բռնագրավումից հետո երկիրը ո՛չ ուղղակի և ո՛չ անուղղակի ճանապարհով պետության հրամանատար չի ընտրել: Խորհրդային Միությունում գոյություն չունեղ ժողովրդավարական ընտրություններ անցկացնելու անհրաժեշտություն, քանի որ համակարգը հիմնվում էր առաջնորդի և նրա մեկ կուսակցության բռնակալ հեղինակության վրա (առաջնորդ, կուսակցություն, աշխատավորական դաս, հայր):

1991 թվականի ապրիլի 14-ին Վրաստանի Գերագույն խորհուրդը ներկայացրեց Վրաստանի նախագահի պաշտոնը: Նույն օրը Գերագույն խորհուրդն անուղղակի կերպով բաց քվեարկությամբ Վրաստանի նախագահի պաշտոնում ընտրեց Զվիադ Գամսախուրդիային:

1991 թվականի մայիսի 26-ին նշանակվեց առաջին նախագահական ընտրությունը: Բնակչության մեծամասնությունը (86,14%) Վրաստանի նախագահ ընտրեց Չվիադ Գամսախուրդիային:

1995 թվականի Սահմանադրությունն ընդունելուց հետո Վրաստանի բոլոր չորս նախագահները (Էդուարդ Շևարդնաձե - 1995-2003 թթ., Միխեիլ Սաակաշվիլի - 2004-2013 թթ., Գիորգի Մարգվելաշվիլի - 2013-2018 թթ., Սալոմե Չուրաբիշվիլի - 2018 թվականից մինչև օրս) ընտրվեցին ուղղակի կարգով:

Վրաստանում 1995 թվականի Սահմանադրության ընդունումից հետո մի քանի անգամ փոփոխվեց **պետական կառավարման ձևը**, ինչը բնութագրական է նոր ժողովրդավարության և զարգացող պետությունների դեպքում: Պետության զարգացման այս փուլում իշխանությունը և հասարակությունը առանձին-առանձին լավագույն համակարգի որոնման գործընթացում են:

Պետությանը բնութագրական է իշխանության ամրապնդման որոշակի եղանակների որոնումը և Սահմանադրության՝ որպես գենքի կիրառումը: **Նախագահական, խառը և խորհրդարանական կառավարման ձևերը** Վրաստանի նորագույն պատմության և արդիականության մասն են համարվում:

Խորհրդարանական հանրապետության հաշվարկի մեկնակետը սկսվում է **2012 թվականի հոկտեմբերի 1-ի** խորհրդարանական ընտրություններից հետո: Այդ ամսաթիվը կրկնակիորեն նշանակալից է, քանզի՝

- ▶ առաջին անգամ կատարվեց իշխանության փոխանցումը ընտրության ճանապարհով,
- ▶ պետությունը կանգնեց նոր մարտահրավերի՝ խորհրդարանական հանրապետության վերափոխվելու առջև:

2024 թվականը վրացական պետության և իրավական պատմության էջերում պետք է մնա կարևոր ամսաթիվ, երբ կփոփոխվի Վրաստանի խորհրդարանի և նախագահի ընտրության կարգը:

Նախագահական հանրապետություն – Այսպիսի երկրներում նախագահն ընտրվում է ուղղակի ընտրությունների կարգով: Նախագահը պետության, ինչպես նաև գործադիր իշխանության (կառավարության) ղեկավարն է: Նախագահը ներկայացնում է երկիրը միջազգային հարաբերություններում և զինված ուժերի գերագույն գլխավոր հրամանատարն է: Երկրի խորհրդարանն ունի օրենսդրական գործընթացի (օրենքների ընդունում) և նախագահին պաշտոնանկ անելու իմփիչմենթի գործընթացի վարման իրավասություն: Նախագահը ստորագրում է խորհրդարանի կողմից ընդունված օրենքը (ԱՄՆ, Մեքսիկա):

Պետական կառավարման

ձև - պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների կառուցվածքը և համակարգը, դրանց ձևավորման հատուկ կարգը և իրավասությունների միասնությունը: Աշխարհում տարածված կառավարման ձևերն են միապետությունը և հանրապետությունը:

Հանրապետություն

- պետության կառավարման ամենատարածված ձևն է: Հանրապետական կառավարման համակարգը կարող է լինել նախագահական, խորհրդարանական և խառը:

Խորհրդարանական հանրապետություն – Կառավարման ձև, որտեղ պետության ղեկավարը (նախագահը) չունի այնպիսի լայն իրավունքներ, ինչպես նախագահական հանրապետությունում, քանի որ այդ իրավունքների մեծագույն մասը շնորհված է գործադիր իշխանության ղեկավարին (կառավարության ղեկավար, որին սովորաբար վարչապետ են կոչում): Նախագահը, որպես օրենք, ընտրվում է անուղղակի կարգով հատուկ ընտրական կոլեգիայի կողմից: Նախագահը շատ դեպքերում միայն խորհրդանշական ներկայացուցչական գործառնությունների կրող է (Գերմանիա, Իտալիա, Իսրայել): Վարչապետը, սովորաբար, ամենամեծ խորհրդարանական կուսակցության կամ կուսակցությունների կոալիցիայի ներկայացրած դեմքը և գործադիր իշխանության գլխավոր նախարարն է:

Խառը հանրապետություն – Այսպիսի հանրապետությունում պահպանված են նախագահական և խորհրդարանական հանրապետության տարրերը: Խառը կառավարման մոդելը ենթադրում է գործադիր իշխանության բաշխումն այնպես, որպեսզի խուսափեն մեկ անձի ձեռքում իշխանության կուտակումից: Գործադիր իշխանությունը իրականացնում է կոլեգիալ մարմինը՝ կառավարությունը/նախարարների կաբինետը, որը նախագահում է վարչապետը: Վարչապետն, իր հերթին, նշանակում է նախագահ, թեև այդ նշանակումը համաձայնեցված է խորհրդարանական մեծամասնության հետ, քանզի ճիշտ խորհրդարանն է հաստատում ինչպես վարչապետին, այնպես էլ կառավարությանը և կառավարական ծրագիրը: Կառավարությունը հաշվետու է խորհրդարանի առջև, որը կարող է նրան անվստահություն հայտարարել: Նախագահը հաշվետու է ինչպես խորհրդարանի, այնպես էլ ժողովրդի առջև: Որպես օրենք՝ նախագահը ստորագրում և հրապարակում է օրենքները:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է

Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության նախագահը ուժեղ պետական ինստիտուտ է, որը առանձնահատուկ տեղ է գրավում երկրի Սահմանադրությունում և օգտվում է բարձր հեղինակությամբ ինչպես քաղաքական, այնպես էլ քաղաքացիական շրջաններում: Նա ընտրվում է Դաշնային ժողովի կողմից, որը սահմանադրական մարմին է:

Դաշնային ժողովը հավաքվում է հատուկ նախագահի ընտրության համար և այն բաղկացած է Բունդեսթագի (Գերմանիայի խորհրդարանի ստորին պալատ) պատգամավորներից և հողերի խորհրդարանի անդամներից:

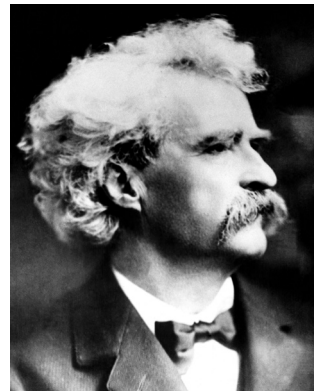
2022 թվականի Գերմանիայի նախագահի ընտրություններում Դաշնային ժողովի 1472 դելեգատ՝ պատվիրակ էր մասնակցում:^{*} Գերմանիայում Դաշնային ժողովի ձևավորման ժամանակ գործում է ներկայացուցչական սկզբունքը (նախագահը ընտրվում է ժողովրդի կողմից ընտրված ներկայացուցիչներից) և դաշնային սկզբունքը (ընտրություններին հավասարաչափ մասնակցում են դաշնային հողերի խորհրդարանների և երկրի խորհրդարանի ներկայացուցիչները): Գերմանիայի նախագահը պետության ղեկավարն է:

* Տեղեկատվական գործակալություն «GHN», կայք էջ. <https://bit.ly/3kRUI26>

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ամերիկացի գրող Մարկ Տվենի «Նահանգապետի ընտրությունները» մանրապատումին:

- ▶ Ի՞նչ առավելություն ուներ Մարկ Տվենը այլ թեկնածուների համեմատությամբ:
- ▶ Ինչո՞ւ էր նա տատանվում ընտրություններին մասնակցելու հարցում:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ովքե՞ր էին Մարկ Տվենի նկատմամբ մեղադրանքների ընթացակարգի հեղինակները:
- ▶ Ինչո՞ւ հեղինակը վերջնականապես չկիսեց տատիկի կարծիքը:
- ▶ Տատիկի կարծիքը չկիսելու պատճառով նա սխալ թույլ տվե՞ց, թե՞ ոչ:
- ▶ Ի՞նչ կեղծ տեղեկատվություններ տարածեցին լրատվամիջոցները Մարկ Տվենի մասին:
- ▶ Ինչպե՞ս կգնահատեք թեկնածուի վարկաբեկման նպատակով կազմակերպված ընթացակարգը:
- ▶ Ինչպե՞ս կգնահատեք Մարկ Տվենի անձնատուր լինելը: Ի՞նչ պետք է աներ նա:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչպիսի՞ն պետք է լինեն քաղաքական պայքարի կանոնները ընտրությունների ժամանակ:
- ▶ Ինչպե՞ս պետք է վարվի իշխանությունը նման դեպքերում:
- ▶ Ինչպիսի՞ն պետք է լինի առողջ ընդդիմությունը:
- ▶ Ինչպե՞ս կպարզաբանեիք քաղաքական էթիկան:
- ▶ Այս պատմությունում գոյություն ունի՞, արդյոք, քաղաքական էթիկայի նշույլ:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ չպաշտպանեց կամ չկարողացավ պաշտպանել պետությունը մարդուն (որպես թեկնածու և որպես անձնավորություն): Ինչպե՞ս կարող էր պետությունը նրան պաշտպանել:
- ▶ Ինչպե՞ս կարող էր պաշտպանել իր թեկնածուին ներկայացնող կուսակցությունը:
- ▶ Ի՞նչ դեր կատարեցին լրատվամիջոցները այս դեպքում:
- ▶ Որքանո՞վ հստակեցվեց լրատվամիջոցների ազդեցությունը հասարակական կարծիքի վրա:
- ▶ Ի՞նչ խորհուրդ կտայիք Մարկ Տվենին՝ որպես քաղաքագետի:
- ▶ Ի՞նչ է ցանկանում ասել Մարկ Տվենը այս մանրապատումով:
- ▶ Ինչո՞ւ է նկարագրում նա բոլոր դետալները մանրամասնորեն:
- ▶ Ինչպե՞ս եք պատկերացնում, ի՞նչ շարունակություն գտավ այս պատմությունը:
- ▶ Ինչպե՞ս կվարվեիք նման իրավիճակում, եթե թեկնածու լինեիք:

Մարկ Տվեն (1835-1910 թթ.) - ամերիկացի գրող և երգիծաբան: Նա ճանաչվեց «Թոմ Սոյերի արկածները» և «Հեքլբերի Ֆինի արկածները» մանկական գրքերով: Բազմաթիվ պատմվածքների հեղինակ է, նրան «Ամերիկական գրականության հայր» էին անվանում:

Նահանգապետի ընտրությունները

Մի քանի ամիս առաջ Ժողովրդավարների կուսակցությունն իմ թեկնածությունը առաջադրեց Նյու Յորքի մեծ նահանգի նահանգապետի պաշտոնի համար: Պետք է քվեարկել միայն Ջոն Սմիթի և միայն Բլենկի դեմ, որոնց թեկնածությունները առաջադրեցին մյուս կուսակցությունները:

Զգում էի, որ այս ջենթլմենների համեմատությամբ մի մեծ առավելություն՝ անբիծ հեղինակություն ունեի: Պարզապես եթե աչքի անցկացնեիք թերթերը, կհասկանայիք, որ նույնիսկ եթե իմ հակառակորդները երբևէ լավ անուն են ունեցել, ապա այժմ այդ ժամանակն արդեն անցյալին կհանձնվեր. վերջին տարիներին նրանց վրա հազար կեղտ էր քսվել: Ես ներկայանում էի իմ բոլոր առավելություններով և շատ ուրախ էի դրա համար: Մի քանի համար էր միայն սիրտս ցավում՝ իմ ազգանունը այս խաբեքանների հետ միասին պետք է հիշեին: Ինձ ավելի ու ավելի էր անհանգստացնում այդ միտքը: Վեր կացա ու տատիկիս նամակ գրեցի, այսպես ու այսպես՝ ասացի:

Պատասխանը չուշացավ, տատիկս գրում էր. «Քո բոլոր օրերը և ձգտումները պատվով և խղճով ես անցկացրել, ոչ մի կաթնակեր չես գտնի, որը մի նշույլ անխղճություն հիշի քո կողմից: Քո այդ ընդդիմադիրներին հո տեսնում ես, ինչ տեսակ մարդիկ են, թերթերը կարդա և կհասկանաս: Դու ինքդ որոշիր՝ քեզ պատիվ կրերի՞ նվաստանալն ու հրապարակայնորեն այդպիսի մարդկանց դեմ պայքարելը»:

Ինձ նույնպես դա էր տանջում: Գիշերը լուսացրի այնպես, որ աչքերս փակել չկարողացա: Բայց ետ ընկրկել չէի կարող, և ես էլ համաձայնեցի, որոշեցի պայքարել մինչև հաղթանակ:

Առավոտյան, երբ նախաճաշում էի և անուշադիր թերթերն էի աչքի անցկացնում, հանկարծ այսպիսի դիտողություն աչքիս ընկավ և ապշած մնացի:

«Կեղծ վկա: Գուցե հիմա պարոն Մարկ Տվենը՝ որպես նահանգապետի թեկնածու, ազնվորեն խոստովանի, թե ինչպես եղավ, որ 1863 թվականին Կոխին Չայնայի Վակավակ քաղաքում երեսունչորս վկաներ բացահայտեցին նրա կեղծիքն ու սուտ ցուցմունքը. բանից պարզվում է, որ նա փորձել է անօգնական այրի կնոջից խլել փոքրիկ հողակտորը, որի վրա ադամաթզի մի քանի ծառեր կային... Սա խեղճ կնոջ լիակատար ոչնչացում կլիներ, քանի որ նրա աղքատ ընտանիքը կախված էր այդ խղճուկ հողակտորից, ուրիշ ոչինչ չուներ: Միայն Տվենը պարտավոր է դա բացատրել այն մարդկանց, ում աջակցությունն ակնկալում է ընտրություններում: Բայց կհամարձակվի՞»:

Քիչ մնաց սիրտս պայթեր: Ինչ ահավոր, անմարդկային մեղադրանք է: Կոխին Չայնան երբեք չեմ տեսել: Վակավակի անունը առաջին

անգամ էի լսում: Աղամաթգի ծառը և կենգուրուն ինձ համար միատեսակ հասկացություններ էին: Չգիտեի, ինչ անել: Չայրույթից թուլացա: Այդ օրն այնպես անցավ, որ ոչինչ չկարողացա անել:

Մյուս օրը այդ նույն թերթը գրում էր. «Ուշագրավ նորություն: Պետք է նշենք, որ Կոխին Չայնայի կեղծ երգման կապակցությամբ միսթր Տվենը կասկածելիորեն լռում է (այդ օրվանից սկսած մինչև ընտրական ընթացակարգի ավարտը այս թերթը անընդհատ «ամոթալի երգմնազանց» էր անվանում ինձ):

Դրան հետևեց նաև երկրորդ թերթի տեղեկությունը. «Ցանկալի է իմանալ, կցանկանա՞, թե՞ ոչ նահանգապետի նոր թեկնածուն բացատրել իր ընտրողներին (որոնք պետք է աջակցեն և իրենց ձայնը նրան տան) Մոնտանայի մանր լուրերն այն մասին, թե ինչպես էին բանակի ընկերները հազար ու մի բան կորցնում ու վերջում այդ կորած իրերը կա՞մ միսթր Տվենի գրպանում, կա՞մ նրա ճամպրուկում էին հայտնվում: Վերջում ընկերները որոշեցին «բարեկամական ծառայություն մատուցել» և խելք սովորեցնել նրան. ձյութի մեջ թաթախեցին, վրան փետուրներ լցրին, ցուլի վրա ամրացրին ու շրջեցին քաղաքով մեկ, իսկ հետո խորհուրդ տվեցին ուրիշ սենյակում տեղավորվել: Հետաքրքիր է՝ կցանկանա՞ր, թե՞ ոչ միսթր Տվենը այս ամենը բացատրել»:

Այդպիսի պարսավանք լսե՞լ եք: Իմ կյանքում չեմ եղել Մոնտանայում (այն օրվանից սկսած այդ թերթը Տվենին անընդհատ «մոնտանացի գող» էր անվանում):

Դրանից հետո այնպիսի վախով և զգուշությամբ էի թերթը ձեռքս վերցնում, ինչ զգուշությամբ վերմակը կրարձրացնի մարդը, որին թվում է, թե անկողնում թունավոր օձ կա:

Մեկ անգամ էլ այսպիսի դիտողություն ականջիս հասավ. «Չրպարտչի դիմակը պատմվեց: Ֆայվիոյնթցի Էսկվաիր Մայքլ Օսֆլանագանը և ուոլթրիթցի միսթր Կետ Մալիգանը և միսթր Ռաֆերտին երդումով հաստատեցին, որ միսթր Տվենի այն պնդումը՝ իբր մեր արժանապատիվ թեկնածուի՝ պարոն Ջոն Սմիթի պապը կախաղան է բարձրացվել կողոպուտի համար, սկզբից մինչև վերջ հերյուրանք է: Մարսափելի չէ՞, որ որոշ կարիերիստներ ոչ մի բանի առաջ կանգ չեն առնի իրենց եսասիրական նպատակներն իրականացնելու համար և նույնիսկ հանգուցյալներին կպարսավեն: Ազնիվ մարդիկ չեն կարող դա հանդուրժել: Վիրավորված և նվաստացած ժողովրդին խորհուրդ ենք տալիս պատշաճ հաշվեհարդար տեսնել զրպարտչի դեմ»:

Վերջին արտահայտությունը անմիջապես արդյունք ունեցավ, այդ նույն գիշեր ստիպված եղա անկողնուց վեր կենալ և ետնամուտքի դռնից փախչել: Իսկ «անպատված – նվաստացած» ժողովուրդը ներխուժեց իմ բնակարան: Ապակիները ջարդեցին և որոշ բաներ նաև հափշտակեցին:

Գրելը հեշտ է:
Միակ բանը, ինչը
պետք է կատարես՝
սխալ բառերը
պետք է ընդգծես:

Մարկ Տվեն

Եթե երբևէ
մեծամասնության
կողմում հայտնվես,
ժամանակն է, որ
կանգ առնես և
մտածես:

Մարկ Տվեն

Աստված հո գիտի, միայն Սմիթի պապին երբեք չեմ անպատվել և զրպարտել: Ծշմարտությունը եթե ցանկանում եք, ոչ էլ գիտեի, թե այդպիսի մարդ գոյություն ունի երկրում: Այն օրվանից սկսած այդ թերթը միշտ «գերեզմաններ հայհոյող» Տվեն էր կոչում ինձ:

«Տենչալի թեկնածու: Միայն Մարկ Տվենը երեկ մտադիր էր ջախջախիչ խոսքով հանդես գալ, բայց Անկախների կուսակցության ընդլայնված հանրահավաքին բոլորովին էլ չներկայացավ: Նրա բժիշկը հեռագրով տեղեկացրել է, որ սրընթաց սայլակի տակ է ընկել, երկու տեղով ոտքը կոտրել է, դժոխային ցավեր ունի և այլ նման անմտություններ: Անկախների կուսակցության անդամները շատ էին փորձում քողարկել գործի իսկական էությունը և արդարացնող պատճառներ գտնել այն սուբյեկտի համար, որին էլ նրանք հանձնարարել են դրոշակակիր լինել:

Բայց անմիջապես երեկ նկատեցին հարբածությունից դեմքը աղավաղված ինչ-որ տղամարդու, ինչպես էր տանջանքով երերում միայն Տվենի հյուրանոցում: Անկախները պարտավոր են ապացուցել, որ այդ հաստագլուխ անասունը Մարկ Տվենը չի եղել: Հազիվ դիմակը պատռվեց: Այս փաստը ո՞ւր կարող են թաքցնել: Ժողովրդի ձայնը եռում է և պատասխան է պահանջում՝ ո՞վ էր այդ տղամարդը»:

Անհավատալի էր, աներևակայելի: Ինչպե՞ս կարելի էր իմ մասին այդպիսի պոծություն մտածել: Երեք տարին այնպես անցավ, մի կաթիլ գինի չեմ մոտեցրել բերանիս, ոչ էլ զարեջուր կամ որևէ այլ խմիչք: Բայց ժամանակը իսկապես իրենն արեց - բոլորովին չվիրավորվեցի, երբ կարդացի՝ «Անուղղելի հարբեցող Տվեն», գիտեի, որ մինչև ընտրությունների ավարտը այդ անունը կմնա ինձ վրա:

Այդ ընթացքը շարունակվեց և իմ հասցեով եկան անանուն նամակներ, մոտավորապես այսպիսի բովանդակության. «Այն դժբախտ այրի կնոջ մասին ինչ կասեք, որը ողորմություն խնդրեց, իսկ դուք քացի տվեցիք»:

Կամ՝ «Ձեր որոշ մուր զործերի մասին ինձնից շատ ոչ ոք չգիտի, մի քանի դուրս ելե՛ք ինձ չտաք, բոլոր թերթերը այդ մասին կիմանան»:

Շուտով հանրապետականների գլխավոր թերթը ընտրողներին կաշառելու մեջ ինձ մեղադրեց, իսկ ժողովրդավարների մարմինը գումար շորթելու մեջ մեղադրեց: Այդպիսով երկու նոր անուն ձեռք բերեցի. «Տվեն – պիղծ խաբեբա» և «Տվեն – զզվելի սրիկա»:

Վերջում թերթերն այնպիսի աղմկոտ խառնաշփոթ բարձրացրին և այնպիսի համառությամբ էին պահանջում ինձանից պատասխան տալ հասցրած մեղադրանքների համար, որ լռելն անկարելի էր, մեր քաղաքական կարիերան վերջնականապես կոչնչանար: Երկրորդ օրը թերթերից մեկում իսկապես տպագրվեց այսպիսի դիտողություն. «Այս պարոնին չե՛ք տեսնում: Անկախների կուսակցության թեկնածուն գերադասում է համառորեն լռել: Կամ ի՞նչ պետք է անի,

ինչ մեղադրանքներ ներկայացրին, բոլորը հաստատվեցին: Հապա ինչո՞ւ է այդպես լռում: Այս պարոնին չե՞ք տեսնում: Այս ամոթահար երդմնագանցին, գողին, գերեզմաններ հայհոյողին, անուղղելի հարբեցողին, պիղծ խաբեբային և զզվելի սրիկային: Լավ դիտարկեք, ամեն կողմից նայեք և հետո ինքներդ ասացեք՝ այնուամենայնիվ ձեր պատվավոր ձայները կտա՞ք այս սրիկային, որն իր մութ գործերի պատճառով այսքան կեղտոտ մականուն վաստակեց և լեզուն էլ չի շարժում, որպեսզի մի մեղադրանք գոնե հերքի»:

Այլ ճանապարհի այլևս չկար, նստեցի ու ձեռնամուխ եղա պատասխան նամակներ գրելուն: Բայց գրելը չէի հասցրել ավարտել, երբ նոր սարսափելի գրպարտանք հորինեցին. մեղադրում էին հոգեբուժական հիվանդանոցը այրելու մեջ, որը իմ տան դիմաց էր գտնվում և իբր պատուհանիս տեսարանը տգեղացնում էր, ժողովուրդն էլ ներսում խեղդվել էր: Դառնացա: Հետո մեղադրեցին արյունակից հորեղբորս թալանելու նպատակով նրան թունավորելու մեջ: Նախանձախնդրորեն պահանջում էին դիակի հերձում: Վախը պատեց ինձ, մտածում էի, որ կխելագարվեմ: Դրանով էլ չքավարարվեցին, մի օր էլ նախընտրական ժողովներից մեկի ժամանակ տարբեր գույնի ցնցոտիներով երեխաներ ներխուժեցին: Այս երեխաները կախվեցին ոտքերիցս և սկսեցին գոռալ-ճչալ. «Հայրի՛կ, հայրի՛կ»:

Տեղի տվեցի: Դրոշը իջեցրի և գենքը վայր դրեցի: Պարզվեց, որ նախընտրական ընթացակարգի անցկացումը իմ ուժից – ջանքերից վեր է: Նստեցի և գրեցի՝ իմ թեկնածությունը հանում եմ և ստորագրեցի:

Հարգանքով՝ ձեր երբեմնի արժանապատիվ Մարկ Տվեն:

Մարկ Տվենի արձանը, ԱՄՆ

ԱՇԽԱՏԵՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

- ▶ Բաժանվել 6 խմբի և ընտրել մի ծաղրանկար:
- ▶ Որոշել ծաղրանկարի բովանդակությունը:
- ▶ Ի՞նչ է ծաղրանկարի հիմնական գաղափարը:
- ▶ Ո՞ր երևակայական միջոցներով է հեղինակը նկարագրում իր գաղափարը:
- ▶ Ո՞ր քաղաքական իրավիճակը կարող է համապատասխանել ծաղրանկարին:
- ▶ Ի՞նչ նշանակություն և նպատակ ունի այս ծաղրանկարը:
- ▶ Ինչի՞ դեմ է այս ծաղրանկարը:

Քաղաքական կուսակցությունը՝ որպես ազատ ժողովրդավարական հասարակության անալոգիկ սահմանադրական-իրավական մաս, ընտրությունների միջոցով և օրենսդրությամբ թույլատրված այլ միջոցներով մասնակցում է քաղաքացիների քաղաքական կամքի ձևավորմանը և արտահայտմանը:

Քաղաքական կառավարող վերնախավը իշխանություն գալու համար ժողովրդավարական ուղղակի ձևով (ընտրություններով) պետության և հասարակության վրա պետք է ձեռք բերի օրինական վերահսկողություն: Ժողովրդավարական պետությունում իշխանություն գալու համար անհրաժեշտ է արդարացի ընտրական և քաղաքական համակարգ և թափանցիկ մրցունակ միջավայր:

Անհրաժեշտ է քաղաքական կուսակցություններն ունենան արդարացված ընտրական ծրագիր, որը կլինի կողմնորոշված բնակչության, անհատների և նրանց կարիքների վրա: Ընտրական ծրագիրը չպետք է կառուցված լինի դատարկ խոստումների վրա: Դատարկ խոստումները քաղաքական կուսակցության նկատմամբ ստեղծում են ուռնացած սպասումներ և ընտրողին մտցնում են սխալմունքի մեջ:

Կարևոր է միանշանակ քաղաքական էթիկայի պահպանումը թեկնածուների միջև: **Քաղաքական էթիկան** սահմանում է քաղաքական վարքի կանոնակարգը և քաղաքագետի բարոյական արժեքները:

Քաղաքական գործունեությունում ընդգրկված մարդու արժանապատվությունն անձեռնմխելի է այնպես, ինչպես այլ ցանկացած մարդու արժանապատվությունը:

Մարդու արժանապատվությունը անձեռնմխելի է, և նրան պաշտպանում է պետությունը:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 9

Քառասուն վրացական քաղաքական կուսակցություն 2020 թվականի խորհրդարանական ընտրություններից առաջ ստորագրեց քաղաքական կուսակցությունների վարքի օրենսգիրքը: Փաստաթղթի ստորագրությամբ կուսակցությունները կամավոր ստանձնում են պատասխանատվություն:

- ▶ պաշտպանեն նախընտրական մրցակցության սկզբունքները,
- ▶ ենթարկվեն որոշակի նորմերի,
- ▶ հարգեն միմյանց և ընտրողին,
- ▶ խուսափեն ցանկացած արարքից, որը խախտում է էթիկայի կանոնները:

Քաղաքական կուսակցություն

- ընդհանուր աշխարհայացքի և կազմակերպչական հիմքի վրա ստեղծված քաղաքացիների կամավոր, անկախ միավորում, որը գրանցված է «Քաղաքացիների քաղաքական միավորումների մասին» Վրաստանի օրգանական օրենքով որոշված կանոնակարգով և իր գործունեությունն իրականացնում է Վրաստանի Սահմանադրության և այլ օրենսդրական ու օրենքին ենթակա ակտերի շրջանակներում:

Քաղաքական էթիկա

– քաղաքական վարքի բարոյագիտական կողմ:

Այլախոհ –
անձնավորություն,
որը հակադրվում
է հաստատված
կարծիքներին,
քաղաքականությանը
կամ համակարգին:
Ավելի հաճախ
գործածվում է
ավտորիտար
ռեժիմների
դեմ պայքարող
քաղաքական
այլախոհներին
նկարագրելու համար:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Վալերիա Նովոդվորսկայան ռուս քաղաքական գործիչ էր, **այլախոհ**, մարդու իրավունքների պաշտպան, լրագրող, «Ժողովրդավարական միություն» կուսակցության հիմնադիր:

Ծանոթացե՛ք նրա համառոտ կենսագրությանը և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ո՞ր քաղաքական ակտիվությունը կառանձնացնեիք լրագրողի գործունեությունից: Ինչո՞ւ:
- ▶ Համարո՞ւմ եք, թե՞ ոչ Նովոդվորսկայային ընդդիմադիր՝ բոլոր իշխանություններում:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞վ արժանացավ նա Վրաստանի քաղաքացիության շնորհման:
- ▶ Ինչո՞ւ էր Նովոդվորսկայան աջակցում Վրաստանի անկախությանը և տարածքային ամբողջականության վերականգնմանը:
- ▶ Ի՞նչ եք կարծում, Նովոդվորսկայայի նման մարդկանց մեծաթիվ լինելը կարո՞ղ է իշխանության ոչ ժողովրդավարական որոշումները փոփոխել:
- ▶ Որքանո՞վ նշանակալից էր հայտնի լրագրողի գործունեությունը տեղական և համաշխարհային քաղաքականության համար:
- ▶ Ի՞նչ գիտեք աշխարհում հայտնի ընդդիմադիրների մասին: Վրաստանում գործող այլախոհների՞ մասին: Ի՞նչն է միավորում նրանց պայքարը:
- ▶ Նրա ամբողջ գործունեությունը կապված էր պետական հաստատությունների դեմ պայքարի հետ: Հասարակության մեջ ի՞նչ դրական փոփոխությունների միտված գաղափարներ էր շահարկում և փաստաբանում Վալերիա Նովոդվորսկայան:

Վալերիա Նովոդվորսկայա

1969 թվականին Խորհրդային Միության Պետական անվտանգության կոմիտեն (ՊԱԿ) նրան կալանավորեց հակախորհրդային քարոզչության մեղադրանքով՝ Չեխոսլովակիայում խորհրդային գործեր մտցնելու վերաբերյալ բողոքի թռուցիկներ տարածելու պատճառով: 1970-1972 թվականներին նրա մոտ ախտորոշեցին «շիզոֆրենիա, պարանոիդ վարքագիծ» և նրան ստիպեցին բուժում անցնել հատուկ հիվանդանոցում:

1972 թվականին նա մասնակցում էր.

- ▶ ընդհատակյա հրատարակությունների տիրաժավորմանը և տարածմանը,
- ▶ ձգտում էր ստեղծել ընդհատակյա քաղաքական կուսակցություն Խորհրդային Միության Կոմունիստական կուսակցության դեմ, հիմնադրեց «Աշխատավորների միջմասնագիտական ազատ միավորում»-ը,

- ▶ նրան մշտապես հետապնդում էր իշխանությունը. մի քանի անգամ տեղավորել են հոգեբուժական հիվանդանոցում, կանչել են հարցաքննությունների, խուզարկել են բնակարանը: 1978, 1985 և 1986 թվականներին Վալերիա Նովոդվորսկայային ձերբակալեցին այլախոհական գործունեության համար,
- ▶ 1987-1991 թվականներին Մոսկվայում հակախորհրդային հանրահավաքների կազմակերպման համար 17 անգամ կալանավորեցին և վարչական կարգով սահմանեցին խափանման միջոց,
- ▶ հիմնադրեց «Ժողովրդավարական միություն» կուսակցությունը,
- ▶ 1990 թվականին «Ազատ խոսք»-ում «Հայլ Գորբաչով» հոդվածը հրապարակելուց և հանրահավաքում ելույթ ունենալուց հետո, որտեղ նա հրապարակայնորեն ոչնչացրեց Գորբաչովի դիմանկարները, մեղադրեցին Խորհրդային Միության նախագահի արժանապատվությունը և պատիվը վարկաբեկելու և պետական դրոշը անպատվելու մեջ,
- ▶ 1992 թվականին Վրաստանի նախագահ Զվիադ Գամսախուրդիան Վալերիա Նովոդվորսկայային շնորհեց Վրաստանի քաղաքացիություն (գուգահեռաբար նշանակեց խորհրդատու մարդու իրավունքների պաշտպանության հարցերում),
- ▶ 1991-1995 թվականներին Նովոդվորսկայայի դեմ մի քանի անգամ քրեական գործ է հարուցվել, որոնք սակայն շուտով փակվել են հանցանք պարունակող տարրերի բացակայության պատճառով,
- ▶ **Ռուսաստանի Պետական Դումայի** 1995 թվականի ընտրություններում Վալերիա Նովոդվորսկայան մասնակցում էր Տնտեսական ազատության կուսակցության ընտրացուցակով, բայց պարտվեց: 1996 թվականին դարձավ Պետական Դումայի պատգամավոր Կոնստանտին Բորովոյի օգնական,
- ▶ 2008 թվականին Լիտվայի շահերի պաշտպանության համար պարգևատրվեց Ասպետի խաչով: Նա վարում էր ակտիվ լրագրողական և կրթական գործունեություն:

Նովոդվորսկայան մինչև կյանքի վերջը Վրաստանի անկախության և տարածքային ամբողջականության ակտիվ աջակից էր: Վալերիա Նովոդվորսկայան վախճանվեց 2014 թվականի հուլիսին, ծանր հիվանդությունից հետո:

Պետական Դումա

– Ռուսաստանի Դաշնության դաշնային ժողովի ստորին պալատ: Դրա անդամներին անվանում են պատգամավորներ:

Քաղաքական ընդդիմություն

– պետությունում
գործող քաղաքական
կուսակցություն,
հասարակական
միավորում կամ որևէ
կազմակերպության
ներսում ստեղծված
խումբ, որը հակադրվում
է մեծամասնության
հայացքներին և
քաղաքականությանը:

Քաղաքականությունը
նույնքան վտանգավոր
է, որքան պատերազմը,
սակայն պատերազմում
միայն մեկ անգամ
են սպանում, իսկ
քաղաքականությունում
ամեն օր կարող են
մահվան դատապարտել:

Հաջողությունը
իրականում միայն
ունակություն է՝
անցնելու ճանապարհը
մեկ պարտությունից
մինչև մյուսը այնպես,
որ ո՛չ լավատեսությունը
կորցնես, ո՛չ էլ
խանդավառությունը:

Ուինսթոն Չերչիլ

Պետական կառավարումը միայն պետության կառավարումը չէ իշխող քաղաքական կուսակցության և նրա հարակից ինստիտուտների կամ անհատների կողմից: Բարդ քաղաքական համակարգում քաղաքական ընդդիմությունը նույնպես իր նշանակալից դերն ունի:

Ընդդիմություն

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Վերհիշե՛ք Չերչիլի պատմությունը: Ինչո՞ւ կարող է զարմանալի լինել Չերչիլի ընդդիմադիր լինելն իր կյանքի վերջին շրջանում:
- ▶ Կապակցե՛ք այս ակտիվությունը Ուինսթոն Չերչիլի պատմության (էջ 8-10) հետ, որոշե՛ք՝ երկու դեպքերում էլ ինչպե՞ս ուրվագծվեց հասարակության դերը քաղաքական թատրոնում:
- ▶ Ինչպե՞ս եք տեսնում ժողովրդավարության դերը տրված պատմությունում:
- ▶ Ինչպե՞ս է այս պատմությունը բնութագրում Մեծ Բրիտանիայի ժողովրդավարությունը:
- ▶ Ինչպիսի՞ն պետք է լինի իսկական պետական ծառայողը:
- ▶ Ինչո՞ւ էին այն ժամանակի լրատվամիջոցները Չերչիլին անվանում «մեծ քաղաքագետ, ջենթլմեն և ասպետ»:
- ▶ Ինչպե՞ս է դրսևորվում ջենթլմենությունը քաղաքականության մեջ: Կենցաղային կյանքո՞ւմ:

Ընդդիմադիր սըր Ուինսթոն Չերչիլ

Ընդդիմության դերը կարելի է տեսնել Ուինսթոն Չերչիլի օրինակով: Չերչիլը իր հիանալի կարիերիայի ժամանակաշրջանում բազմիցս է եղել ընդդիմությունում և չի դադարեցրել Բրիտանիայի մասին հոգատարությունը և մտահոգությունը: Ժողովրդավարական պետությունում իշխանությունը փոփոխական է, և բոլոր ընդդիմադիր առաջնորդները ձգտում են պետության վրա վերահսկողություն ձեռք բերել: Ընդդիմությունում գտնվող արդեն տարեց Չերչիլի նպատակը ոչ այնքան իշխանությունն վերադառնալն էր, որքան Եվրոպայի միասնությանը հասնելը:

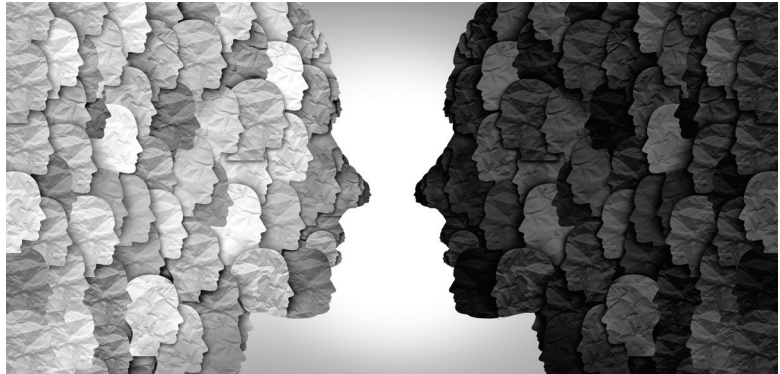
Նա Գերմանիայի և Ֆրանսիայի առաջնորդներին դիմեց հին թշնամանքը մոռանալու կոչով: Պահպանողականների ճանաչված լիդերը ակտիվորեն պատրաստվում էր նոր ընտրությունների: Սակայն 1949 թվականին Չերչիլին ախտորոշեցին ինսուլտ, բայց Ուինսթոնը կարողացավ հիվանդությունը հաղթահարել և, չնայած բժիշկների թախանձագին խնդրանքին քաղաքական գործունեությունը դադարեցնելու մասին, «ոչ մի դեպքում», - հաստատականորեն հայտարարեց նա:

Պահպանողականները Չերչիլի ղեկավարությամբ հաղթանակ ձեռք բերեցին 1950 թվականի ընտրություններում: Ուինսթոնը կրկին

վարչապետ դարձավ: «Ծեր առյուծը վերադարձավ», - գրում էր ֆրանսիական մամուլը:

Ամերիկյան մամուլը Չերչիլի վերադարձը այսպես էր գնահատում. «Սըր Ուինսթոնի տեսքով մեծ քաղաքագետը, ջենթլմենը և ասպետը վերադարձավ»:

Առողջ իշխանությունը միշտ պետք է ձգտի աջակցել ուժեղ քաղաքական ընդդիմության գոյությանը: Ժողովրդավարական պետությունում ընդդիմությունը հսկիչ սթափ աչք է, որը իշխանությանը չի տալիս թուլանալու հնարավորություն:

Ժողովրդավարական իշխանությունը միշտ պետք է ձգտի ընդդիմությանը և հասարակությանը հանձնել թափանցիկ կառավարության հաշվետվություն: Լավ իշխանությունը ձգտում է արմատավորել համընդհանուր թափանցիկ կառավարման սկզբունքը, իսկ ոչ ժողովրդավարական իշխանությունը կողմնորոշված է բացարձակ վերահսկողություն և իշխանություն ձեռք բերելու վրա:

Քաղաքականություն և պետական ծառայություն

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված իրավիճակին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Համաձայն եք, թե՞ ոչ խումբ ստեղծելու գաղափարին:
- ▶ Արդյոք լավ չէ՞ր լինի երեկոյի պատրաստմանը ընդգրկել ամբողջ դասարանին: Ինչո՞ւ:
- ▶ Ինչպե՞ս կընտրեք խմբի անդամներին: Ինչո՞ւ:
- ▶ Անհրաժեշտ կլինի՞, թե՞ ոչ այն, որ խորհրդի անդամները բաժանեն աշխատանքի ոլորտները: Ինչո՞ւ:
- ▶ Անհրաժեշտ կլինի՞, թե՞ ոչ, որպեսզի դասարանը պարբերաբար հետաքրքրվի՝ լավ է ընթանում, թե՞ ոչ խմբի և ընդհանրապես երեկոյի կազմակերպման գործը: Ինչո՞ւ:
- ▶ Ցանկանո՞ւմ եք, թե՞ ոչ, որ խմբի անդամների փոփոխումը հնարավոր լինի: Ինչո՞ւ:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ

Պատկերացրե՛ք, որ ձեր դպրոցում տարվա վերջին բարձր դասարանցիների համար պլանավորվում է մեծ հանդես՝ դիսկոտեկայով, միջոցառումներով, բանկետով և համերգով:

Պետական ծառայություն - գործունեություն պետական և տեղական ինքնակառավարման գանձարանային (բյուջետային) հաստատություններում, պետական իշխանության մարմիններում:

տանձնագրի
(պաշտոն) - հին
վրացերեն բառ է
և նշանակում է
պարտականություն,
պարտատեր:

**Պետական
գանձարան** –
հանրային սեկտորում
(ինչպես պետական,
այնպես էլ ինքնավար
հանրապետությունների
բյուջեների և տեղական
ինքնակառավարման
միավորների բյուջեների
ֆինանսավորմամբ
կազմակերպություն-
ներում) հաշվարկ-
հաշվետվության
կարգավորումն
իրականացվում է
Վրաստանի
ֆինանսների
նախարարության
գանձարանային
ծառայության կողմից,
այսինքն՝ պետական
գանձարանի կողմից:

- Այս երեկոյի նախապատրաստությանը պետք է ընդգրկվի ձեր դասարանից 10 աշակերտ:
- Այս կազմակերպչական խումբը ամեն օր հանդիպում կունենա այլ դասարանների խմբերի հետ և ձեր դասարանի անունից.
- 1. կներկայացնի գաղափարներ այն մասին, թե ինչպիսին պետք է լինի երեկոն,
- 2. կմշակի գվարճալի միջոցառումների ժամանակակարգը, կընտրի երաժշտությունը և ճաշացանկը,
- 3. կորոշի, թե որ երաժշտական կամ գվարճալի համարներով կներկայանա ձեր դասարանը մյուս աշակերտների և ուսուցիչների առջև,
- 4. կապահովի այդ երաժշտական համարների ժամանակին պատրաստումը դասարանում և դասարանի աշակերտների ներկայությունը ընդհանուր դպրոցական փորձերին,
- 5. կմշակի միջոցառման ընդհանուր բյուջեն, կապահովի դասարանում դրամահավաքը, որը կծախսվի երեկոյի կազմակերպման վրա:

Ենթադրենք՝ ձեր ընտանիքը վարձեց մի անձնավորության, որը կօգնի ընտանեկան գործերի մեջ: Դուք նրան կվճարեք աշխատավարձ, թույլ կտաք օգտվել ձեր որոշ իրերից, հնարավոր է՝ տան կամ նկուղի բանալիները նույնպես նրան կտաք:

Պետական համակարգը նույնպես նմանօրինակ է տնօրինված: Պետական ծառայողները, պաշտոնյա անձինք հասարակության համար նույնն են, ինչ որ օգնական անձը՝ ընտանիքի համար:

Պետական ծառայողը հասարակության կողմից վարձակալված է, քանզի նա աշխատավարձ է ստանում **պետական գանձարանից**, որը լցվում է մեզանից յուրաքանչյուրի հարկավճարումներից:

Հասարակությանը ավելի լավ ծառայելու համար պետական ծառայողին օրենքով շնորհված են արտոնություններ (օր.՝ թիկնապահ, մեքենայի սպասարկում, ճանապարհորդություն և այլն):

Պետական գործիչ կարող ենք անվանել պաշտոնյա անձին, որը աշխատում է պետական հաստատությունում՝ սկսած նախագահով, ավարտած ամենացածր կարգի պաշտոնյա անձով:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Առաջարկում ենք քաղվածք «Հանրային ծառայության մասին» Վրաստանի օրենքից:

- ▶ Ի՞նչ տարբերություն է հետևյալ 3 տերմինների միջև. հանրային ծառայություն, պետական պաշտոն, պետական-քաղաքական պաշտոն:
- ▶ Ծանոթացե՛ք «Հանրային ծառայության մասին» Վրաստանի օրենքի հոդված 15-ին: Ձեր կարծիքով՝ կարելի՞ է օրենքի բովանդակությունը համարել մարդու իրավունքների խախտում:
- ▶ Ինչո՞ւ է օրենքը հանրային ծառայողին արգելում բարձրաձայնել քաղաքական նաշակը:

Հանրային

ծառայություն

Գործունեություն պետական և տեղական ինքնակառավարման գանձարանային (բյուջետային) հաստատություններում, իշխանության մարմիններում:

Պետական պաշտոն

Պետական իշխանության մարմնի առաջնային կառուցվածքային միավոր, որը սահմանում է քաղաքացու տեղը և սոցիալական-աշխատանքային դերը հանրային ծառայության համակարգում, նրա իրավունքները և նրա վրա դրված պարտականությունները:

Պետական-քաղաքական պաշտոն

Վրաստանի Արխագիայի և Անարայի Ինքնավար Հանրապետությունների Սահմանադրություններով պետական-քաղաքական պաշտոնյա անձինք են հանդիսանում նախագահը, խորհրդարանի անդամը, վարչապետը և կառավարության այլ անդամներ, Արխագիայի և Անարայի բարձրագույն ներկայացուցչական մարմնի անդամը, Արխագիայի և Անարայի Ինքնավար Հանրապետությունների կառավարությունների ղեկավարները:

Քաղաքական չեզոքություն – պետական ծառայողն իրավունք չունի իր ծառայողական վիճակը կուսակցական (քաղաքական) նպատակների կամ շահերի համար կիրառել: Պետական ծառայողը նաև իրավունք չունի աշխատանքային ժամերին կամ ծառայողական իրավասություն իրականացնելիս մասնակցել քարոզչությանը և նախընտրական ընթացակարգին: Պետական ծառայողին արգելվում է որևէ կուսակցության, ընտրական սուբյեկտի, ընտրական սուբյեկտի թեկնածուին աջակցելու կամ ընդդեմ քարոզչության գործընթացում օգտագործել վարչական ռեսուրսներ:

Վրաստանի օրենք «Հանրային ծառայության մասին», հոդված 15

Պետական ծառայությունում գտնվելը մեծագույն պատասխանատվություն է և բեռ: Պետական ծառայության առանձնահատկությունը պահանջում է ծառայողական իրավասություն իրականացնելու գործընթացում արմատավորել բոլոր քաղաքացիների նկատմամբ հավասար մոտեցման սկզբունքը:

Կոնկրետ անձնավորության քաղաքական համակրանքը չպետք է դառնա նրա հետապնդման հիմք: Պետական ծառայողը աշխատանքը կատարելիս բոլոր շահագրգռված անձանց հանրային գործիչն է՝ անկախ նրա քաղաքական, էթնիկ, ազգային, կրոնական, սեռական պատկանելությունից: Քաղաքական նշանով խտրականությունը խարխիլում և վարկաբեկում է պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման հայեցակարգը:

Պետական ծառայողները հաճախ սեփական կյանքի գնով ձգտում են փրկել քաղաքացիներին: 2022 թվականի հուլիսի 29-ին Գուդաուրիի հարակից տարածքում պարապլանով թռիչքի ժամանակ 2 անձնավորություն ընկան ժայռային լանջերի վրա: Փրկարար գործողությանը միացավ սահմանապահ ոստիկանությանը պատկանող ուղղաթիռը, որը միջոցառման ընթացքում կորցրեց կառավարումը և վայր ընկավ: Ներքին գործերի նախարարության տեղեկությամբ՝ ուղղաթիռի բորտում գտնվում էր անձնակազմի 4 անդամ, ինչպես նաև Ներքին գործերի նախարարության Արտակարգ իրավիճակների կառավարման ծառայության 2 փրկարար և Առողջապահության նախարարության Արտակարգ իրավիճակների համակարգման և անհետաձգելի օգնության կենտրոնի 2 բուժակ: Ավիավթարի հետևանքով զոհվեցին բոլորը՝ ութ հոգի:

Քաղաքացին քաղաքական գործընթացի կենտրոնական մասնակիցն է: Ժողովրդավարական ռեժիմում ակտիվ քաղաքացիների մասնակցությամբ ընթանում են քաղաքական գործընթացներ: Քաղաքացիները ուղղակի ժողովրդավարության ձևերով արմատավորում են (հանրաքվե, ընտրություններ, պլեբիսցիտ) ժողովրդի իշխանությունը:

Ժողովրդական ինքնիշխանությունը ենթադրում է իշխանության փոխանցում ժողովրդի ներկայացուցիչներին (խորհրդարանի անդամներ, գերագույն խորհրդի անդամներ, սակրեբուլոյի անդամներ), որոնք հետագայում ժողովրդի անունով և ժողովրդի համար ընդունում են քաղաքական և ոչ միայն քաղաքական որոշումներ: Առանց ակտիվ քաղաքացու մասնակցության պետական և տեղական գործերում չի կարող տեղի ունենալ լիարժեք քաղաքական գործընթացի կառավարում:

Դիմիտրի Ուզնաձենն ասում էր. «Ժողովրդավարորեն կազմակերպված պետությունը ձգտում է կրթել ոչ միայն անձին, այլև առաջին հերթին՝ քաղաքացուն: Անկասկած, ժողովրդավարությունը շահագրգռված է գիտակից քաղաքացիներ կրթելու մեջ, ովքեր կկարողանան ստեղծագործորեն միջամտել պետության կյանքի զարգացման գործընթացին...»:

Երբ քաղաքացիները քաղաքական գործընթացներից հեռու՝ կողքի են կանգնում, իշխանությունը մնում է մենակ և սկսում է իշխանությամբ բավականություն ստանալ, ինչը բերում, հասցնում է ոչ ժողովրդավարական ռեժիմի ձևավորման:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- Որոշ պետական ծառայողներ պատշաճորեն չեն կատարում իրենց պարտականությունները: Դա կարող է պայմանավորված լինել տարբեր պատճառներով: Ստորև տրված է պետական ծառայողի կողմից իր պարտականությունները չկատարելու երեք հիմնական ձև: Մտածե՛ք կոնկրետ օրինակներ, թե ինչ գործողությամբ կամ անգործությամբ կարող է արտահայտվել դրանցից ամեն մեկը:

Իրավասու չլինել

Գործիչը չգիտի՝ ինչպես կատարի իր պարտականությունները, նրա ունակությունները և գիտելիքը չեն համապատասխանում պաշտոնին

Անտարբերություն, անուշադրություն

Պաշտոնի չարաշահում Ծառայողը գիտակցաբար խախտում է օրենքը

Բնակչության անտարբեր վերաբերմունքը քաղաքական կյանքի նկատմամբ՝ տարբեր մակարդակի ընտրություններին մասնակցելուց հրաժարվելը, կոչվում է արեսնտեիզմ: Արեսնտեիզմը քաղաքացիական և քաղաքական իրավագիտակցության ցածր ցուցանիշ է: Մարդիկ համարձակորեն պետք է միանան պետական գործընթացներին, առաջադրեն հարցեր, անցկացնեն իշխանության մոնիթորինգ տեղական և կենտրոնական մակարդակով, անհրաժեշտության դեպքում դիմեն հավաքների, պահանջն հրապարակային տեղեկատվություն բյուջեի ծախսերի մասին: Առանձնապես արդյունավետ է քաղաքացու մասնակցությունը տեղական ինքնակառավարման իրավասությունների իրականացման գործընթացում, քանզի տեղական ինքնակառավարման միջոցով Վրաստանի քաղաքացիները տեղական նշանակության գործերը կարգավորում են տեղական ինքնակառավարման ներկայացուցչական (սակրեբուլո) և գործադիր մարմինների (քաղաքապետարան) միջոցով:

Առավել ակտիվություն դրսևորելու նպատակով քաղաքացին կարող է դառնալ ակտիվ քաղաքացիական հասարակության անդամ, իսկ քաղաքական ակտիվության համար դառնալ քաղաքական կուսակցության անդամ:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Ինչո՞ւ էր Սոկրատեսը ատում ժողովրդավարությունը <https://bit.ly/3jWo2iz>
- ▶ Ժողովրդավարություն / democracy <https://bit.ly/3YvhF4T>

ՀԱՄԱԼԻՐ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ

Համալիր առաջադրանքի պայման

Համեմատելու համար ծանոթացե՛ք «Արխիվային լրաբեր» №2. 2008 թ., Վրաստանի Ներքին գործերի նախարարության արխիվային վարչության տեքստին (Էջ 70-75) և Ռենյայի օրագիրը (Էջ 57-58), Խոտագույն մարդը (Էջ 62-63) օրինակներին:

Գրե՛ք **փաստարկված էսսե** (բառերի քանակը՝ 250-300), որում աղբյուրների վրա հենվելով կվերլուծեք, թե ինչ մարտահրավերների առջև են կանգնում մարդիկ ոչ ժողովրդավարական (տոտալիտար) ռեժիմների պայմաններում: Ինչպիսի՞ն է նրանց իրավական վիճակը:

Ուշադրություն դարձրե՛ք՝ ինչպե՞ս են խախտվում ոչ ժողովրդավարական ռեժիմի պայմաններում օրենքի գերակայության, իշխանության բաշխման և ժողովրդավարական պետության գործունեության համար անհրաժեշտ այլ սկզբունքները:

Աշխատանքում/աշխատանքի շնորհանդեսի ժամանակ ընդգծված ներկայացրե՛ք.

- ▶ Ինչպե՞ս են խախտվում մարդու իրավունքները ոչ ժողովրդավարական քաղաքական ռեժիմի պայմաններում: Ո՞ր իրավունքներն են անտեսվում: Պատասխանե՛ք Միխեիլ Ջավախիշվիլիի և դասագրքում ներկայացված ռեժիմի այլ գոհերի օրինակով:
- ▶ Միխեիլ Ջավախիշվիլիի «գործի» օրինակով՝ որքանո՞վ էին Խորհրդային Միությունում պաշտպանված իշխանության բաշխման, օրենքի գերակայության և ժողովրդավարության այլ սկզբունքները:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեքստին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ի՞նչ գիտեք սոցիալիզմի մասին:
- ▶ Տեքստի համաձայն՝ ի՞նչ տպավորություն ստեղծվեց ձեզ մոտ սոցիալիզմի՝ որպես գաղափարախոսության մասին:
- ▶ Ի՞նչ գիտեք կապիտալիզմի մասին:
- ▶ Ի՞նչ գործոններով է պայմանավորված ԱՄՆ-ում սոցիալիզմի կողմնակից մարդկանց թվաքանակի աճը:
- ▶ Տեքստի համաձայն՝ ի՞նչ տպավորություն ստեղծվեց ձեզ մոտ ամերիկյան քաղաքականության մասին:
- ▶ Ինչպիսի՞ն է որոշ քաղաքագետների և քաղաքացիների աճող մասի վերաբերմունքը սոցիալիզմի նկատմամբ:
- ▶ Ի՞նչ պատճառներով է ասոցացվում սոցիալիզմը կոմունիզմի հետ:
- ▶ Տեքստի համաձայն՝ ինչպե՞ս կրնա թագրելիք ամերիկյան տնտեսությունը:
- ▶ Ի՞նչ պատճառներով են շարքային մարդիկ թեքվում դեպի սոցիալիզմ:

Սոցիալիզմի նոր գույները – ամերիկյան քաղաքականությունում սոցիալիստական գաղափարները հատվում են*

Ավանդականորեն Միացյալ Նահանգների պատմությունում սոցիալիզմը համարվում էր վիրավորական բառ: Կարելի է ասել, որ տասնամյակների ընթացքում սոցիալիստը ավելի շատ քաղաքական պիտակ էր ներկայացնում, քան որևէ մեկի քաղաքական գաղափարախոսության ճշգրիտ նկարագրություն: Ամերիկյան կարծրատիպերում սոցիալիզմը անարդարացիորեն նույնացվում էր կոմունիզմի, սեփականության, արտադրության և գյուղատնտեսության հանրային սեփականության հետ, իսկ գաղափարը հիմնականում կապված էր տոտալիտարիզմի հետ:

Բայց ժամանակը ակնհայտորեն փոփոխվում է: Վերջին հարցումների համաձայն՝ Միացյալ Նահանգներում հետզհետե ոտք են դնում սոցիալիստական գաղափարները: Ժողովրդավար թեկնածուների հարթակներում մի քանի այնպիսի գաղափար է արմատավորվում, հատկապես՝ տնտեսական, հարկային և սոցիալական ծրագրերի ուղղությամբ, որոնք, կարելի է ասել, որ սոցիալիզմին ավելի մոտ են, քան կապիտալիզմին:

Տնտեսական գիտությունների դոկտոր Ռիչարդ Վուլֆի խոսքերով՝ Միացյալ Նահանգներում հասունացել են մի քանի այնպիսի հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք «օրենքով այնպիսի հարուստ երկիրը, ինչպիսին Ամերիկան է, չպետք է ունենա»: Որպես օրինակ՝ նա անվանում է բարձրագույն կրթությունը, որը վերջին տարիների ընթացքում այնպես է թանկացել, որ «մենք չենք էլ մտածում, թե ինչպես, ինչ ճանապարհով մեր զավակներին կարողանանք հասցնել քոլեջն ավարտելուն»:

*Աղբյուր. <https://bit.ly/3XMxxj2>

Վերջին տվյալներով Ամերիկայում 44 միլիոն մարդ, այսպես կոչված, ուսանողական պարտք ունի, այսինքն՝ քոլեջն ավարտելու համար բանկից վերցրած վարկ, որը նրանք հաճախ տասնամյակների ընթացքում վճարել չեն կարողանում: Այնպիսի մասնագիտությունների տիրապետելու համար, ինչպիսիք են բժշկական մասնագիտությունները, ուսանողները երբեմն ստիպված են մինչև 300 000 դոլար պարտք վերցնել:

Հիմնախնդիրն այնքան սուր է, որ այդ մասին 2020 թվականի ընտրությունների ժամանակ խոսեցին նաև նախագահի թեկնածուները: Վերմոնտի սենատոր Բեռն Սանդերսը, որն իրեն անվանում է ժողովրդավար սոցիալիստ, այս թեման երկու տարի առաջ՝ 2016 թվականի ընտրություններում առաջ քաշեց և կարողացավ երիտասարդ ընտրողների բավականին մեծ մասի մոբիլիզացնել: Սանդերսը այն ժամանակ անվճար բարձրագույն կրթություն ներառնելու գաղափարով էր հանդես գալիս:

Ճիշտ է, այն ժամանակ ժողովրդավարական կուսակցության անվանակարգում Բեռն Սանդերսը Հիլարի Քլինթոնի դեմ պարտություն կրեց, բայց նրա գաղափարները այնքան հանրահայտ էին, որ այսօր կուսակցության նոր թեկնածուները նույնպես իրենց հարթակներում դիմում են Սանդերսի գաղափարներին: Մինչ Սանդերսը նախագահական անվանակարգի համար պայքարում կհայտարարեր իր մասնակցության մասին, ժողովրդավարների շարքերում արդեն հանդես էին գալիս նախագահի թեկնածուներ, որոնք սովորականից ավելի էին ձախ թեքվում և համընդհանուր առողջապահության ու հարկազանձման նոր քաղաքականության մասին էին խոսում:

Վեցից հինգ ժողովրդավար սենատոր պայման է դնում, որ կպայքարի համընդհանուր առողջապահության համար, ինչը կարճ ժամանակ առաջ ամերիկացիների համար աներևակայելի գաղափար կլիներ:

Նախագահ Դոնալդ Թրամպը ավելի ու ավելի հաճախ էր ընդդիմադիրներին սոցիալիստներ անվանում, որով ամերիկացիների աչքում նրանց փորձում էր նվաստացնել: Շատ հաճախ լսվում էր այդ խոսքը ժողովրդավարների նոր աստղի, ներկայացուցիչների պալատի երիտասարդ անդամ Ալեքսանդրիա Օկասիո Կորտեզի նկատմամբ, որը ներկայացնում է Նյու Յորքի նահանգը և նախկինում աշխատում էր Բեռն Սանդերսի քարոզչությունում:

«Ամերիկան երբեք չի դառնա սոցիալիստական երկիր», - հայտարարեց նախագահ Թրամպը փետրվարի 5-ին ազգին ուղղված համընդհանուր դիմումում:

Շատ վերլուծաբաններ այդ արտահայտությունը ընկալեցին՝ որպես 2020 թվականի նախագահական քարոզչության սկիզբ: Նրանք մտածում են, որ հանրապետական նախագահը ընդդիմադիրների դեմ պայքարի համար է նախապես պատրաստվում:

Որքան էլ սոցիալիզմի տարրերը հանրահայտ չլինեն Հանրապետական

կուսակցության անդամների շրջանում, ժողովրդավարների շրջանում անցկացված «Գալոպի» հարցումը հակառակն է հաստատում: Նման ծրագրերը աստիճանաբար ավելի հանրահայտ են դառնում, և դրանց վրա հենվում է ժողովրդավարների 57%-ը:

«Սոցիալիստական այլընտրանք» կազմակերպության ֆիլադելֆիացի ակտիվիստ Լիալ Հարիսոնը ասում է, որ այդ գաղափարների տարածման և հատկապես «սոցիալիզմ» բառը ավելի շատ ընդունելու և կիրառելու գործում մեծ դեր է խաղացել Բեռն Սանդերսի 2016 թվականի նախագահական քարոզչությունը: «Ժողովուրդը, շարքային աշխատավոր ամերիկացիները սկսեցին խոսել այն մասին, որ նվազագույն աշխատավարձը պետք է լինի ժամում 15 դոլար, ես ուզում եմ, որ լինի համընդհանուր առողջապահություն: Ինձ հարկավոր է անվճար քոլեջ: Կարծեմ սոցիալիստ եմ», - ասում է Լիալ Հարիսոնը:

Հետաքրքիր է նաև այն փաստը, որ 2016 թվականից սկսած «Ամերիկայի ժողովրդավար սոցիալիստներ» կազմակերպությունում 60 հազար մարդ անդամագրվեց: Համեմատության համար՝ 2015 թվականին նրանք միայն հինգ հազարի ավելացում ունեին:

Եթե մինչ այժմ բոլորը համաձայն էին, որ սոցիալիզմը վատ բան է, ապա այժմ, չնայած սոցիալիզմը կա՛մ բռնապետական ռեժիմի, օրինակ՝ Ստալինյան Ռուսաստանի, կա՛մ տնտեսապես ուժասպառ եղած Վենեսուելայի և Հյուսիսային Կորեայի հետ կապելու պահպանողականների մշտական ջանքերին, սոցիալիզմի տարրերը ժողովրդավարների շրջանում ակնհայտորեն ավելի ամուր հենարան են ձեռք բերում: Նրանք պատրաստ են, առանց քաղաքական ազատությունները զիջելու, բարձրացնել հարկերը ամենաուժեղոր դասի համար և փոխարենը առողջապահությունը և կրթությունը ավելի մատչելի դարձնել շարքային ամերիկացիների համար: Մա, նրանց կարծիքով, կօգնի միջին դասը մեծացնելու հարցում:

«Երիտասարդ սերունդը, հատկապես այն սերունդը, որը խույս տվեց սառը պատերազմի վտանգից, չի մեծացել այն վախով, որ ռուսները ատոմային ռումբ կգցեն», - ասում է Ռիչարդ Վուլֆը: Հունվարին «Աքսիոսի» անցկացրած հարցումը նույնպես ցույց տվեց, որ 18-ից մինչև 24 տարեկան ամերիկացիների 61%-ը սոցիալիզմը գերադասում է կապիտալիզմից: Դա այն ժամանակ, երբ ազգային մասշտաբով բնակչության 61%-ի համար կապիտալիզմը գերադասելի է:

Անձամբ հանրապետականների առաջատար «Ֆիքս նյուս» հեռուստաալիքի կողմից հունվարին անցկացված հարցումները նույնպես հաստատեցին, որ ամերիկացիների 70%-ը կոդմ է հարկերի մեծացմանը այն ամերիկացիների համար, որոնց տարեկան եկամուտը գերազանցում է 10 միլիոն դոլարը: Այնպես որ, բացառված չէ, որ սոցիալիստական գաղափարները ապագայում էլ ավելի ժողովրդական դառնան և դուրս գան տարիքային խմբերի և կուսակցական պատկանելության սահմաններից:

Սառը պատերազմ

– ԱՄՆ-ի և նրա դաշնակիցների՝ Խորհրդային Միության և վերջինիս դաշնակիցների հետ գլոբալ աշխարհաքաղաքական, տնտեսական և գաղափարախոսական հակասություն, որը սկսվեց Երկրորդ համաշխարհային պատերազմից հետո, XX դարի 1940-ական թվականների կեսերից և շարունակվում էր մինչև 1990-ական թվականների սկիզբը:

- «26 տարեկան որ դարձա և ծնողների առողջության ապահովագրությունը ինձանից հանվեց, քիչ մնաց խելագարվելի: Հիվանդանոցների աշխատանքի մեջ ներթափանցեցի և բժշկական հաստատությունների համակարգին ծանոթացա: Հասա այն բանին, որ բժշկի մոտ գնալ չէի ուզում», - ասում է Ադրիանա Օրիցը՝ Պենսիլվանիայի համալսարանի շրջանավարտը, որը իրեն սոցիալիստ բոլորովին չի համարում: Նա պարզապես ցանկանում է, որ առողջապահությունը և կրթությունը շարքային ամերիկացու համար համեմատաբար հասանելի դառնան:

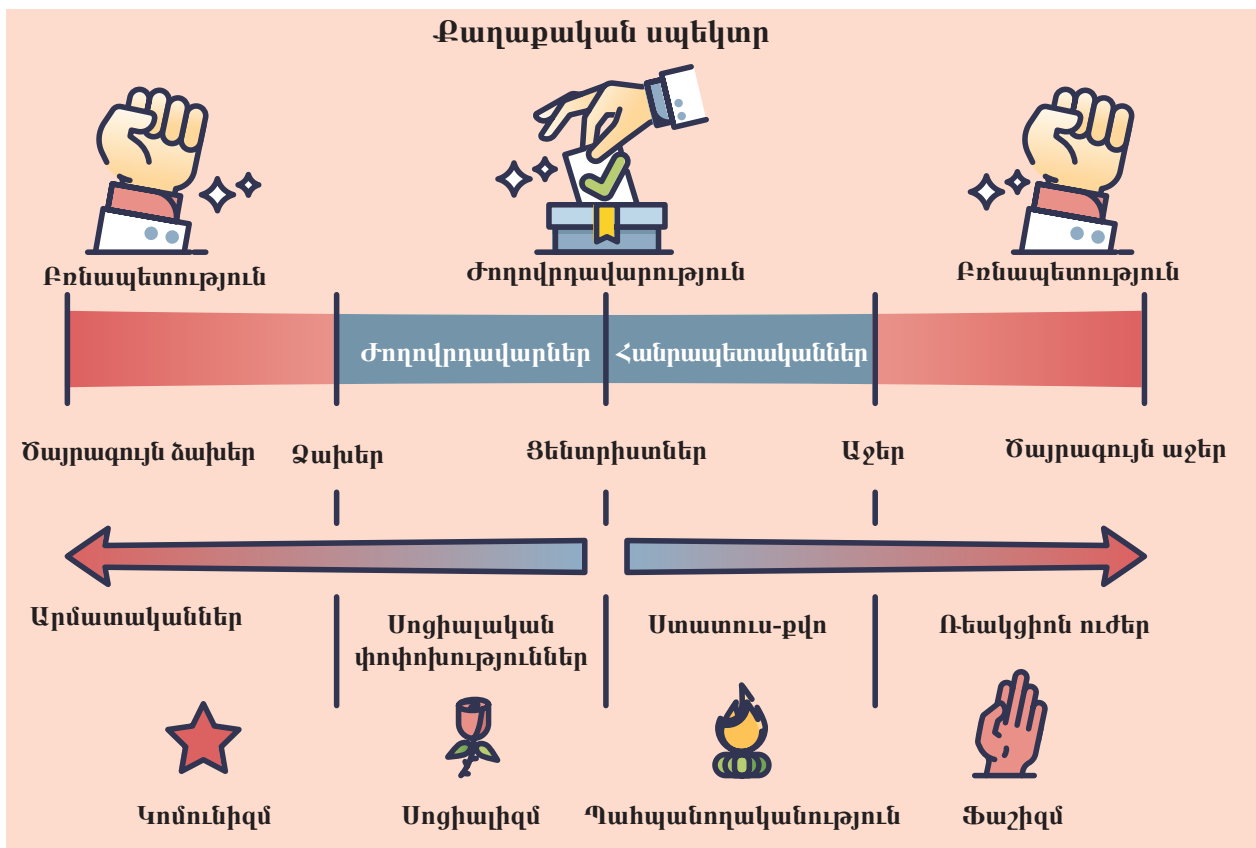

Ստատուս-քվո

– միջազգային իրավունքում. որոշակի պահի (անցյալում կամ ներկայում) գոյություն ունեցող վիճակ:

Ավանդական քաղաքական գաղափարախոսությունները բաժանվում են ձախերի, աջերի և ցենտրիստական գաղափարախոսությունների:

Պատմականորեն ձախ և աջ եզրույթները Ֆրանսիական հեղափոխությունից (1789 թ.) հետո ընկած ժամանակաշրջանի հետ են կապվում. նոր ձևավորված Ազգային ասամբլեայում (խորհրդարանում) թագավորական վետոյի քննարկման ժամանակ վետոյի կողմնակիցները՝ մեծատոհմիկները և եկեղեցու ներկայացուցիչները, գտնվում էին դահլիճի աջ կողմում, իսկ հակառակորդները՝ բուրժուազիայի ներկայացուցիչները՝ ձախ կողմում: Ինչ վերաբերում է ցենտրիզմին, ապա այն յուրատեսակ հիբրիդային՝ աջ և ձախ գաղափարախոսությունների խառնուրդ է հանդիսանում:

Չախեր

Չախերին բնութագրական է սոցիալական հավասարության արմատավորումը և սոցիալական իրավունքները առաջին պլան մղելը:

Ցենտրիստներ

Ցենտրիստական գաղափարախոսությունը աշերի և ձախերի գաղափարախոսությունների հատումը և նրանցից վերցված որոշակի տարրերի միասնություն է:

Աջեր

Աջերին բնութագրական են ազգային և ավանդական արժեքները: Աջերը աջակցում են պետության ամրապնդմանը՝ հենվելով պատմական ժառանգության վրա: Նրանց համար նշանակալից է նախկին արժեքների վրա հենվելով ժամանակակից պետության կառուցումը:

Աշխարհում պատմական զարգացման հետ միասին ձևավորվեցին նաև կոնկրետ քաղաքական հոսանքներ. ազատամտություն՝ լիբերալիզմ, պահպանողականություն, սոցիալ-ժողովրդավարություն, կոմունիզմ, ֆաշիզմ և այլն:

Լիբերալիզմ

Լիբերալիզմի գլխավոր արժեքը անհատի և մարդու իրավունքներն են:

- ▶ Լիբերալիզմը ձգտում է հիմնել հասարակություն, որին բնութագրական է յուրաքանչյուր մարդու ազատությունը:
- ▶ Լիբերալները աջակցում են մարդու լրիվ անկախությանը պետական իշխանությունից:
- ▶ Նրանք գտնում են, որ լիբերալ ժողովրդավարությունը ձեռք է բերվում բաց և հավասար ընտրություններով: Օրենքի առջև բոլոր մարդկանց հավասարությունը և ազատությունը լիբերալիզմի գլխավոր անկյունաքարն է:

Պահպանողականություն

Պահպանողականությունը քաղաքական հոսանք է, որի նպատակն է պահպանել կայուն ավանդույթները և դիմակայել արմատական փոփոխություններին: Պահպանողականների համար անփոփոխ և գերակայող արժեքներ են ընտանիքը, կրոնը և ավանդույթները: Ի տարբերություն լիբերալների, պահպանողականները գտնում են, որ նախկին ավանդույթ-կանոնների պահպանումը անհրաժեշտ է՝ չնայած դրանց վաղեմությանը: Պահպանողականների համար ավանդույթը արտացոլում է անցյալի կուտակված իմաստությունը: Նրանց կարծիքով՝ անցյալում ձևավորված ինստիտուտները և ավանդույթ-կանոնները դիմակայել են ժամանակին և տարածությանը և դրանից ելնելով, դրանց պահպանումը անհրաժեշտ է ապագա սերունդների բարօրության համար: Թեև ժամանակակից պահպանողականները չեն հակադրվում առաջընթացին:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է

Մարգարետ Թետչեր

Միացյալ Թագավորության ակնառու և հայտնի վարչապետը 1979-1990 թվականներին Մարգարետ Թետչերն էր: Անգիջում և խիստ բնավորության պատճառով նրան կոչեցին «Երկաթե լեդի»: Մարգարետը ներկայացնում էր Միացյալ Թագավորության պահպանողական կուսակցությունը և եղել է դրա առաջնորդը (1979-1990 թթ.):

Թետչերի անվան հետ են կապում նորացված պահպանողականությունը, որը անվանում են նաև թետչերիզմ: Թետչերիզմին բնութագրական է ազատ շուկայական տնտեսությունը: Թետչերը աջակցում էր անհատականությանը և դեմ էր կոլեկտիվիզմին:

Մարգարետ Թետչերը իր պաշտոնավարության ժամանակ անցկացրեց կարևորագույն և հաջող քաղաքական-տնտեսական բարեփոխումներ և Միացյալ Թագավորությանը վերադարձրեց նախկին փառքը:

Վրաստանի Հանրապետական կուսակցությունը լիբերալ հոսանքի կուսակցություն է Վրաստանում: Կուսակցության համար մարդու անձնական ազատությունը հիմնական քաղաքական արժեքն է:

Հանրապետական կուսակցությունը հիմնադրվեց 1978 թվականին, և այն ամենաերկարատև պատմություն ունեցող կուսակցությունն է Վրաստանում:

1993-1995 թվականներին ակտիվորեն մասնակցում էր Վրաստանի Մահմանադրության ստեղծմանը:

2003 թվականին ազգայնական շարժման և այլ քաղաքական կուսակցությունների հետ Վարդերի հեղափոխության համահեղինակն է:

2011-2016 թվականներին եղել է «Վրացական երազանք» կոալիցիայի անդամ: Կուսակցությունը անցյալում ակտիվորեն մասնակցում էր Վրաստանի խորհրդարանական կյանքին և առ այսօր ներկայացված է օրենսդիր մարմնում:

Սոցիալ-ժողովրդավարությունը պատմականորեն ներկայացնում է բարեփոխական սոցիալիզմի ձևը: XX դարի սկզբին հիմնական եվրոպական սոցիալ-ժողովրդավարական կուսակցությունները սկսեցին հրաժարվել մարքսիզմի տարրերից, հեղափոխական սոցիալիզմի և դասակարգային պայքարի գաղափարներից և զբաղեցրին ավելի չափավոր դիրք, ինչը ենթադրում էր այն համոզմունքը, որ սոցիալիզմի հաստատումը հնարավոր է քաղաքական բարեփոխումների միջոցով: Հիմնականում ժամանակակից սոցիալ-ժողովրդավարությունը աջակցում է.

- ▶ խառը տնտեսությանը, որը բաղկացած է մասնավոր և պետական տիրապետության ձևերից,
- ▶ **սուբսիդավորված** կրթությանը, համընդհանուր առողջապահությանը և այլ սոցիալական սպասարկումների հետ կապված ծրագրերին յուրաքանչյուր քաղաքացու համար,
- ▶ սոցիալական ապահովագրության զարգացած համակարգին, որն ուղղված է աղքատության դեմ,
- ▶ աստիճանաբար աճող հարկերի համակարգին՝ պետության ծախսերի ֆինանսավորման նպատակով,
- ▶ արտաքին քաղաքականությանը, որը աջակցում է ժողովրդավարության զարգացմանը և մարդու իրավունքներին,
- ▶ սոցիալական արդարադատությանը, մարդու իրավունքների, սոցիալական, քաղաքացիական իրավունքների և քաղաքացիական ազատությունների աջակցությանը:

Սուբսիդավորում

- նպաստավորում՝ ֆինանսական օժանդակության տրամադրում, տեղական մարմինների, ֆերմերների, առանձին անձանց կամ այլ պետությունների համար կատարված դրամական կամ նյութական օգնություն պետության կամ հատուկ հիմնադրամների կողմից:

ՍԱ ՀԵՏԱԶԹԻՐ Է

Վրաստանի հիմնադիր ժողովը (1919-1921 թթ.) ներկայացուցական մարմին էր Վրաստանում, որը անկախություն հռչակելուց հետո, 1919 թվականի փետրվարի 14-17-ին ընտրվեց համընդհանուր, հավասար ընտրությունների արդյունքում: Հիմնադիր ժողովի անդամների մեծամասնությունը ներկայացնում էին 109 պատգամավորով վրաց սոցիալ-ժողովրդավարները:

Ժողովի գործունեությանը մասնակցում էին նաև.

- ▶ Ազգային-ժողովրդավարական կուսակցությունը՝ 8 պատգամավոր,
- ▶ Սոցիալիստ-դաշնակցական հեղափոխական կուսակցությունը՝ 8 պատգամավոր,
- ▶ սոցիալիստ-հեղափոխականները՝ 5 պատգամավոր:

Ժողովը բացվեց 1919 թվականի մարտի 12-ին, ավագագույն սոցիալ-ժողովրդավար Միլիբիատրո Ջիբլաձեի ելույթով: Վրաստանի հիմնադիր ժողովը գոյություն ունեցավ մինչև 1921 թվականի փետրվարի 21-ը: Խորհրդայնացումից հետո դրա անդամները կառավարության հետ միասին վտարանդության մեջ շարունակում էին գործունեությունը: Վրաստանի հեղափոխական կոմիտեն 1921 թվականի մարտի 24-ին հրապարակեց դեկրետ հիմնադիր ժողովը ցրելու մասին:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Ինչպե՞ս պետք է գործի ժամանակակից քաղաքական կուսակցությունը՝ գաղափարախոսության համաձայն, թե՞ միանձնյա՝ առաջնորդի կողմից:
- ▶ Ինչպե՞ս կրնա գրեթե Վրաստանի նորագույն պատմության կառավարող կուսակցություններին:
- ▶ Տեքստի համաձայն՝ ինչի՞ց է կախված կուսակցության կենսունակությունը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչի՞ց պետք է լինի կախված կուսակցության կենսունակությունը:
- ▶ Ի՞նչ հիմնական սկզբունքների վրա պետք է հիմնված լինի ժամանակակից քաղաքական կուսակցությունը:
- ▶ Ինչպե՞ս կրացատրեք առաջնորդի և կուսակցության միջև շղթայվածության պատճառը:

Քաղաքական գաղափարախոսությունը՝ վրացերեն

Անկախություն ձեռք բերելուց առ այսօր վրացական քաղաքական դաշտը գաղափարախոսական սով է ապրում: Վրաստանում շուրջ 250 գործող քաղաքական կուսակցություն է: Հաշվի առնելով Վրաստանի քաղաքական իրավիճակը, երկրին ավելի հարմար կլինեք տարբեր գաղափարախոսության և քաղաքական հոսանք ունեցող երկու կամ երեք ուժեղ կուսակցություն միացած լինել քաղաքական գործընթացներին, քանի որ գաղափարախոսությունների պայքարում քաղաքացիներին ավելի լավ կտրվեք ցանկալի ընտրություն կատարելու հնարավորություն:

Վրաստանում կուսակցություններ ստեղծելու համակարգը հիմնականում հիմնվում է **խարիզմատիկ առաջնորդի** ի հայտ գալու վրա, և քաղաքական գաղափարախոսության հարցը անցնում է ետին պլան: Առաջնորդը անհետանում է, քաղաքական կուսակցությունը նույնպես փլուզվում է:

Կլոր սեղան - ազատ Վրաստանը եղել է Չվիադ Գամսախուրդիայի շուրջը միավորված քաղաքական կուսակցությունների դաշինքը Վրաստանում, որը կատարեց վճռական դեր Վրաստանի անկախության հռչակման մեջ: Կուսակցությունը ներկայացնում էր կառավարող ուժը 1990-1991 թվականներին: Կլոր սեղանը Գամսախուրդիայի մահից հետո փաստորեն լուծարվեց:

Վրաստանի քաղաքացիների միությունը ձախ-ցենտրիստական ուղղության կուսակցություն էր Վրաստանում 1993-2003 թվականներին և ներկայացնում էր ամենաազդեցիկ կուսակցությունը, կուսակցության հիմնադիրը Վրաստանի նախագահ Էդուարդ Շևարդնաձեն էր: 2003 թվականի «Վարդերի հեղափոխության» արդյունքում Շևարդնաձեի ինքնաբացարկից հետո Վրաստանի քաղաքացիների միությունը լուծարվեց:

Խարիզմա –

անձնական հմայք, ուրիշների մոտ սրտակցություն, անգամ հուզական վերաբերմունք կամ երկրպագություն առաջացնելու ունակություն:

Ժողովրդավարական վերածննդի միություն – կուսակցությունը հիմնադրվեց 1992 թվականին «Վրաստանի վերածննդի Անարայի միություն» անվանումով: «Ժողովրդավարական վերածննդի միություն» կոչվեց 1998 թվականին: Կուսակցության նախագահը հիմնադրումից մինչև լուծարումը Ասլան Աբաշիձեն էր: Հիմնադրման օրից կուսակցությունը կողմնորոշված էր Անարայի Ինքնավար Հանրապետության վրա, այն ընտրություններում միշտ ստանում էր ձայների 95%-ից ավելին և Գերագույն խորհրդում ուներ բացարձակ մեծամասնություն: 2004 թվականի խորհրդարանական ընտրություններում ստացավ ձայների 6,01%-ը: 2004 թվականի մայիսին Անարայում իշխանության (Ասլան Աբաշիձեի) փոփոխությունից հետո կուսակցությունը լուծարվեց:

Առ այսօր վրացական քաղաքական կուսակցությունները շարունակում են կախված լինել առաջնորդից և նրա անձնական հատկություններից: Անդամակցությունը կուսակցությանը գաղափարական պատկանելության փոխարեն ավելի շատ կախված է առաջնորդի կամ առաջնորդների խմբի անձնական նպատակներից և հայացքներից: Ցավոք, վերոնշյալ հանգամանքը մատնացույց է անում ցածր քաղաքական մշակույթի և երկրում քաղաքական կրթության ցածր ցուցանիշը:

Կոմունիզմի համաձայն՝ ինչպես իշխանությունը, այնպես էլ սեփականությունը պետք է լինի հասարակության ձեռքում, և հասարակական բարեկեցությունը պետք է դառնա բոլորի համար հասանելի:

Մարքսիստական տեսության համաձայն՝ կոմունիզմը հասարակական զարգացման վերջնակետն է, անդասակարգ հասարակարգ, որի յուրաքանչյուր անդամ բարիքներ ստանում է իր աշխատունակության և կարողությունների սահմաններում, բայց ըստ իր պահանջմունքների:

Կոմունիզմի գաղափարի իրականացումը այլանդակ ձևեր ընդունեց նախկին Խորհրդային Միության և, այսպես կոչված, սոցիալիստական ճամբարի երկրներում: «Մարդկանց սոցիալական հավասարություն և բարեկեցություն» կարգախոսներին փոխարինեցին համընդհանուր ահաբեկչությունը և արյան հոսքերը: Համընդհանուր գոման գոհ դարձան ազատության և ժողովրդավարության համար պայքարող հազարավոր ռուս, ուկրաինացի և այլ, այսպես կոչված, միութենական հանրապետությունների ներկայացուցիչներ: Կոմունիզմի հետևորդները իրենց պատժիչ ջոկատների հետ որսում էին ազատության գաղափար տարածողներին:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐԲԻՐ Է

Չինաստանի կոմունիստական կուսակցությունը Չինաստանում կառավարող կուսակցությունն է, ինչպես նաև ամենամեծ քաղաքական կուսակցությունն է ամբողջ աշխարհում:

Այն հիմնադրվել է 1921 թվականին և իշխանության գլուխ եկավ քաղաքացիական պատերազմում չինական Ազգային Ժողովրդական կուսակցության պարտությունից հետո:

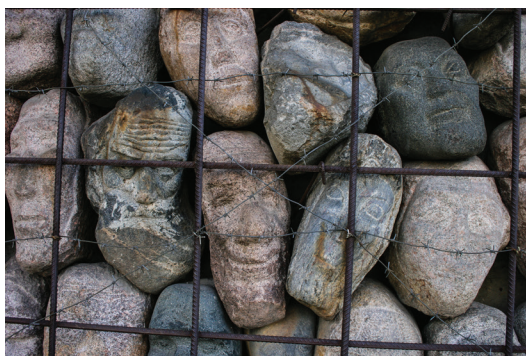
Կուսակցության վերջնական նպատակը կոմունիստական հասարակարգի հաստատումն է: Չինաստանի կոմունիստական կուսակցությունն իր գործունեությունում ղեկավարվում է մարքսիզմ-լենինիզմի և Մաո Ցզե Դունի գաղափարներով:

Ֆաշիզմ – քաղաքական հոսանք, որն առաջացավ Իտալիայում 1925 թվականին: Դրա հիմնադիրը իտալացի բռնապետ Բենիտո Մուսոլինին էր: Ժամանակակից քաղաքականությունում այն հաճախ բնութագրում են որպես ուլտրաաջային գաղափարախոսություն:

Ֆաշիստական գաղափարախոսության հիմքը ներկայացնում են դոկտրինաները, որոնք առաջացել են դեռևս մինչև ֆաշիզմի ծագումը.

- ▶ ռասիզմ,
- ▶ շովինիզմ՝ ազգայնամոլություն,
- ▶ ագրեսիվ աշխարհաքաղաքականություն:

Ֆաշիզմի գաղափարները իրենց արտահայտությունը գտան գերմանական բռնապետ Ադոլֆ Հիտլերի «Իմ պայքարը» գրքում (1925 թվական): Ֆաշիստական գաղափարախոսության հետևորդները ոչնչացրին միլիոնավոր անմեղ մարդկանց ամբողջ աշխարհում: Ֆաշիզմը և կոմունիզմը վստահորեն կարելի է անվանել երկու նման չարիքների տարրեր կրող քաղաքական հոսանքներ:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված երկու պատմություններին.

I Ռենյայի օրագիրը – երիտասարդ կնոջ կյանքը Հոլոքոստի ուրվականի ներքո,

II Համակենտրոնացման ճամբարի պահակը:

Պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ինչո՞ւ անվանեցին Ռենյա Շպիգելին «Լեհ Աննա Ֆրանկ»:
- ▶ Ինչո՞ւ է այդպես հանրաճանաչ այդ օրագիրը:
- ▶ Օրագրի համաձայն՝ ի՞նչն է ամենամեծ արժեքը մարդու համար:
- ▶ Ինչո՞ւ է մինչև օրս նշանակալից Հոլոքոստին մասնակցած անձանց բացահայտելը և պատժելը:
- ▶ Հանցագործությունից գրեթե 80 տարի անց Շտուտհոֆի համակենտրոնացման ճամբարի նախկին պահակի պատժով վերականգնվե՞ց արդարությունը:
- ▶ Ի՞նչ ընդհանրություն ունեն երկու երիտասարդները (գոհր և դահիճը):
- ▶ Ո՞ր քաղաքական ռեժիմի մասին է խոսվում այս պատմություններում:
- ▶ Տեքստին հենվելով բնութագրեք այդ քաղաքական ռեժիմը:
- ▶ Կարելի՞ է համակենտրոնացման ճամբարի երիտասարդ պահակին գոհ համարել: Եթե՝ այո, ապա ինչո՞ւ մինչև 90 տարեկանը նա չգոջաց իր արած հանցանքի համար:
- ▶ Ի՞նչն է օժանդակում նման սաստիկ ռեժիմի առաջացմանը: Կանխարգելմա՞նը:

Ռենյայի օրագիրը – երիտասարդ կնոջ կյանքը Հոլոքոստի ուրվականի ներքո*

18 տարեկան հասակում գեստապոյի կողմից սպանված Ռենյա Շպիգելի ողբերգական պատմությունը ավելի ու ավելի է գրավում լրատվամիջոցների ուշադրությունը: Լրագրողները Լեհաստանում ծնված հրեա Ռենյային շատ անգամ անվանեցին «Լեհ Աննա Ֆրանկ»: Նրանք իրավամբ ընդհանուր շատ բան ունեն. երկուսն էլ գրում էին օրագիր, երկուսն էլ թաքնվում էին ուրիշների մոտ, երկուսի կյանքն էլ գոհ գնաց Հոլոքոստին՝ Աննա Ֆրանկը 15 տարեկան հասակում գոհվեց համակենտրոնացման ճամբարում, Ռենյա Շպիգելը 18 տարեկան էր, երբ նրան **գեստապոն** գնդակահարեց:

Գեստապո – Ֆաշիստական Գերմանիայում գաղտնի պետական ոստիկանություն, որը ներկայացնում էր հիտլերականների գանգվածային արյունալի ահաբեկչական մարմին:

* Աղբյուր. <https://bit.ly/3XuJOHP>

Ռենյայի օրագրի պատմությունը սկսվեց 1939 թվականի հունվարի 31-ին, երբ 15 տարեկան աղջիկը՝ Ռենյա Շախգելը, որոշեց օրագիր գրել: Այդ ժամանակ Ռենյան բնակվում էր տատիկի մոտ, Լեհաստանի փոքր, գավառական քաղաքում, կրտսեր քրոջ հետ միասին: Ծնողները բնակվում էին Վարշավայում, և Ռենյան շատ էր կարտոտում նրանց:

15 օգոստոսի, 1939 թվական: «Ուսումնական տարին ավարտվեց, ամառային արձակուրդները անցան, իսկ ես քեզ հետ չեմ գրուցել: Գյուղում էի գտնվում, որպեսզի մորաքրոջս տեսնեի, գնացի Վարշավա, տեսա մայրիկիս և այժմ վերադարձա: Բայց դու դրա մասին չգիտես: Դու այստեղ էիր, իմ մտածմունքներում և այն էլ չգիտես, որ մեզ մոտ գաղտնի զորահավաք է, չգիտես, որ ռուսները գերմանացիների հետ համաձայնություն են ստորագրել, չգիտես, որ մարդիկ ուտելիք են ժողովում, որ բոլորը պատերազմի են սպասում»:

17 հունիսի, 1940 թվական: «Վաղը իմ ծննդյան օրն է, 16 տարեկան եմ դառնում: Ժողովուրդն ասում է. «Օ՛, երանի 16 տարեկան լինեի նորից»: Բայց ես դժբախտ եմ: Փրանսիան կապիտուլյացիա հայտարարեց, Հիտլերի բանակը ավերեց Եվրոպան: Ամերիկյան հրաժարվեց օգնություն ցուցաբերել: Ես այստեղ եմ, առանց ծնողների և տան: Աստված իմ, ինչո՞ւ մոտեցավ այսպիսի սարսափելի ծննդյան օր»:

1940 թվականին, 16 տարեկան Ռենյան հանդիպեց Զիգմունդ Շվարցերին՝ հրեա բժշկի որդուն, և սկսվեց նրանց սիրո պատմությունը, ինչի մասին Ռենյան գրում էր օրագրում:

7 հունիսի, 1942 թվական: «Որ կողմը շուռ եմ գալիս, ամեն տեղ արյունահոսություն է: Աստված իմ, օգնիր, փրկիր ինձ: Աստված, խնդրում եմ, ես ապրել եմ ուզում: Ես այնքան քիչ բան տեսա կյանքում: Չեմ ուզում մահ, վախենում եմ մահից: Ամեն ինչ այնպիսի հիմարություն է, այնքան աննշան: Այսօր անհանգստանում եմ տեսքիս համար, վաղը կարող է հավիտենապես դադարեմ մտածելուց»:

1942 թվականին Ռենյային և նրա հրեա ընկերներին ու հարազատներին ստիպում են թևերին կպցնել սպիտակ կտոր Դավթի աստղի պատկերով՝ որպես այն բանի նշան, որ հրեանք հրեաներ են, իսկ այդ նույն տարվա

հուլիսին Ռենյային և նրա կրտսեր քրոջը՝ Արիանային, 20 հազար հրեայի հետ միասին փոխադրեցին Պեշեմիսլի գետոտ:

15 հուլիսի, 1942 թվական: «Հիշողությանս մեջ մնացել է այդ օրը, լավ եմ հիշում: Այդ օրվա մասին կպատմեմ հաջորդ սերունդներին: Այսօր, ժամը 8-ից ինձ փակեցին գետոտում: Ես հիմա այստեղ եմ ապրում: Աշխարհը հեռու է ինձանից, և ես հեռու եմ աշխարհից»:

Մի քանի օր հետո Ռենյայի սիրած երիտասարդը՝ Ջիզմունդ Շվարցերը, որը Դիմադրության շարժման անդամ էր, հաջողացրեց Ռենյային և նրա քրոջը՝ Արիանային, դուրս բերել և իր ծնողների մոտ թաքցնել նրանց այն տան ձեղնահարկում, որտեղ նրա հորեղբայրն էր ապրում։ Սակայն գեստապոն թաքստոցի մասին մի քանի օրից տեղեկացավ և 1942 թվականի հուլիսի 30-ին 18 տարեկան Ռենյա Շվիգելին Ջիզմունդ Շվարցերի ծնողների հետ միասին գնդակահարեցին։

Ռենյայի օրագրում վերջին գրառումը կատարել է Ջիզմունդ Շվարցերը. «Երեք կրակոց, երեք կյանք կորավ։ Դա տեղի ունեցավ անցյալ գիշեր, ժամը տասն անց կեսին։ Բախտը ինձնից խլեց ամենաթանկագին մարդկանց։ Իմ կյանքն ավարտվեց։ Լսում եմ միայն երեք կրակոցի ձայն... Իմ թանկագին Ռենուկայա, քո օրագրի վերջին գլուխն ավարտվեց»։

Համակենտրոնացման ճամբարի պահակը*

Հոկտեմբերի 17-ին Գերմանիայում, Համբուրգ քաղաքում Երրորդ ռեյխի ժամանակ գործող Շտուտտհոֆի համակենտրոնացման ճամբարի նախկին պահակը՝ Բրունո անունով, կանգնեց դատարանի առաջ։

Նա մեղադրվում է Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի վերջին ամիսներին 5 230 մարդու ցեղասպանության մասնակցության մեջ։ Մեղադրյալը գղջում է կատարածի համար։ Նա այժմ 93 տարեկան է։

Բրունոն Լեհաստանի Գդանսկ քաղաքի մոտ, Շտուտտհոֆի համակենտրոնացման ճամբարում պահակակետի պահակներից մեկն էր, Նացիստական կուսակցության ենթակայության տակ գտնվող Շուլցտաֆել կազմակերպության անդամ էր։ Դատախազների խոսքով՝ մեղադրյալը այն գերիներին էր կանգնեցնում, որոնք փորձում էին համակենտրոնացման ճամբարից փախուստի դիմել։

Բրունոյի ասելով՝ գերիները մեղավոր չէին, «նրանք այնտեղ հայտնվել էին **հակասեմիտական**, ռասիստական կամ այլ պատճառներով»։

* Աղբյուր. <https://bit.ly/40UH49J>

Հակասեմիտիզմ -
հրեաների նկատմամբ
թշնամական
վերաբերմունք:

Ցեղասպանություն –
ռասիստական, ազգային և
կրոնական մոտիվներով
բնակչության առանձին
խմբերի ֆիզիկական
ոչնչացում կամ կյանքի
այնպիսի պայմանների
ստեղծում, ինչը առաջ
կրերի նրանց ոչնչացում:
Ցեղասպանությունը
մարդկության դեմ
ուղղված ծանրագույն
հանցագործություններից
մեկն է:
1948 թվականից այն
համարվում է միջազգային
հանցագործություն:

Հավանաբար հանգործություն կատարելու ժամանակ նախկին
պահակը 17-18 տարեկան էր, այդ պատճառով նրան դատում էին
երիտասարդների դատարանում:

Մեղադրյալի առողջական վիճակի պատճառով ունկնդրումները
շաբաթական երկու անգամ, երկու ժամից ավելի չէին տևում: Նրա
դեմ հետաքննությունը սկսվեց 2016 թվականին, երբ Շուգշտաֆելի
հագուստի վրա նրա անուն-ազգանունը հայտնաբերեցին:

Շտուտհոֆի համակենտրոնացման ճամբարը 6 տարի գոյություն
ունեի, որտեղ 65000 մարդու, առավելապես՝ հրեաների **ցեղասպա-
նություն** իրականացվեց: Շատերին զազի խցիկներում այրեցին,
խսկ ոմանք սովից, հիվանդությունից մահացան: Դա առաջին
համակենտրոնացման ճամբարն էր, որը կառուցեցին Գերմանիայի
սահմաններից դուրս:

Դա Գերմանիայում Երրորդ ռեյխի նախկին պահակների դեմ
կայացած վերջին դատավարություններից մեկն էր: Գերմանիայում
Հոլոքոստին մասնակցելու մեղադրանքով մոտավորապես 29 գործ են
քննում:

Հոլոքոստի ժամանակ Ադոլֆ Հիտլերի նախաստական ռեժիմը
6 միլիոնից ավելի մարդու, առավելապես հրեաների ցեղա-
սպանություն իրականացրեց:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Քաղաքական գաղափարախոսություններ. <https://bit.ly/3lAkIdc>
- ▶ Ինչպե՞ս հասկանանք քաղաքակրթությունը (ձախեր, աջեր). <https://bit.ly/3k6K5TG>

Հոլոքոստի զոհերի հուշարձան, Ավստրիա

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Բաժանվե՛ք խմբերի: Յուրաքանչյուր խմբում ընթերցե՛ք և իմաստավորե՛ք ստորև տրված 1) հատվածը Գուրամ Դոչանաշվիլիի «Առաջին հանդերձանք» ստեղծագործությունից և 2) առակը, պատասխանե՛ք հարցերին:

- ▶ Նախորդ գիտելիքի կիրառմամբ ինչպե՞ս կրնոթագրեիք Կարավելի քաղաքը. որպես ժողովրդավարական, թե՞ ոչ ժողովրդավարական քաղաք: Պատասխանը հիմնավորե՛ք:
- ▶ Ինչպե՞ս են այս քաղաքում ընդունում անձնավորության հետ կապված որոշումը:
- ▶ Որքանո՞վ պաշտպանված է մարդու արժանապատվությունն այս քաղաքում:
- ▶ Ինչպե՞ս կրնոթագրեիք խոտագույն տղամարդուն: Ի՞նչ դրական հատկանիշներ հայտնաբերեցիք նրա մոտ: Ո՞ր բացասական հատկանիշները:
- ▶ Չնայած ստորացմանը և ատելությանը, ինչո՞ւ է խոտագույն մարդը սրտակցում իր քաղաքին:
- ▶ Ինչո՞ւ է ձգտում կերպարը Կարավելիի բնակիչներին ուղղել տալ իրենց սխալները:
- ▶ Ինչո՞ւ էր խոտագույն մարդը համարում, որ իր քաղաքի հասարակությունը ամբոխի վերածվեց:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞վ է տարբերվում հասարակությունը ամբոխից:
- ▶ Ինչո՞ւ համաքաղաքացիները քաղաքից վտարեցին խոտագույն տղամարդուն:
- ▶ Ինչո՞ւ կարավելցիները չեն հավանում արժանապատիվ մարդուն:
- ▶ Ո՞ր մի գաղափարին են ծառայում կարավելցիները:
- ▶ Ինչո՞ւ են կարավելցիները վախենում խոտագույն տղամարդուց:
- ▶ Ի՞նչ կլինեք, եթե այդպիսի տղամարդիկ շատ լինեին:
- ▶ Ո՞ր գաղափարախոսության առաջնորդի հետ է ներդաշնակվում մեծկարավելցին, որն ունի առանց պայմանի որոշում կայացնելու իրավունք, և նրան հասարակությունը երկրպագում է:
- ▶ Ի՞նչ ճակատագիր է սպասում արժանապատիվ մարդուն Կարավելիի նման երկրում:
- ▶ Քաղաքական թատրոնի մասնակիցների ո՞ր խմբին են պատկանում Կարավելիի քաղաքացիները: Խոտագույն մա՞րդը:
- ▶ Ինչպիսի՞ քաղաքացի է խոտագույն տղամարդը:
- ▶ Ի՞նչ էր ցանկանում ասել հեղինակը այս պատմվածքով:
- ▶ Դուք ինչպե՞ս կամփոփեք հատվածի բովանդակությունը:

Խոտագույն տղամարդը

«Մինչև խոտագույն տղամարդը կգնար կարավելցիների մոտ, երկու օր առաջ ամենալավ քաղաքացուն վտարեցին քաղաքից: Ամենապատվավոր մարդն էր և նրան վտարման դատապարտեցին, պատկերացնում էք: Այսպիսի բաներ նույնպես տեղի են ունենում... Չեն հարցնում ինչո՞ւ աչքից գցեցին: Կարավելցիները մի անգամ որսի գնալուց առաջ, մեծ հավաքի ժամանակ նշեցին, որ իրենց քաղաքը բոլոր քաղաքներից լավն է... Իսկ այն տղամարդն ասաց, որ Բալենու քաղաքը ավելի լավն է... Նրան դեմ դուրս եկան, զրպարտեցին, որ նա չի սիրում իր քաղաքը և այդ պատճառով էլ արժանի չէ իրենց հետ լինելուն և դատապարտեցին վտարման: Մեծկարավելցին, Կամորելիի հետ չխառնեք, մեծկարավելցին հրացանը խաղացրեց և ասաց. «Եթե դու հենց հիմա չես հեռանա մեր սիրելի քաղաքից, ապա ես կկրակեմ...»: Տղամարդը ցնցվեց տեղում, մի քանի անգամ կամաց, դիտողություն անելով թափահարեց գլուխը և գնաց: Սա, ինչ խոսք, առիթ էր, իսկ պատճառը բոլորովին ուրիշ բան էր...

Կարավելցիների դուրը չէր գալիս արժանապատիվ տղամարդը: Իսկ նա ոչինչ չէր փչացնում, եթե որևէ մեկը վատ գործ էր անում, մի փոքր նկատողությամբ զգացնել էր տալիս: Դա էր և դա, իսկ այն օրը երևի չհամբերեց և այդ պատճառով էլ ասաց, ապա, եթե ուշադրությամբ լսեցիք, ո՞ր քաղաքն է ավելի լավը:

Բալենու քաղաքը...

...Ի՞նչ էր մնում, վեր կացավ և գնաց: Իսկ երրորդ օրը, ճիշտ ժամը տասն անց կեսին, մեր հեքիաթի հերոսը՝ խոտագույն տղամարդը... քաղաքին մոտեցավ մյուս կողմից ...

Մոխրագույն պատերի ֆոնի վրա նա ակնհայտորեն աչքի էր ընկնում, գլխից մինչև ոտքերը խոտի գույն էր, բացի կանաչ վարտիքից, ոչինչ չէր հագել և ոտաբոբիկ, զգուշությամբ էր քայլ անում: Գերաններին որ մոտեցավ, թեթևացած շունչ քաշեց և խոտի վրա պառկեց. այդպես ոչ ոք նրան չի նկատի: Միայն աչքի բիբերն էին սպասողական վիճակում շեղվում: Վշտացած լսում էր կանանց զրույցը և միաժամանակ թեթևակի ժպտում էր, որպեսզի սպիտակ ատամները չերևային:

Իմաստուն կարավելցին կանգնեց ժողովրդի առջև և այնպիսի խոսք ասաց, կարծես նրանցից յուրաքանչյուրին ապտակ հասցրեց.

- Մի խոտագույն տղամարդ այս օրը գցեց, երանի ի՞նչը կփրկեր, եթե եկած լինեին երկու խոտագույն մարդիկ:

Մեծկարավելցին ատամները կրճտացրեց և ասաց.

- Մինչև չսպանեմ, կնոջս չեմ մոտենա...

...Եվ մի քանի օր հետո, երբ վիրավորված իմաստունը սառնապտոտներն ասաց. «Ահա, տեսնում եմ որտեղ է գտնվում», - հանկարծ կամրջից խոտագույն մարդը ցած թռավ: Նա սկսեց վազել մինչև ծնկները փռված դեղին տերևներով, հիանալի պահ էր թիրախում վերցնելու համար: Ի՞նչ ես կարծում, Դոմենիկո, կիսիի՞:

- Չգիտեմ... Խփե՛ց:

- Այո՛, մեծկարավելցին լավ գիտեր իր գործը:

Հետո Ալեքսանդրոն մտածմունքի մեջ ընկավ, մեղմացավ, տխրեց և հանկարծ հարցրեց.

- Հապա, եթե գլխի ընկներ, ո՞վ էր այդ խոտագույն տղամարդը...

- ...Պատվավոր մարդ էր, երիտասարդ, պատվավոր, այն, որ վտարեցին, նա... Բալենու քաղաքին այնուամենայնիվ իր անպետք քաղաքը գերադասեց...»:

Առակ

- ▶ Ինչի՞ մասին է պատմում այս առակը:
- ▶ Ի՞նչ է ցույց տալիս կնոջ՝ տնից չհեռանալու ընտրությունը:
- ▶ Ինչո՞ւ նրա ընտանիքը գերադասեց վագրի ժանիքներով մահը սաստիկ իշխանության կողմից մահին:
- ▶ Ի՞նչ է ենթադրում դաժան իշխանությունը: Ինչո՞ւ է այն մահից ավելի վատը:
- ▶ Ի՞նչ եզրակացություն կայացրեց այս պատմությունից Կոնֆուցիոսը:
- ▶ Դուք ի՞նչ եզրակացություն կարող եք կատարել այս պատմությունից:
- ▶ Չնայած բացարձակապես տարբեր պատմական ժամանակաշրջաններին, աշխարհագրական դիրքին և քաղաքական իրավիճակին, ի՞նչ նմանություն կա այս 2 պատմությունների միջև:
- ▶ Ինչպիսի՞ն է միջազգային համադաշնության կողմից ոչ ժողովրդավարական ռեժիմների նկատմամբ վերաբերմունքը:

Մի անգամ Կոնֆուցիոսը անցնում էր լեռան ստորոտով: Հեկեկոց լսեց և շիրմին ծնկած մի կնոջ տեսավ, որը դառնությունից բարձրաձայն լալիս էր: Կոնֆուցիոսը իրավիճակը պարզելու համար աշակերտին ուղարկեց կնոջ մոտ:

Պարզվեց, որ տարբեր ժամանակ վագրին դեռ կնոջ հայրը, իսկ հետո՝ ամուսինը և վերջում որդին են գոհ դարձել:

Չարմացավ աշակերտը՝ եթե այդպես է, այս տարածքը իսկույն և եթ ինչո՞ւ չեք թողել ու հեռացել:

- Այստեղ դաժան իշխանություն չկա, - պատասխանեց կինը:

Չարմացած աշակերտը վերադարձավ ուսուցչի մոտ և հարցրեց. «Ինչո՞ւ այդ կինը խիստ իշխանությունը համեմատեց վագրի հետ»:

«Հիշի՛ր, աշակերտս, դաժան իշխանությունը վագրի ժանիքներից դաժան է»:

Եթե դու ատում ես, ուրեմն քեզ հաղթել են:

Կոնֆուցիոս

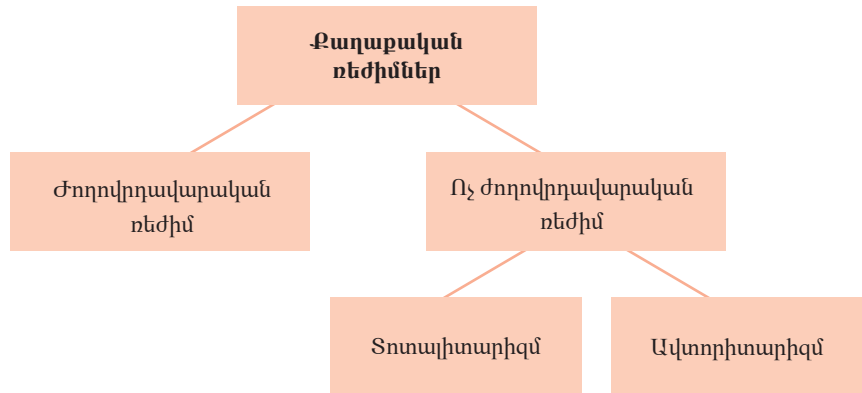
Կոնֆուցիոս
Չին փիլիսոփա,
մ.թ.ա. 551-479

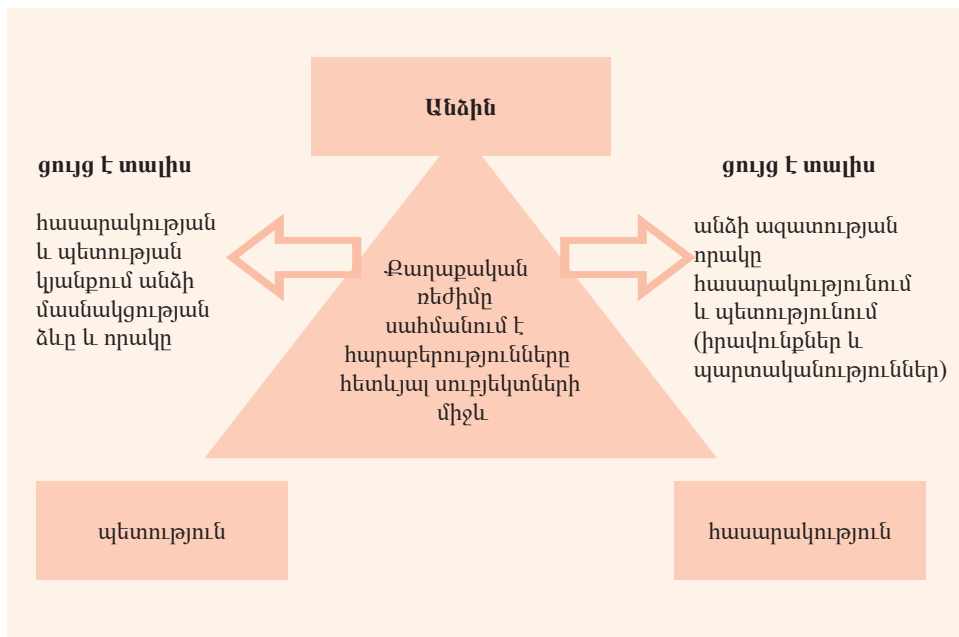
Քաղաքական ռեժիմ

- այն միջոցների և մեթոդների միասնություն, որոնք իշխանությունը գործածում է իր իրավասությունը հաստատելու համար:

Իրավամբ, բոլոր ժամանակներում, անգամ այն ժամանակ, երբ պետության նշանները սաղմնավորվում էին, հասարակությունը որոնում էր ամենափոքրագույն կառավարման ձևը: Շատ բան է կախված նրանից, թե ինչպես է իշխանությունն իր իրավասությունն իրականացնում հասարակության վրա:

Ամեն մի քաղաքական ռեժիմի քննարկման ժամանակ կարևոր է իշխանության կազմը լավ ուսումնասիրել: Քաղաքական ռեժիմը գնահատելու համար անհրաժեշտ է, որ գնահատվեն իշխանության բոլոր քայլերը և գործողությունները: Ժողովրդավարական ռեժիմի ոչ ժողովրդավարորեն ձևավորման բազմաթիվ օրինակներ գոյություն ունեն: Տարբերակվում են ժողովրդավարական և ոչ ժողովրդավարական ռեժիմները:

Ժողովրդավարություն

Ժողովրդավարությունը ժողովրդի կառավարման վրա հիմնված ռեժիմ է: Դրա էությունը տեսնելու համար անհրաժեշտ է քննարկել ժողովրդավարության նշանները:

Իշխանության՝ օրենքով սահմանափակման, օրենքի գերակայության և բաշխման սկզբունքները

Ժողովրդավարական կառավարման գլխավոր տարրը օրենքի վրա հիմնված կառավարումն է: «Օրենքը թագավորում է», - հաճախ այս արտահայտությունն է գործածվում, երբ օրենքի գերակայության սկզբունքի մասին են խոսում:

Սահմանադրությունը ժողովրդավարության մեջ պետության բացարձակ իշխանությունը սահմանափակեց: Ավելի ճիշտ եթե ասենք, ինքը՝ պետությունն է իր կամքով գիջել իշխանությունը՝ գերակա ճանաչելով օրենքը: Սահմանադրությունը նախ և առաջ սահմանափակեց գործադիր, օրենսդիր և դատական իշխանությունները բացարձակ իշխանության մեջ՝ բաժանելով իշխանությունը և սահմանելով յուրաքանչյուր ճյուղի համար նախատեսված լիազորությունները և սահմանեց յուրաքանչյուր ճյուղի իրավասության տարածման սահմանները:

Սահմանադրությունում տրված են իշխանության տարբեր ճյուղերի վրա փոխազդեցության միջոցները. կառավարությանը անվտանգության հայտարարում, նախագահի իմփիչմենթ, և, օրինակ, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Սահմանադրության 25-րդ ուղղումը ներառում է նախագահի հարկադրական պաշտոնանկության

Իշխանությունը տանում է այլասերման, իսկ բացարձակ իշխանությունը այլասերում է բացարձակորեն:

*Լորդ Ակտոն
(1834-1902 թթ.)*

մեխանիզմը: Իմփիչմենթի ընթացակարգը ենթադրում է, որ «դավաճանությունը, կաշառակերությունը կամ այլ հանցագործություններ և խախտումներ» վերածում են ստանդարտի, որի համաձայն նախագահը պետք է պաշտոնակարգվի: Այս մեխանիզմի գոյությամբ Սահմանադրությունը պաշտպանեց պետությունը, ժողովրդավարությունը և նախագահին՝ չափազանցված իշխանություն շնորհելուց և իշխանությունը չարաշահելուց: Ժողովրդավարությունում իշխանության կառավարումը թափանցիկ է և հաշվետու ժողովրդի առջև:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է

2016 թվականի օգոստոսի 31-ին Բրազիլիայի 36-րդ նախագահ Դիլմա Ռուսեֆին իմփիչմենթի կանոնակարգով պաշտոնանկ արեցին: Սենատը աջակցեց նախագահի իմփիչմենթին: Այդ որոշմամբ ավարտվեց ձախ աշխատանքային կուսակցության 13-ամյա կառավարումը Բրազիլիայում:

BBC-ի տեղեկությամբ՝ 61 սենատոր աջակցեց նախագահի իմփիչմենթին, իսկ դեմ դուրս եկավ միայն 20 սենատոր: Նախագահին պաշտոնանկ անելու համար անհրաժեշտ էր ձայների մեկ երրորդը:

Նախագահի իմփիչմենթը կապված էր բյուջեի հետ կապված հարցերին: Ռուսեֆը մեղադրվեց հանրահայտ սոցիալական ծրագրերի բյուջեի դեֆիցիտը լրացնելու համար բյուջեներից այլ գումարների կիրառման մեջ, ինչը Բրազիլիայի օրենսդրությամբ օրինախախտում էր: Անձամբ Ռուսեֆը իր նկատմամբ ներկայացված մեղադրանքները հերքում էր:

Իշխանության լեգիտիմություն՝ օրինականություն

Ժողովրդավարական պետության գոյությունը անհնար է պատկերացնել առանց ազատ և հավասար ընտրական համակարգի: Դարերի ընթացքում մարդկությունը ձգտել է ստեղծել նախ միասնական համակարգ՝ կարգավորված պետության տեսքով, և այնուհետև հիմնադրել լիարժեք ընտրական համակարգ, որի միջոցով էլ մի կառավարող իրավասությունը օրինականորեն կփոխանցեր ընտրված հետևյալ իշխանությանը:

Միապետական և միանձնյա կառավարումը ուղղված է ժողովրդի կամքի դրսևորումների դեմ: Ֆրանսիայի բուրժուական հեղափոխությունը (1789-1799 թթ.) բեկումնային քաղաքական երևույթ է Եվրոպայի

և Ամերիկայի քաղաքակրթության պատմությունում: Բացարձակ միապետությունը փոխվեց հանրապետության: Իսկ հանրապետական կառավարման հիմքում դրվեց Ժողովրդի ազատ կամքը:

Երբ լեգիտիմությանը՝ օրինականությանը վտանգ է սպառնում

1991 թվականի դեկտեմբերի 22-ին Ռուսթավելիի պողոտայի վրա օրինականորեն ընտրված իշխանության և նրա հակառակորդներին աջակցող զինված ձևավորումների հակադրությամբ սկսվեց, այսպես կոչված, Թբիլիսիի պատերազմը: Թբիլիսիի կենտրոնական փողոցներում հրետանու և ինքնաձիգների ձայն էր լսվում:

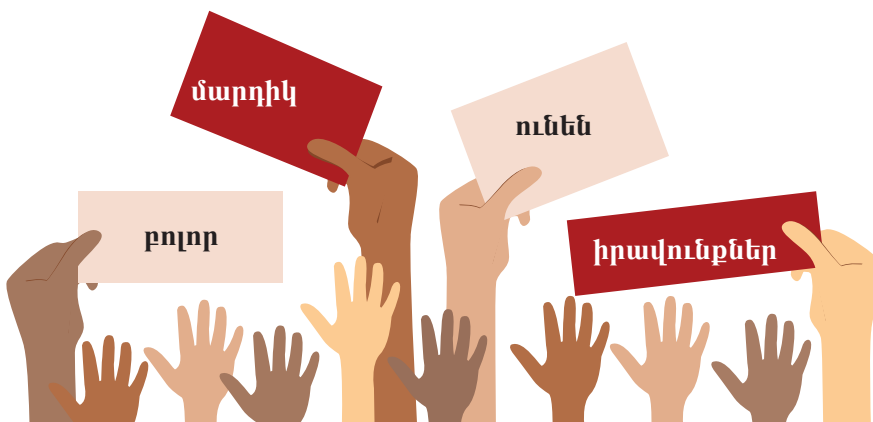
Քաղաքացիական հակադրությունը 15 օր շարունակվեց և, պաշտոնական տվյալներով, 113 մարդու կյանք խլեց: Պատերազմի հետևանքով ավերվեց և հրկիզվեց քաղաքի կենտրոնում գտնվող մի քանի շենք, այդ թվում՝ խորհրդարանը և Թբիլիսիի դասական գիմնազիան: Նախագահ Չվիադ Գամսախուրդիան և օրինական կառավարությունը հարկադրված էին հեռանալ Վրաստանի տարածքից: Օրինական իշխանության բռնի ոչնչացմանը հետևեց պետության օրինական համակարգի փլուզումը, և սկսվեց երկրի ամբողջականության տատանումը: Վրաստանում տասը տարուց ավելի խավար ու մթություն հաստատվեց:

Մարդու իրավունքներ

Մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը ժողովրդավարությունը սահմանող թեստ է: Ժողովրդավարական պետությունների ցուցիչը որոշվում է ըստ մարդու իրավունքների պաշտպանության:

Մարդու իրավունքները բարդ, բազմադարյա պատմություն ունեն, որը մարդկության զարգացման տարբեր փուլերում առնչվում է բացարձակ իշխանության սահմանափակման, իշխանության բաշխ-

Օմբուդսմեն –

ժողովրդական
պաշտպան՝ պետական
պաշտոնյա, որը
քննարկում է երկրում
մարդու իրավունքների
խախտման դեպքերը:

ման և ժողովրդավարական սահմանադրական պետության ձևավորման
ճանապարհով անհատական իրավունքների համար պայքարի հետ:

Մեծագույն բարիքը մարդու իրավունքներն են, որ բնորոշ են միայն ի
ծնե ազատ էակին՝ մարդուն: Իշխանությունը ամենից առաջ պարտավոր
է ստեղծել մարդու իրավունքների պաշտպանության ներպետական
(դատական և ոչ դատական) արդյունավետ երաշխիքներ: Պետություն-
նում պետք է գոյություն ունենա օբյեկտիվ և անկողմնակալ դատական
իշխանություն, որը հաշվետու չի լինի ոչ ոքի առջև, բացի օրենքից:
Սակայն ինչպես գործադիր, այնպես էլ օրենսդիր իշխանությունը պետք
է հսկված լինեն մարդու իրավունքների պաշտպանությամբ:

Մի շարք երկրներում գոյություն ունի մարդու իրավունքները վերահսկող
և պաշտպանող առանձին ինստիտուտ՝ **օմբուդսմենի** տեսքով:

Իշխանությունը պետք է հիշի՝ օրենքի առջև հավասարության սկզբունքը
ժողովրդավարության համար կենսական նշանակություն ունի:

Բոլորը հավասար են օրենքի առջև: Արգելվում է խտրականությունը
ռասայի, մաշկի գույնի, սեռի, ծագման, էթնիկ պատկանելության,
լեզվի, կրոնի, քաղաքական կամ այլ հայացքների, սոցիալական
պատկանելության, գույքային կամ սոցիալական դրության, բնա-
կության վայրի կամ այլ հատկանիշների հիմքով:

Հրատարակի Սահմանադրություն, հոդված 11

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք Վաժա Փշավելայի կարծիքին իրավունքների մասին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Համաձայն եք, թե՞ ոչ հեղինակի կարծիքին:
- ▶ Ինչո՞ւ է Վաժա Փշավելան անգրագետ մարդ անվանում նրան, ով ազատություն ձեռք բերելու համար չի պայքարում:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ այս հիմնավորումը միայն կրթություն չունեցողներին է վերաբերում:
- ▶ Ի՞նչ կարծիք ունի հեղինակը հարմարվող հասարակության մասին:
- ▶ Ի՞նչ վնաս է հասցնում այսպիսի հասարակությունը ինքն իրեն:
- ▶ Ո՞ր քաղաքական ռեժիմն է նկարագրված նամակում: Ինչպիսի՞ն է հեղինակի վերաբերմունքը այն ռեժիմի, այն իրավիճակի նկատմամբ, որը հանդուրժում է հասարակությունը:
- ▶ Ինչպե՞ս է օժանդակում այդ ռեժիմի ստեղծմանը ինքը՝ հասարակությունը:
- ▶ Ի՞նչ է ցանկանում ասել հեղինակը այս նամակի համաձայն:
- ▶ Որքանո՞վ է ակտուալ նման իրավիճակն այսօր մեր երկրում, աշխարհում:
- ▶ Որքանո՞վ է քաղաքական մշակույթ ունեցող նման հասարակությունը:
- ▶ Որքանո՞վ է իրավական մշակույթի կրող նման հասարակությունը:

«Անկիրթ մարդը չի սիրում ազատություն, չի պայքարում այն ձեռք բերելու համար այն պատճառով, որ դաստիարակված է գերություն մեջ, սովոր է հնազանդությանը, համբերությանը և դրա հետ միասին նա սերը ազատության նկատմամբ քնեցնում է սրտում այն կարծիքով, որ խեղճ մարդուն ազատության ով կարժանացնի, կարծես հասուն կնոջ է սիրահարված և չի համարձակվում ձեռքը խնդրել, քանի որ նրա համար դա, այսինքն՝ ազատությունը, անհասանելի է:

Թառամած է, չորացած ճյուղ է այն հասարակությունը, որի անդամները ստրկաբար, տխմարաբար են դաստիարակված և չեն սիրում ազատությունը, դառնում են իրենք իրենց թշնամին, իրենց ոտքով տրորում են իրենց երջանկությունը: Այդպիսի հասարակությունը կամ պետությունը ամեն տեսակ անարդարության բույն է, հեշտությամբ առաջանում են ճնշվածներ և ճնշողներ, թալանվածներ և թալանողներ, և նրանց միջև տեղի է ունենում պայքար»:

Վաժա Փշավելա

ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ

Հաջորդ դասի համար համացանցում որոնե՛ք և դիտե՛ք Ստիվեն Սպիրերգի «Ծիհղերի ցուցակը» գեղարվեստական ֆիլմը:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Գույամ Պետրիաշվիլի - «Թախծոտ ծաղրածուի պատմությունը»
- ▶ Նաիրա Գելաշվիլի - «Ուղևորվում եմ Մարդրիդ»
- ▶ Քաղաքական գաղափարախոսություններ և ռեժիմներ <https://bit.ly/3k22ykq>

25. ՈՉ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՌԵԺԻՄՆԵՐ

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեքստին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Թույլատրելի՞ է, թե՞ ոչ ստեղծագործության գրաքննությունը:
- ▶ Բնութագրե՛ք Միխեիլ Ջավախիշվիլիի ժամանակաշրջանի Վրաստանի քաղաքական և սոցիալական իրավիճակը:
- ▶ Ինչպե՞ս կրնութե՞ք հոդվածում նկարագրված արդարադատության համակարգը:
- ▶ Մահապատիժը պետության վրեժխնդրություն՞ն է, թե՞ պատժի բարձրագույն չափ:
- ▶ Ի՞նչ մեթոդների կիրառմամբ էր խորհրդային ռեժիմը հարկադրում անմեղ մարդկանց և նրանց մատնիչներին խոստովանական ցուցմունք տալ:
- ▶ Ինչպե՞ս էր պայքարում խորհրդային ռեժիմը ֆաշիստական ռեժիմի դեմ վրաց հասարակական գործիչներին մեղավոր հայտարարելով:
- ▶ Իրականում ի՞նչն էր այդ իբր թե պայքարի իսկական պատճառը:

«Արխիվային լրագրեր» №2. 2008 թ. Վրաստանի Ներքին գործերի նախարարության արխիվային վարչություն*

Անցյալ դարի 20-30-ական թվականներին Միխեիլ Ջավախիշվիլին Խորհրդային Միության ամենահայտնի այլախոհ գրողներից էր, ով չկարողացավ ընդունել խորհրդային նոր համակարգը թե՛ անձամբ, թե՛ ստեղծագործական առումով: Նա փորձեց, բայց չկարողացավ Իգորեթի կոմունայի մասին անգամ ակնարկ գրել: Ինչ գրեց, պատռեց և ասաց. «Ի՞նչ անեն, պատվերով գրել չեմ կարող»:

Միխեիլ Ջավախիշվիլիի համար բանտը, կալանքը օտար չէին: Դեռևս թագավորական կառավարության ժամանակ նա եղել էր բանտարկված Մետեխիի բանտում: Այդ «պատվից» նրան խորհրդային կառավարությունն էլ չզրկեց:

20-ական թվականներին գրողի ծանր հոգեկան վիճակը լավ արտահայտում է նրա կողմից Դավիթ Սուլիաշվիլին գրած նամակը. «Եղբայր Դավիթ, ես այստեղ ապրել չեմ կարող: Իմ հեռանալը Վրաստանից իմ երկրորդ ծնունդը կլինի: Այս գործում օգնիր ինձ, փոխարենը խնդրիր՝ ինչ ուզում ես, մենակ թե օգնիր... Հավաստիացնում եմ, եղբայր Դավիթ, դրսում ավելի շատ և ազատ կգրեմ, այդպիսով մի փոքր օգուտ կբերեմ իմ հայրենիքին: Այստեղի նորությունները: Ոչ մի թերթ չեմ կարդում, ամենուրեք իշխում է սովորական ստորությունը, բամբասանքը և հիպոթափությունը: Եկեք ազատեք, ուժասպառ ենք և կռացած: Սա է և սա»:

* Աղբյուր. <https://bit.ly/4154AAL>

Իսկ նախախնամությունը, թե՛ ճակատագիրը արդեն որոշել էին Միխեիլ Ջավախիշվիլիի բախտը: Նա քրտնաթոր ցլի նման, առանց ծունկը ծալելու աշխատում է, աշխատում է և հետո էլ անտեսանելի քաղաքական կյանք է վարում՝ որպես ազգային-ժողովրդավարական կուսակցության ղեկավարներից մեկը: Ավելի ուշ գրողը կասի. «Իմ գաղտնի աշխատանքը ազգային-ժողովրդավարական կուսակցությունում 1921-1923 թվականներին նման էր մարդու արարքին, որը լողալ չգիտի, բայց ուրիշին օգնելու համար թռչում է կամրջից և ջուրն է ընկնում: Սա բացատրել անհնար է: Այստեղ գործում է քողարկված ուժ, մերձավորին փրկելու բնագործ, և այդ բնագործ հարյուր անգամ ավելի ուժ ունի, քան գիտակցությունը»:

Միխեիլ Ջավախիշվիլուն չկարողացավ փրկել **Կոնսպիրացիան**: Չեկան (Առաջին խորհրդային պետության անվտանգության ծառայությունը) աչալջորեն հետևում էր և նրա բոլոր քայլերը ճշտապահությամբ ցուցակագրում էր: 1923 թվականին կալանավորեցին և հապճեպորեն դատապարտեցին գնդակահարության: Բոլշևիկների գնդակից նա փրկվեց վրացի գրողների մի խմբի շնորհիվ: Պավլե Ինգորովան և ուրիշներ Մերգո Օրջոնիկիձեին դիմեցին խնդրանքով, թե՛ Միխեիլ Ջավախիշվիլին շնորհալի գրող է, մի գնդակահարեք նրան: Երևի այդ օրը Մերգոն լավ տրամադրության էր և գրողին ներեց, թե՛ չէ սա այն Մերգոն է, որին Վաժա Փշավելայի որդու համար խնդրեցին, թե՛ մի գնդակահարեք, ներեք, սա Վաժայի տղան է, պատասխանեց՝ Վաժայի տղային չէ, եթե ինքը՝ Վաժա Փշավելան կենդանի լինի, նրան էլ կգնդակահարենք:

Այդ ընթացքում եկան ճակատագրական 30-ական թվականները: Միխեիլ Ջավախիշվիլին արդեն հրատարակել էր «Ջաղոյի եկվորները», «Արսենա Մարաբդեիին» և ստեղծագործական այլ գլուխգործոցներ: Ստալինի նախաձեռնությամբ՝ գրողին պարզևստրեցին Աշխատանքային Կարմիր դրոշի շքանշանով: Այդ պարգևը գրողը կյանքի փրկության երաշխիք էր կարծում, բայց կուսակցական և պետական գործիչ Բերիան (1899-1953 թթ., վրացի և խորհրդային քաղաքական գործիչ) այդպես չէր մտածում:

Այդ ժամանակաշրջանում Լավրենտի Բերիան հրամայեց քանդել Մետեխիի եկեղեցին, ինչը առաջ բերեց վրաց հասարակության զայրույթը: Վրացի գրողների մի խումբ, որի կազմում էր նաև Միխեիլ Ջավախիշվիլին, խնդրանքով գնաց Բերիայի մոտ:

«Տեսնելուն պես հուզմունքից դեմքը մթազնեց: Նա կոպտաբար ասաց. «Այսպես, պատվիրակության տեսքով, միասին չպետք է գալիք ինձ մոտ, առանձին-առանձին ինչո՞ւ չեկաք», - հիշում է գրողի դուստր Քեթևան Ջավախիշվիլին հոր ասած խոսքերը»:

Գրողները Բերիային համոզեցին, որ Մետեխիի եկեղեցին չի կարելի քանդել, քանի որ այն միջին դարերի վրացական հուշարձանային հազվագյուտ նմուշ է: Միխեիլ Ջավախիշվիլին վերջում նաև ասաց. «Այդպիսի հուշարձանը Եվրոպայում ոսկե հովանոցի տակ են տեղադրում»...

Կոնսպիրացիա

– անլեզալ կազմակերպության կողմից կիրառված մեթոդ, որի նպատակն է սեփական գործունեության և կազմակերպության անդամների մասին տեղեկատվությունը գաղտնի պահել:

Մեստիսի եկեղեցին Թբիլիսիում

Բերիան կարգադրությունը փոխեց, բայց վրդովվեց, որ իրեն տգիտության մեջ բացահայտեցին, վիրավորանքը չմոռացավ և ավելի ուշ պատվիրակության գրեթե բոլոր անդամներին գնդակահարեց:

Բերիայի կողմից վրացի գրողների ընդունումից հետո տուն վերադարձած Միխեիլ Ջավախիշվիլիի դեմքին գույն չկար: Ճիշտ է, Մեստիսի եկեղեցին վրաց ժողովրդի համար պահպանեց, բայց կյանքը դրվեց կշեռքի վրա: Բերիայի մոտ վատ հիշեցրեց իրեն, որին այնպես էլ Բերիան չէր մոռացել: Այս անգամ ձեռք չտվեց, բայց Բերիայի գործակալները հետևում էին նրա բոլոր քայլերը: Գրողը տեսնում էր, թե իր շուրջը ճակատագրական աղեղը ինչպես էր նեղանում, և միանում, նրա զինակիցներին և ընկերներին աստիճանաբար ինչպես էին բանտարկում: Չգիտեր՝ ինչ անել, ինչ ճանապարհով գնալ: Առողջությունը արդեն դավաճանում էր, ծնկները ցավում էին, քայլել դժվարանում էր, իսկ ժամանակը արճճի նման ծանրացել էր:

Մինչև Միխեիլ Ջավախիշվիլիի հարցաքննության արձանագրություններին ծանոթացնելը, երկու խոսքով շոշափեմ 1937 թվականի քաղբանտարկյալներին «կոտրելու» եղանակները: «Չեկայի» բանտը Դանթեի կողմից հանճարեղորեն նկարագրված դժոխքին էր նման, բայց նրանից շատ ավելի վատ էր այն պատճառով, որ Դանթեի նկարագրած դժոխքում մարդիկ մեղքերի պատճառով էին տանջվում, իսկ «Չեկայում» անմեղ մարդկանց հոգին հանում էին տանջահարություններով և չկատարած հանցանքի համար ստորագրել էին տալիս: «Այդ դժոխքից դուրս եկած հերոս չկարողացա տեսնել», - գրում էր Ալ. Յակովլևը, որը նախկին խորհրդային կայսրության բռնադատվածների վերականգնման հանձնաժողովի նախագահն էր, և նրա ձեռքի տակով հազարավոր անմեղ պատժվածների գործեր էին անցել:

30-ական թվականներին «Չեկայի» բանտի դահիճն էր աստրախանցի Չախար Իվանի Շաշուրկինը: Նա կա՛մ ղեկավարում էր մահապատժի գործողությունները, կա՛մ ինքն էր գնդակահարում բանտարկյալներին: Այդ նույն ժամանակ կար ազգությամբ հույն մի մարդ՝ Ֆեյխտրա անունով, որը բանտարկյալներին հատուկ մտրակներով ծեծում էր և այլևայլ եղանակներով տանջանքի էր ենթարկում: Ավելի ուշ՝ 40-ական թվականներին, կալանավորներին ծեծում էին ըմբշամարտի աշխարհի չեմպիոն Արսեն Մեկոկիշվիլին և բռնցքամարտի Խորհրդային Միության չեմպիոն Նավախարովը:

Միխեիլ Ջավախիշվիլիի անունը՝ որպես ֆաշիստական կազմակերպության ղեկավարի, մինչև ձերբակալությունը նախ ասել տվեցին այլ բանտարկյալների: «Վկաներից» մեկը նախկին սոցիալ-դաշնակից Լևան Քոքրաշվիլին էր, որը մեծ տանջանք-հալածանքից հետո անվանեց ֆաշիստական կենտրոնի կազմը. «Միխեիլ Ջավախիշվիլի (կենտրոնի ղեկավար), Գիորգի (Չոգո) Նանեիշվիլի, Ալեքսանդրե Ախմետելի (ռեժիսոր), Ցինցաձե (պրոֆեսոր), Այոշա Ծերեթելի (պրոֆեսոր)»:

1937 թվականի օգոստոսի 19-ին հալածված Միխեիլ Ջավախիշվիլին

երես առ երես կանգնեցրին Քոքրաշվիլիի հետ: Քննիչը մեղադրանք հնչեցրեց, որ իբր Միխեիլը վարում է ակտիվ հակախորհրդային հակահեղափոխական գործունեություն և պահանջեց հանցանքը խոստովանել: Միխեիլ Ջավախիշվիլին այդ մեղադրանքին պատասխանեց. «Հակակազմակերպությունում չեմ եղել, բայց որոշ անձանց հետ զրույցի ժամանակ իմ կողմից արտահայտված առանձին կարծիքը հակահեղափոխական բնույթի եղել է»:

Այդ պատասխանը ճշմարտություն էր, քանզի Միխեիլ Ջավախիշվիլին, չնայած մեծ զգուշությանը, այնուամենայնիվ բերանից թոցնում էր հակախորհրդային կարծիքներ, բայց «Չեկայի» աշխատակիցներին գրողի հակախորհրդային կարծիքները չէին հետաքրքրում: Դա այնպես էլ լավ գիտեին: Նրանց նպատակն էր Միխեիլ Ջավախիշվիլին հակախորհրդային ահաբեկչական կազմակերպության, ֆաշիստական կազմակերպության ղեկավարության և կապիտալիստական երկրների հետ լրտեսական գործունեության մեջ «մերկացնել»...

Հալածանքներից ու ժառապառ եղած Քոքրաշվիլին առերեսվելիս Միխեիլին «բացահայտեց» որպես ֆաշիստական կազմակերպության ղեկավար:

Ֆաշիստական կազմակերպության ևս այլ անդամների «անվանեց» «Վրաց գրական հիմնադրամի» տնօրենի տեղակալ Դավիթ Ծերեթելին: Ինչ խոսք, այդ «անվանումը» նույնպես կատարվեց նրա վրա սաղիստական ճնշման արդյունքում: Այդ «ֆաշիստներն» էին «Միխեիլ Ջավախիշվիլին, Կոնստանտինե Գամսախուրդիան, Գերոնտի Քիքոձեն, Իլո Մոսաշվիլին, Կոնստանտինե Զիճինաձեն, Կոկի Աբաշիձեն, Նիկոլո Միժիշվիլին, Արչիլ Ջաջանաշվիլին, Պավլե Ինգորովան, Տիգիան Տաբիձեն, Պաոլո Իաշվիլին, Գոգլա Լեոնիձեն, Դավիթ Սուլիաշվիլին, Ալեքսանդրե Աբաշելին, Միխեիլ Պատարիձեն, Լևան Ասաթիանին, Ռաժդեն Գվետաձեն, Շավլա Դեմետրաձեն, Ակակի Գաժերելիան, Թեդո Սախոկիան, Ապոլոն Ծուլաձեն, Ալեքսանդրե Քութաթելին, Արչիլ Միքաձեն, Իակինթե Լիսաշվիլին և ինքը՝ Դավիթ Ծերեթելին»:

Իրականում ոչ մի տեսակ գրողների ֆաշիստական հակահեղափոխական կազմակերպություն գոյություն չունեիր: «Չեկիստները» Քվիշխեթիի հանգստյան տանը ճաշի ժամանակ գրողների զրույցները մկրտեցին՝ որպես ֆաշիստական կազմակերպության նիստեր, և դա էլ ասել տվեցին Դավիթ Ծերեթելին:

Մի խոսքով, գրողների ֆաշիստական կազմակերպություն երբեք գոյություն չի ունեցել: Դա եղել է միայն չեկիստների հիվանդ բանականության մեջ: Ոչինչ չենք ասում Միխեիլ Ջավախիշվիլիի ահաբեկիչ լինելու մասին, ինչը այժմ դառը ժպիտ է առաջացնում: Ընթերցում եմ այս հատորները, և ում գործում չենք հանդիպում Միխեիլ Ջավախիշվիլիի անունը կամ ում անունը տալ չստիպեցին Միխեիլ Ջավախիշվիլին... Նրանց թվարկելը հեռու կտանի, սակայն մի բան նշեմ. Սանդրո Ախմետելին ֆիզիկապես այնպես

«մշակեցին» «Չեկայի» դահլիճները, որ նաև ասել տվին այն, իբր Միխեիլ Չավախիշվիլին «Արսենա Մարաբդեի» «ազգային-ֆաշիստական» վեպը գրել է հակահեղափոխական Ղուրբուլովի պատվերով և նման հազար այլ հիմարություններ:

Կարճ ասած, Քվիշխեթիում սեղանի շուրջ կայացած գրույցները «Չեկան» հակահեղափոխական զինված, ահաբեկչական, ֆաշիստական և այլ աղմկահարույց կազմակերպությունների նիստերի վերածեց:

Միխեիլ Չավախիշվիլիի հալածանքը «Չեկայում» մեթոդապես շարունակվում էր: Այստեղ չեմ թվարկի, թե ինչ անմարդկային եղանակով էին հալածում մեծ գրողին: Հալածեցին այնքան, մինչև «դիմում – խոստովանություն» գրել տվեցին: Այս, այժմ արդեն արխիվային դարձած նյութում գրողը ստիպված է «խոստովանել» «հանցանքը» և իրեն հայտարարել որպես երեք կապիտալիստական երկրի գործակալ, միևնույն ժամանակ իբր մինչև 5000 մանեթ ստացել է՝ որպես լրտեսության վարձատրություն: Այն մասին, թե ինչպես տեղի ունեցավ նման «հանցագործության խոստովանությունը», վկայում է գրողի մյուս քննիչի՝ Միխեիլ Նացվիշվիլիի 1954 թվականին Միխեիլ Չավախիշվիլիի արդարացման ժամանակ տված ցուցմունքը:

Բերում ենք համառոտ հատված. «1937 թվականին ձերբակալեցին և գնդակահարեցին վրացի գրող Միխեիլ Սաբայի Չավախիշվիլին: Նա մեղադրվում էր ընդհատակյա հակախորհրդային աշխատանքի մեջ: Չավախիշվիլիի առաջին հարցաքննությունը անցկացրեց Բերիան՝ Քոբուլովի և բաժնի պետ Լևան Կոնստանտինի Աբաշիձեի մասնակցությամբ: Չավախիշվիլին իր ձեռքով գրեց ցուցմունք իր հակախորհրդային գործունեության մասին: Աբաշիձեն Չավախիշվիլիի գրած ցուցմունքները փոխանցեց ինձ, որպեսզի ձևակերպեմ որպես հարցաքննության արձանագրություն: Ես ծանոթացա Չավախիշվիլիի գրած ցուցմունքին և կասկած առաջացավ ցուցմունքների անկեղծության վերաբերյալ, քանի որ նրա ցուցմունքում բերված էին փաստեր, որոնք իրականությանը չէին համապատասխանում: Այդ ժամանակ դիմեցի Աբաշիձեին, որը մասնակցում էր Չավախիշվիլիի հարցաքննությանը և հարցրի, թե ինչու՞մ էր գործը: Աբաշիձեն պատասխանեց մի քանի աշխատակցի ներկայությամբ, որոնցից այժմ միայն բաժնի պետ Այվազովին եմ հիշում. «Ինձ որ այդպես ծեծեին, կխոստովանեի, որ Սիամի լրտես եմ, - և ավելացրեց, - գրե՛ք՝ ինչպես կա»:

Միխեիլ Չավախիշվիլիի գործի «հետաքննությունն» ավարտվեց 1937 թվականի սեպտեմբերի 19-ին: Քննարկման համար ուղարկվեց, այսպես կոչված, «Տրոյկային»: Բերում ենք մեղադրական եզրակացությունից փոքր հատված. «Մեղադրյալ Միխ. Չավախիշվիլին հետաքննության նյութերով ամբողջությամբ դիտվում է, որ պատրաստում էր զինված ապստամբություն և լրտեսում էր արտասահմանյան պետությունների օգտին, զբաղվում էր վնասարարությամբ, կազմակերպում էր դավադրական ակտեր և պատրաստում էր ահաբեկչական հարձակումներ, այսինքն՝ մեղադրվում է Վրաստանի քրեական օրենսգրքի 58-8 և 58-11 հոդվածներով նախատեսված հանցագործությունում: Բացի այդ, նրան առաջադրվում է մեղադրանք 58-10 և 58-11 հոդվածներով»:

Քրեական հանցագործությունների հոդվածներից յուրաքանչյուրը նախատեսում է պատժի բարձրագույն չափ՝ գնդակահարություն:

Միխեիլ Ջավախիշվիլիին գնդակահարեցին 1937 թվականի սեպտեմբերի 30-ին: Ճիշտ այդ օրը Գրողների տանը տեղի ունեցավ ժողով: Վրացի գրողները հակահեղափոխական Միխեիլ Ջավախիշվիլիին դատապարտեցին և պահանջեցին նրա ֆիզիկական ոչնչացումը: Պահանջեցին այն պատճառով, որ այդպես էր ցանկանում Լավրենտի Բերիան...

P.S. Միխեիլ Ջավախիշվիլիի մասին քրեական գործի #9997 (արխիվային #34) նյութերը 30-ական թվականներին բռնադատված այլ հասարակական գործիչների գործերի հետ միասին անցյալ դարի 90-ական թվականներին նախկին Անվտանգության նախարարության արխիվից անորոշ իրավիճակում կորան: Տպագրական մեքենայի վրա վերատպված միայն մի քանի փաստաթուղթ է պահպանված գրողի ժառանգների արխիվներում: Ճիշտ այդ փաստագրական նյութի վրա կառուցվեց վերոնշյալ հոդվածը:

ԱՇԽԱՏՏԵՔ ԶՈՒՅԳԵՐՈՎ

- ▶ Ուշադրությամբ վերանայե՛ք «Արխիվային լրագրեր»-ի տեքստը (էջ 70-75),
- ▶ Վրաստանի Սահմանադրությամբ երաշխավորված որևէ իրավունք/իրավունքներ խախտվե՞ց/խախտվեցի՞ն Միխեիլ Ջավախիշվիլիի նկատմամբ:
- ▶ Կարծիքը հիմնավորե՛ք՝ տեքստին հենվելով:

Իրավունքներ	Այո/Ոչ	Հիմնավորում տեքստից
Հոդված 9. Մարդու արժանապատվության անխախտելիություն		
Հոդված 10. Կյանքի և ֆիզիկական անձեռնմխելիության իրավունքներ		
Հոդված 11. Հավասարության իրավունք		
Հոդված 12. Անձի ազատ զարգացման իրավունք		
Հոդված 13. Մարդու ազատություն		
Հոդված 14. Տեղաշարժվելու ազատություն		
Հոդված 15. Անձնական և ընտանեկան կյանքի, անձնական տարածքի և հաղորդակցության անձեռնմխելիության իրավունքներ		
Հոդված 16. Կրոնի, դավանանքի և խղճի ազատություններ		
Հոդված 20. Ստեղծագործելու ազատություն, մշակութային ժառանգություն		
Հոդված 28. Առողջության պահպանության իրավունք		
Հոդված 31. Դատավարական իրավունքներ		

Կրոնապետական ռեժիմ –

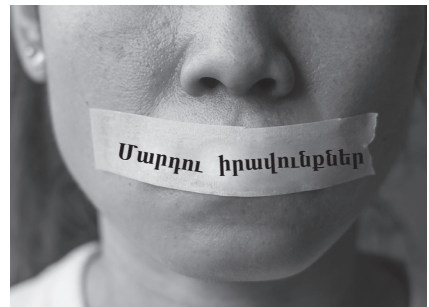
կրոնապետություն անվանում են կառավարման այնպիսի ձևը, որտեղ պետական իշխանություն իրականացնում է հոգևոր դասը Աստծու անունով: Այդպիսի պետությունում բարձրագույն իշխանությունը հիմնվում է մեկ կամ մի քանի կրոնական դոկտրինաների վրա և կառավարումն իրականացվում է կրոնական սկզբունքների համաձայն:

Ոչ ժողովրդավարական ռեժիմներ անվան տակ, ինչպես օրենք, ենթադրվում են ավտորիտար, տոտալիտար և կրոնապետական պետությունները:

Ոչ ժողովրդավարական ռեժիմներին բնութագրական են.

- ▶ Իրավասության կուտակումը մեկ անձի, մարմնի կամ անձանց խմբի ձեռքում:
- ▶ Իշխանությունը բաշխված չէ իշխանական ճյուղերի միջև, և համապատասխանաբար գոյություն չունի սահմանափակման և հավասարակշռության համակարգ:
- ▶ Անտեսված են օրենքի գերակայությունը, հավասարության և ազատության սկզբունքները: Պաշտպանված չեն մարդու իրավունքները և, համապատասխանաբար, գոյություն չունի արդարադատության համակարգ:
- ▶ Վերոնշյալ պետություններում շատ ցածր է քաղաքական մշակույթը և կրթությունը: Ավելին, ժողովուրդը այդպիսի պետությունում մտածում է, որ ռեժիմի առաջնորդները նախախնամության ողորմածությամբ են շնորհվել իրենց:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է

Լիբերիայի նախագահ Չարլզ Քինգը (1875-1961 թթ.) համաշխարհային պատմություն մտավ որպես ամենամեծ կեղծումների ճանապարհով ընտրված նախագահ: 1927 թվականի նախագահական ընտրություններում նա ստացավ 234 հազար ձայն, երբ Լիբերիայում ընդամենը 14 հազար ընտրող էր գրանցված:

Ավտորիտար ռեժիմ

Ավտորիտար է ռեժիմը, որի ժամանակ.

- ▶ քիչ, թե շատ սահմանափակված են քաղաքական իրավունքները,
- ▶ պետական իշխանությունը կենտրոնացած է հիմնականում մեկ անձի (նախագահ, վարչապետ, միապետ) կամ մեկ խմբի ձեռքում,
- ▶ հանրաքվեների և ընտրությունների գործընթացը վերահսկում է պետությունը, այստեղից ելնելով՝ հաճախ դրանք կեղծվում և կրում են ձևական բնույթ, մեխանիզմը տարբերվում է սահմանադրական նորմերից,
- ▶ իշխանության և հասարակական-քաղաքական հարաբերություն-

ների իրատեսական մեխանիզմը սահմանադրական նորմերից տարբեր է,

- ▶ բացի դրանից, ավտորիտարիզմի առաջնորդները իշխանությունը հիմնականում կրոնական կամ նացիոնալիստական՝ ազգայնամոլական պահանջների վրա են հիմնում,
- ▶ ավտորիտարիզմում մարդկանց համար որոշակի չափաքանակով ազատություն է ապահովված: Ազատությունն ապահովված է այնքան, մինչև կհատվեն ավտորիտար առաջնորդների և մարդու իրավունքների ճանապարհները: Ավտորիտարիզմում տնտեսական ազատությունը մարդկանց համար ապահովված է,
- ▶ ավտորիտարիզմին բնութագրական է զանգվածային տեղեկատվական միջոցների վերահսկումը: Ռեժիմը ապահովում է մասնավոր ձեռնարկությունների և փոքր կոմերցիոն գործունեության ազատությունը,
- ▶ ավտորիտարիզմում հետապնդվում են տարբերվող կարծիքը և հատկապես ընդդիմադիր քաղաքական կուսակցությունները:

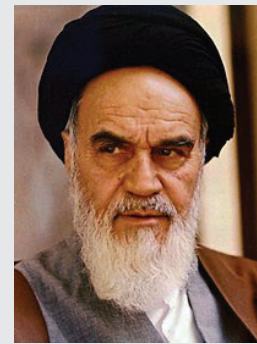
Ավտորիտարիզմի դեմքեր

Ֆրանկոյի (1939-1975 թթ.)
կառավարումը Իսպանիայում

Պինդեռի
(1974-1990 թթ.) ռեժիմը
Չիլիում սառը պատերազմի
ժամանակաշրջանում

Այաթոլա Խոմեյնիի
(1902-1989 թթ.)
կրոնապետական
ռեժիմը Իրանում

Տոտալիտար ռեժիմ

Տոտալիտարիզմ տերմինը 1923 թվականին առաջին անգամ կիրառեց իտալացի քաղաքական գործիչ, հակաֆաշիստ Ջովաննի Ամենդոլան՝ Բենիտո Մուսոլինիի ռեժիմի քաղաքական բնութագրման համար:

Տոտալիտար պետությանը բնութագրական է.

- ▶ անսահմանափակ իշխանություն,
- ▶ սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների բացարձակ սահմանափակում, տարակարծության հետապնդում,
- ▶ հանրային կյանքի զանգվածային վերահսկում:

Տոտալիտար ռեժիմը ոչնչացնում է բոլոր տարակարծությունները և քաղաքական դաշտում մնում է միայնակ: Տոտալիտարիզմում

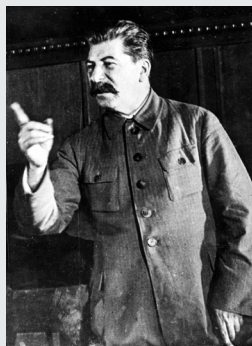
ընտրությունները ձևական բնույթ են կրում, և դրանց միայն մեկ կառավարող կուսակցություն է մասնակցում (Խորհրդային Միություն, նացիստական Գերմանիա, ֆաշիստական Իտալիա):

Տոտալիտարիզմում ամրապնդվում է զանգվածային տեղեկատվական միջոցների բացարձակ գրաքննությունը:

Տոտալիտարիզմի դեմքեր

Բենիտո Մուսոլինի
Իտալիայի ֆաշիստ բռնապետ
1922-1943 թթ.

Իոսեփ Ստալին
(1878-1953 թթ.)
Ռեժիմ Խորհրդային
Միությունում

Ադոլֆ Հիտլեր
1889-1945 թթ. Գերմանիայի ֆյուրեր
և ռայխսկանցլեր, Հոլոքոստի և II
համաշխարհային պատերազմի
նախաձեռնողներից մեկը

ՔՆՆԱՐԿԵՐ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեքստին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ի՞նչ է հողվածի գլխավոր ուղերձը:
- ▶ Պատասխանատո՞ւ է, արդյոք, որդին կամ թոռը իր նախնիների կողմից կատարված հանցագործության համար:
- ▶ Ինչո՞վ կարող են սերունդները վարձահատույց լինել իրենց նախնիների համար:
- ▶ Եթե այլ տեղեկատվություն չունենաք, միայն այս պատմվածքից ի՞նչ տպավորություն կստեղծվի ձեզ մոտ ֆաշիզմի մասին:
- ▶ Վերհիշե՛ք պատմությունից՝ ինչպե՞ս Հիտլերը հասավ իշխանության: Ո՞վ չխանգարեց նրան միանձնյա բռնակալ կառավարչի վերածվելու մեջ:

- ▶ Գերմանիայի պետությունը (իր ժողովրդի հետ միասին) բազմիցս ներողություն է խնդրել (այսօր նույնպես ներողություն է խնդրում) մարդկության առջև ֆաշիզմի տարածման և միլիոնավոր մարդկանց մահվան պատճառով: Ի՞նչ եք կարծում՝ ի՞նչ նպատակով է գերմանացի ժողովուրդը դա կատարում:
- ▶ Ինչպե՞ս վարվեցին ժամանակակից հրեաները Ռայներ Հյուսի հետ:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ ժամանակը չի կարողանում «բուժել» ֆաշիզմի պատճառած դաժանությունը նաև տասնյակ տարիներից հետո:

Նացիստ լիդերների ժառանգները - ինչպե՞ս ընթացավ անգութ մարդասպանների գավակների կյանքը*

Ինչպես ընթացավ նացիստ լիդերների ժառանգների կյանքը, ի՞նչ էին նրանք զգում, երբ գիտակցեցին, որ դաժան մարդասպանների գավակներ և թոռներ են:

«Լինել Հյոս՝ դատավճիռ է և նշանակություն չունի, կլինի դա պապիկ, հայր, թե՞ ես, քանի որ պատժից ոչ մեկս չեմք կարող խուսափել», - անցյալը չի կարողանում մոռանալ Ռայներ Հյուսը, հայտնի դահճի՝ Ռուդոլֆ Հյուսի թոռը:

«Իմ հորը կախաղան բարձրացրին, իսկ ինձ համարյա ցմահ բանտարկության դատապարտեցին և մինչև կյանքիս վերջը պետք է պատասխանատվություն կրեմ այն բանի համար, ինչը չեմ կատարել», - ավստոսանքով ասում է Նիկլաս Փրանկը՝ «լեհ մսագործ» կոչված Հանս Փրանկի որդին:

Ընտանեկան մասունքը՝ մեծ փայտե սնդուկը, որը Ռայներ Հյուսը հորից, իսկ նա իր հերթին իր հորից էր ստացել, տասնամյակների ընթացքում պահվում էր խորդանոցում: Կրտսեր Հյուսը երկար ժամանակ ձգտում էր սնդուկը բացել, բայց վախենում էր այնտեղ հայտնաբերել ճամբարների և փշալարերի, կրեմատորիումի՝ դիակերձարանի ծխնելույզների և գազի խցիկների սարսափեցնող լուսանկարներ, թեև սնդուկում նման ոչինչ չհայտնաբերեց: Ընդհակառակը, հարուստ տան և խնամված այգու, փոքր ավագանի և պատշգամբում ուրախ երեխաների սև-սպիտակ լուսանկարները արտացոլում էին երջանիկ ընտանիքի հովվերգական կյանքը: Ավելի ուշ Ռայներ Հյուսը անձամբ այցելեց մահվան գաղութ կոչված Օսվենցիում և եղավ այն տանը, որտեղ իր պապը՝ ճամբարի պարեկ Ռուդոլֆ Հյուսը, բնակվում էր կնոջ և երեխաների հետ: Կրտսեր Հյուսին ամենաշատը զարմացրեց երկու հարյուր մետրանոց պատը, որը յուրատեսակ բաժանիչ զուլ էր երկու աշխարհների՝ պարեկի ընտանիքի դրախտի և մահվան ճամբարի կալանավորների դժոխքի միջև: Ռայների հայրը՝ Հանս Ռուդոլֆը, երբեք չէր հիշում մանկությունը, դա այն դեպքում, երբ նա ուրախությամբ խաղում էր բակում, իսկ բարձր պատի ետևում մարդիկ էին զոհվում:

Եվրոպացի հրեաների ցեղասպանության գլխավոր խորհրդանիշ կոչված Օսվենցիումի պարեկներից Ռուդոլֆ Հյուսը ծառայում էր 1940-43 թվականներին: 1944 թվականին արտահերթ վերադարձավ բանակ, որպեսզի հունգարացի հրեաների վերացումը անձամբ վերահսկեր: Հիսունվեց օրում Հյուսի շնորհիվ 4 300 000 մարդ հրաժեշտ տվեց կյանքին և Հյուսը արժանացավ մեծ պարգևի: Օսվենցիումում 1 000 000-ից ավելի հրեա, մի քանի տասնյակ հազար լեհ պարտիզան և Դիմադրության շարժման մասնակից ռազմագերի, գնչու և միասեռական զոհվեց: Ծիշտ Հյուսը՝ իր դաժանությամբ հայտնի դահիճը, որը

* Աղբյուր. <https://bit.ly/3E62JSr>

իր սեփական տիրապետությունում անց էր կացնում փորձաքննություններ և հորինում էր մարդկանց զանգվածային ոչնչացման նորանոր մեթոդներ, հեղձուցիչ գազը վերածեց նացիստական ռեժիմի գլխավոր գեների:

Կապիտուլյացիայի հայտարարումից հետո Ռուդոլֆ Հյուսը թաքնվում էր Գերմանիայի հյուսիսում և իրեն ներկայացնում՝ որպես բոցման ֆրից Լանգ, սակայն 1946 թվականի մարտին Բրիտանիայի ոստիկանությունը նրան ձերբակալեց Ֆրանցբուրգի մոտակայքի փոքր ֆերմայում:

Նյուրենբերգյան դատավարությանը Հյուսը հանդես եկավ՝ որպես վկա: Համակենտրոնացման ճամբարի սահմնեցուցիչ կինոխրոնիկան դիտելուց

Օսվենցիումի ճամբար

հետո մեղադրական կողմը պահանջում էր նրան անմեղսունակ ճանաչել, բայց ռազմական տրիբունալը պահանջը չբավարարեց և Հյուսին հանձնեց Լեհաստանի կառավարությանը:

1947 թվականին Վարշավայում Լեհաստանի Գերագույն ազգային դատարանը քննարկեց Հյուսի գործը և կայացրեց դատավճիռ. նախկին պարեկին իր սիրելի ճամբարում, կրեմատորիումի մոտակայքում խեղդեցին: Մահից առաջ

գրած նամակում Հյուսը խոստովանեց, որ անտանելի ցավ է պատճառել մարդկանց և խնդրեց լեհերին՝ ներել իրեն, բայց նրա խոստովանությանը շատերը չհավատացին, իսկ շատերը պարզապես չընդունեցին:

Ռայներ Հյուսը տասներկու տարեկան հասակում հասկացավ՝ ինչ էր իրականում իրենից ներկայացնում իր պապիկը: Մանկատանը նրա գտնվելու ժամանակ երեխաները խոհանոցից բուտերբրոդներ գողացան, այգեպանը բոլորին բռնեց և միայն Ռայներին ծեծեց, քանի որ Օսվենցիումի նախկին բանտարկյալը լավ գիտեր՝ ով էր նրա պապիկը: «Նա ինձնից էր վրեժխնդիր լինում բոլոր այն նվաստացումների համար, որոնց միջով անցել էր», - հիշում է Հյուսը: Սարսափահար Ռայները ծնողներին դիմեց պապիկի մասին հարցերով, սակայն պատասխան չկարողացավ ստանալ. «Ես ոչինչ չգիտեի պապիկիս գործունեության մասին: Ասում էին՝ իբր միլիոնավոր այլ գերմանացիների նման նա էլ էր պատերազմում զոհվել, իսկ ես հավատում էի և համոզված էի, որ իմ պապիկը եթե ոչ հերոս, ապա գոնե շարքային զինվոր է եղել»:

Հյուսը ամեն ինչ ուսուցչուհու՝ չեխ կնոջ շնորհիվ հասկացավ, ով մի քանի գիրք տվեց ընթերցելու, և Ռայները ճիշտ այն ժամանակ հասկացավ՝ ով է իրականում եղել Ռուդոլֆ Հյուսը:

«Կարդում էի իմ պապիկի կողմից կատարված հանցագործությունների մասին և լալիս էի, - խոստովանում է Ռայները, որը սարսափելի ճշմարտությանը իրազեկվելուց հետո երկու անգամ փորձեց ինքնասպանություն գործել, իսկ ավելի ուշ երեք անգամ ունեցավ սրտի նոպա, - ես ասթմայով եմ հիվանդ: Բավական է գլխովս անցկացնեմ անցյալը, և հիվանդությունն էլ սրվում է: Ընտանիքի անցյալը ծանր բեռ դարձավ. պապս մարդասպան էր, ամաչում եմ, որ նրա թոռնիկն եմ: Ի տարբերություն հարազատներիս, չեմ ուզում աչքս

փակել արդարության վրա և այնպես ապրել, կարծես ոչինչ տեղի չի ունեցել, քանի որ անպայման պետք է ազատվեմ այն անեծքից, որը արդեն տարիներ է, ուղեկցում է իմ ընտանիքին: Ես դա սեփական անձի և առաջին հերթին թոռներիս համար պետք է կատարեմ», - ասում է Ռայներ Հյոսը, որին հարազատները դավաճան են համարում, իսկ օտարները ասում են:

«Այնպիսի զգացում ունեմ, թվում է՝ մարդիկ կարծում են, որ իմ դաժանությունը պապիկից ժառանգություն եմ ստացել», - ավստոսանքով ասում է Հյոսը, որը, ճիշտ է, հանցանք չի գործել, բայց այնուամենայնիվ բոլորի փոխարեն պետք է ներողություն խնդրի: Չնայած հարազատների հանդիմանություններին, որոնք չէին ցանկանում անցյալը հիշել, կրտսեր Հյոսը մի քանի տասնամյակներ տրամադրեց նացիստական պատմության ուսումնասիրությանը, իսկ վերջում նաև Օսվենցիումը տեսավ, որտեղ հանդիպեց հրեա ուսանողների խմբի: «Դա իմ կյանքի ամենածանր օրն էր, թեև թերթություն զգացի, քանզի հասկացա, որ նացիստների ձեռքով զոհված հրեաների սերունդները ինձ ոչնչում չեն մեղադրում», - հիշում է Հյոսը, որը միշտ իր մոտ է պահում հրեա աղջկա նվիրած խեցին Դավիթի աստղով:

Օսվենցիում այցելությունից հետո Ռայները ճամբարի նախկին կալանավոր, Ռուդոլֆ Հյոսի անձնական սափրիչ Իոզեֆ Չափինսկիին հանդիպեց այն հույսով, որ գոնե նա իր պապի մասին կասի որևէ դրական բան, «սակայն նա ավստոսանքով ասաց, որ շատ նման եմ պապիս», - ասում է կրտսեր Հյոսը, որը խոստովանեց, որ պապիկը միշտ կլինի իր կյանքի մասը:

Այսօր Ռայներ Հյոսը կնոջ և չորս երեխաների հետ համեստորեն բնակվում է մեծ տան ձեղնահարկում, քանզի շարքային ծառայողի աշխատավարձը շոյլորեն ապրելու հնարավորություն չի տալիս: Հոր հետ հարաբերություն չունի, քանի որ պատերազմի ավարտից և Ռուդոլֆ Հյոսի մահապատժից հետո նա այնուամենայնիվ մնաց նացիստ, մարդկանց շարունակում է **արիացիների և** ոչ արիացիների բաժանել: Չի ճանաչում ստորին սոցիալական շերտի ներկայացուցիչներին և հրաժարվում է նրանց հետ աշխատել: Ռայները խոստովանեց, որ ոչ էլ գիտի կենդանի՞ է, թե՞ ոչ նա: Այժմ Ռայները ձգտում է գլուխն ազատել անցյալի ուրվականներից:

Ծինդների ցուցակը

- ▶ Բնութագրե՛ք Ծինդների անհատականությունը:
- ▶ Այս հոդվածում նկարագրված երևույթները ինչպե՞ս են հայտնի պատմությունում:
- ▶ Որքանո՞վ կարևոր են այդ դարաշրջանի մարդկային անձնագոհության օրինակները:
- ▶ Ինչպե՞ս կարող է մի մարդը պայքարել ռեժիմի դեմ:
- ▶ Ի՞նչ տպավորություն գործեց ձեզ վրա «Ծինդների ցուցակը» ֆիլմը:

Արիացիներ –

նացիստների գաղափարախոսություն, որի միջոցով էլ նրանք բացատրում էին գերմանացիների առավելությունը այլ ազգերի նկատմամբ: Արիացիները համարվում էին «բարձրագույն» ռասա, որի տարբերակիչ նշաններն էին բաց գույնի մաշկը, մազերը, և այնպիսի գենետիկական կայուն նշանը, ինչպիսին է աչքի գունավոր ցանցաթաղանթի բաց գույնը (երկնագույն և կանաչ):

Ով կփրկի մի կյանք,
կփրկի ամբողջ
աշխարհը:

«Շինդերի ցուցակը»
Ֆիլմի կարգախոսը

Շինդերի ցուցակը

Ավստրալիացի գրող Թոմաս Զենեյի սրտառույշ «Շինդերի ցուցակը» վեպը երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ Լեհաստանում ուղևորության մասին է: Գրողը պատմում է անհավատալի պատմություն՝ աներևակայելի խիզախության և ռիսկի գնով նացիստական կուսակցության անդամ գերմանացի ձեռներեց Օսկար Շինդերը ինչպես փրկեց հազարից ավելի հրեաների անվերապահ մահից: Այս անհավատալի պատմությունը իրավամբ տեղի է ունեցել և մինչև օրս մնում է որպես մարդկային բարության և անշահախնդիր անձնագրության զարմանալի օրինակ:

Օսկար Շինդերը ծնվել է 1908 թվականի ապրիլի 28-ին Էթնիկ գերմանացու ընտանիքում, Մորավիայում, որը Ավստրո-Հունգարիային էր պատկանում: Օսկարը դաստիարակվել է կաթոլիկական ոգով, բայց հավատացյալ չէր: Դպրոցն ավարտելուց հետո աշխատում էր խանութի վաճառող: 1928 թվականի մարտի 6-ին Օսկարն ամուսնացավ հարուստ ֆերմերի, Էթնիկ գերմանացիների ընտանիքի դուստր Էմիլի Պելզի հետ:

30-ական թվականներին Օսկար Շինդերը մի քանի անգամ փոխեց աշխատանքը, փորձեց սեփական բիզնեսը սկսել, բայց նրա բիզնեսը կրախի մատնվեց: Ինչպես հայտնի է՝ գոյություն ունեւ «Շինդերի 7 ցուցակ», այստեղից դեռևս գտնվել է միայն 5-ը: Ցուցակում հիշատակվում է 1100 հրեա, որոնց Շինդերը վարձակալեց սեփական ֆաբրիկայում, որպեսզի նրանք փրկվեն համակենտրոնացման ճամբար ուղարկելուց:

Օսկար Շինդերը վախճանվեց 1974 թվականի հոկտեմբերի 9-ին: Վեպի համար Թոմաս Զենեյը Բուքերյան մրցանակ և լավագույն գեղարվեստական ստեղծագործության անվանակարգում՝ «Լոս Անջելես թայմս»-ի գրական պարզև ստացավ: Գրքի հիման վրա 1993 թվականին նկարահանված էպիկական ամերիկյան դրաման, որի ռեժիսորը Սթիվեն Սփիլբերգն է, Օսկարի յոթ մրցանակ ստացավ:

ՔՆՆԱՐԿԵՐ

Ծանոթացե՛ք **քաղաքական ռեժիմների դեմքերի** սխեմային և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ի՞նչ է նշանակում քաղաքական ռեժիմ տերմինը:
- ▶ Ինչպիսի՞ն են քաղաքական ռեժիմների հիմնական տիպերը:
- ▶ Ի՞նչ բնութագրիչներ ունի տոտալիտար ռեժիմը:
- ▶ Համեմատե՛ք տոտալիտար և ավտորիտար ռեժիմները:
- ▶ Որո՞նք են հիմնական քաղաքական ռեժիմները:
- ▶ Ինչպե՞ս է ապահովվում իշխանության վերահսկումը ժողովրդավարության պայմաններում:

Հարցեր	Քաղաքական ռեժիմի տեսակներ		
	Տոտալիտարիզմ	Ավտորիտարիզմ	Ժողովրդավարություն
Ո՞վ է կառավարում:	Կառավարող կուսակցությունը՝ առաջնորդի գլխավորությամբ:	Մի խմբի, մի կուսակցության իշխանությունն իր առաջնորդի հետ միասին:	Ժողովուրդը, ընտրված ներկայացուցիչները:
Ի՞նչ վերաբերմունք է իշխանության և հասարակության միջև:	Իշխանությունը չի վերահսկում հասարակության կողմից:	Հայտարարված են քաղաքացիների իրավունքները և ազատությունները, թեև դրանք իրականում մշտապես խախտվում են: Պաշտպանված է տնտեսական գործունեության ազատությունը, մարդու անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունը:	Հասարակությունը վերահսկում է իշխանությանը:
Իշխանությունը վարելու համար ո՞ր միջոցներն են կիրառվում:	Պատժիչ համակարգ, զանգվածային ահաբեկչություն, խոշոր նպատակների առաջադրում:	Բանակ, եկեղեցի, ավանդույթների աջակցություն:	Ընտրություններ, հանրաքվեներ:
Երկրների օրինակներ	Ֆաշիստական Իտալիա, նացիստական Գերմանիա, Խորհրդային Միություն, Հյուսիսային Կորեա:	Ասիայի և Լատինական Ամերիկայի երկրներ:	Հունաստան, Պորտուգալիա, Իսպանիա, Ասիայի և Աֆրիկայի, Լատինական Ամերիկայի որոշ երկրներ:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԶՈՒՅԳԵՐՈՎ

Օգտվե՛ք «Քաղաքական ռեժիմի դեմքեր» սխեմայից և համապատասխանեցրե՛ք քաղաքական ռեժիմի նշանները ռեժիմի դեմքերին. առաջին սյունակի յուրաքանչյուր դիրքին համապատասխանեցրե՛ք երկրորդ սյունակի համապատասխան դիրքը:

Նշաններ.

- մարդու իրավունքների հարգում,
- բարձրագույն պաշտոնների անձանց ընտրելիություն,
- քաղաքացիների լրիվ վերահսկում,
- իշխանության բաշխման սկզբունք,
- զաղափարախոսական ազատություն,
- անձնավորության վերահսկման ցանկություն,
- բազմակուսակցականության բացակայություն,
- բռնություններ սեփական քաղաքացիների նկատմամբ,
- տնտեսական գործունեության ազատություն,
- վախի արմատավորում,
- քաղաքացիների քաղաքական և անձնական կյանքի վերահսկում,
- իրավունքներից շատ ավելի պարտականություններ,
- քաղաքական առաջնորդների աստվածացում,
- հասարակության կողմից իշխանության վերահսկողության բացակայություն:

Տեսակ.

- Ժողովրդավարական
- տոտալիտար
- ավտորիտար

Համալիր առաջադրանքն ավարտելուց հետո, խնդրում ենք, ինքներդ գնահատե՛ք ձեր արդյունքները:

Պատասխանե՛ք ստորև առաջադրված հարցերին.

1. Նկարագրե՛ք՝ ինչպե՛ս ընթացավ համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացը:
 2. Բացատրե՛ք՝ ի՞նչ հարցի մասին արտահայտեցիք ձեր գիտելիքը համալիր առաջադրանքի միջոցով: Ինչո՞ւ եք ստեղծված առաջադրանքը ձեզ համար կամ հասարակության համար համարում օգտակար:
 3. Ինչպե՛ս կգնահատեիք համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացը:
 4. Գնահատե՛ք՝ ո՞ր նկարագրությունն է առավել լավ արտացոլում ձեր գիտելիքը ուսումնասիրվող հարցի առնչությամբ (պատասխանը հիմնավորե՛ք).
- ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ոչ մի տեսակ տեղեկատվություն չունեմ:
 - ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ունեմ միայն մեկ՝ չկարգավորված/չդասավորված ասոցիացիա՝ զուգորդություն/պատկերացում:
 - ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ունեմ միայն մի քանի՝ միմյանց հետ չկապակցված, չհամակարգված զուգորդություն/պատկերացում:
 - ▶ Կարող եմ.
- ✓ ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ փաստերը և երևույթները քննադատաբար և փոխկապակցված ընկալել և վերլուծել,
 - ✓ ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ տեղեկատվությունը կապակցել այլ հարցերի հետ:

5. Համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացում ձեռք բերած գիտելիքը կապակցե՞ք աղյուսակում տրված հասկացություններին և ենթահասկացություններին: Պատասխանը հիմնավորե՞ք: Աղյուսակը փոխադրե՞ք թերթի վրա և գրառում կատարե՞ք աղյուսակի առաջին սյունակում:

Ժողովրդավարություն		
Ենթահասկացություններ		
   	Կյանքի իրավունք	Մարդու իրավունքներ
	Ազատություն (գերությունից պաշտպանություն)	
	Սեփականության իրավունք	
	Անձնական անձեռնմխելիության իրավունք	
	Անձնական և ընտանեկան գործերին չմիջամտել	
	Անձնական գրագրության գաղտնիություն	
	Խոսքի և արտահայտության իրավունք	
	Հանգստի իրավունք	
	Կարծիքի, խղճի և դավանանքի ազատություն	
	Տեղաշարժի իրավունք	
	Տարիանումից ապաստան ստանալու իրավունք	
	Անմեղսակցության վարկած	
	Արդարադատ դատարանի իրավունք	
	Կրթության իրավունք	
	Աշխատանքի իրավունքներ	
	Մայառողի իրավունքներ	
	Առողջապահության իրավունք	
	Անվտանգության իրավունք	
	Ընտանիք ստեղծելու իրավունք	
	Խաղաղ հավաքներին և ասոցիացիաներին մասնակցության իրավունք	
	Հասարակության մշակութային կյանքին մասնակցության իրավունք	
 	Քաղաքացիության իրավունք	Ժողովրդավարության սկզբունքներ
	Հավասարություն	
	Հանդուրժողականություն	
	Թափանցիկություն	
	Հաշվետվություն	
	Օրենքի գերակայություն	
	Տնտեսական ազատություն	
	Իշխանության բաշխում	
	Արդարացի ընտրություններ	
	Ինկլյուզիվություն	
	Մասնակցություն	
	Ոչ բռնատիրական մեթոդներով գործունեություն	

ՀԱՄԱԼԻՐ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ

Համալիր առաջադրանքի պայման

Ծանոթացե՛ք 2022 թվականի բրիտանական «Գարդիան» թերթում հրապարակված հոդվածին (էջ 87-93), վերլուծե՛ք հոդվածում բարձրացված հիմնախնդիրները: Այդ և դասագրքում ներկայացված 1-5 իրավիճակի (էջ 99-104) վերլուծության հիման վրա ստեղծե՛ք **աղյուսակ/սխեմա**:

Հիմնախնդիրների լուծման գործում ուշադրությունը կենտրոնացրե՛ք կառավարության, մասնավոր սեկտորի և քաղաքացիական հասարակության դերի, մասնավորապես՝ հիմնախնդիրներ առաջացնող պատճառների, արդեն կայացած և հնարավոր արդյունքների, վնասի նվազեցման ուղիների վրա:

Կայուն զարգացման գլոբալ նպատակ	Ի՞նչ արդյունքներ են ուղեկցում նպատակի անտեսմանը	Ի՞նչ քայլեր պետք է կատարվեն կառավարության կողմից նպատակին հասնելու համար	Ի՞նչ քայլեր պետք է կատարվեն մասնավոր սեկտորի կողմից նպատակին հասնելու համար	Ի՞նչ քայլեր պետք է կատարվեն քաղաքացիական հասարակության կողմից նպատակին հասնելու համար	Քննարկե՛ք գործընկերության նշանակությունը նպատակին հասնելու համար
--------------------------------	---	--	---	---	--

Աշխատանքում/աշխատանքի շնորհանդեսում ընդգծված ներկայացրե՛ք.

- ▶ Ի՞նչ քայլեր պետք է կատարվի կառավարության, մասնավոր սեկտորի և քաղաքացիական հասարակության կողմից կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար:
- ▶ Ի՞նչ արդյունքներ են ուղեկցում կայուն զարգացման նպատակների անտեսմանը, և ինչո՞ւ է կարևոր համագործակցությունը ընդհանուր նպատակներին հասնելու համար:

ԱՇԽԱՏՆԵՔԻ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված երկու տեղեկատվությանը.

1. 2022 թվականին բրիտանական «Գարդիան» թերթը հրապարակեց հոդված*:
2. Կայուն զարգացման 17-րդ նպատակ. «Համագործակցություն ընդհանուր նպատակների համար»:

Հեղինակը միայն իրական պատկեր է նկարագրում, նա չի տալիս պատրաստի բաղադրատոմսեր՝ ինչպես պետք է վարվեն իշխանությունը, մասնավոր սեկտորը, քաղաքացիական հասարակությունը և բնակչությունը, լրատվամիջոցները: Բաժանվե՛ք 5 խմբի.

- ✓ իշխանություն,
- ✓ մասնավոր սեկտոր,
- ✓ քաղաքացիական հասարակություն,
- ✓ բնակչություն,
- ✓ մեդիա:

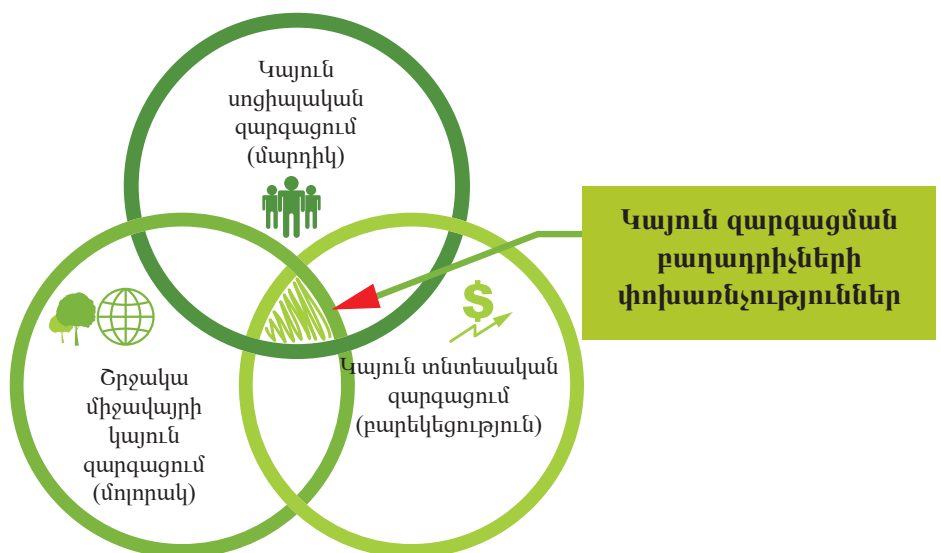
Հարմարեցրե՛ք դերերից մեկը ձեզ և դրան համապատասխան պատասխանե՛ք հարցերին: Կապակցե՛ք միմյանց հոդվածը և ստորև առաջարկված կայուն զարգացման 17-րդ նպատակը:

Առաջարկված հարցերին պատասխանե՛ք կիրառելով այդ երկուսը (հոդվածը և 17-րդ նպատակը): Կազմե՛ք յուրաքանչյուր խմբի գործնական պլանը:

- ▶ Վերհիշե՛ք կայուն զարգացման նպատակները:
- ▶ Նախորդ գիտելիքի կիրառմամբ ի՞նչ կարող եք կատարել՝ որպես աշակերտ, կայուն զարգացման նպատակին հասնելու համար: Պատասխանը կոնկրետացրե՛ք:
- ▶ Ո՞ր նպատակն եք համարում Վրաստանի համար ամենահիմնադրույթայինը: Պատասխանը հիմնավորե՛ք (տես՝ էջ 297):
- ▶ Կայուն զարգացման ո՞ր նպատակի/նպատակների մասին է խոսվում հոդվածում:
- ▶ «Քաղաքացիություն» առարկայի շրջանակներում ամեն տարի սովորում եք՝ ի՞նչ կարող է կատարել դպրոցականը կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար: Իսկ հոդվածում այդ ձգտումները հեղինակը «միկրոսպառողական հիմարություններ» է անվանում: Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ: Ի՞նչ ի նկատի ունի հոդվածի հեղինակը: Դուք ի՞նչ կարծիքի եք:
- ▶ Ինչի՞ հիման վրա է հեղինակը քննադատում մեդիային: Ի՞նչ փաստեր է բերում հեղինակը, որպեսզի ցույց տա մեդիայի սառնասրտությունը կայուն նպատակների նկատմամբ:

*Աղբյուր. <https://is.gd/Ze6oE5>

- ▶ Ինչո՞ւ է հեղինակը քննադատում քաղաքացուն սպառողի կարգավիճակում:
- ▶ Ինչո՞ւ է քաղաքացիների միավորումը ավելի ուժեղ, քան սպառողների միավորումը:
- ▶ Ի՞նչ կատակլիզմներ՝ համադետներ է առաջացնում մարդու անմտությունը, և ինչո՞ւ այն չենք նկատում մենք:
- ▶ Ի՞նչ ելք է տեսնում հեղինակը էկոհամակարգը փրկելու համար:
- ▶ Ինչի՞ մեջ եք դուք տեսնում ելքը:
- ▶ Հոդվածի ընթերցումից հետո ինչպե՞ս եք պատկերացնում ձեր դերը կայուն զարգացման կոնկրետ նպատակին հասնելու գործում:
- ▶ Ինչի՞ մասին մտածումնք առաջացրեց հոդվածը:
- ▶ Ի՞նչ գործոններ կառանձնացնեիք հատկապես գործնական պլանում: Դրանցից ո՞րը կարելի է կատարել սեփական ուժերով/ ուրիշների ընդգրկմամբ:
- ▶ Նկարագրե՛ք այն ինստիտուցիաները, որոնց համագործակցությամբ ավելի լավ կկատարեիք գործնական պլանը:
- ▶ Ինչպե՞ս են կապվում քաղաքականությունը և կայուն զարգացման նպատակների կատարումը միմյանց հետ:
- ▶ Կարո՞ղ է մի կառույցը (կոնկրետորեն «դուք»՝ որպես կառույց), մի պետությունը անկախորեն մաքառել կայուն զարգացման նպատակների իրականացման համար:
- ▶ Ո՞ր ներքին պետական ինստիտուցիաները կկիրառեիք ձեր դերի կարգավիճակում: Ո՞ր միջազգային ինստիտուցիաները:
- ▶ Կապակցե՛ք կայուն զարգացման երեք բաղադրիչները՝ տնտեսական զարգացումը, սոցիալական ընդգրկումը և շրջակա միջավայրի կայունությունը:

2022 թվականին բրիտանական «Գարդիան» թերթում հրապարակված հոդված

«Միկրոսպառողական հիմարությունների մասին» մտածմունքի փոխարեն, ինչպիսին է, օրինակ, պլաստմասսայե սրճի բաժակներից հրաժարվելը, պետք է հակադրվենք չափից ավելի ունեցվածքի մասին հոգալուց և ազահույությունից և մեր կենսակարգը պետք է պարզեցնենք, և ոչ թե հակառակը կատարենք:

Երբ այնպիսի սպասելի կամ խրոնիկական վտանգի առջև հայտնվենք, ինչպիսին են կլիմայի փոփոխությունը կամ էկոլոգիական աղետը, մեր մեջ ինքնափրկության բնագործը չի արթնանա: Հավաստիացնում ենք ինքներս մեզ, որ լուրջ ոչինչ, կամ էլ բոլորովին, ընդհանրապես ոչինչ տեղի չի ունենում: Մենք կրկնապատկում ենք վտանգը, երբ սովորական ավտոմեքենաները փոխարինում ենք սրընթաց «Ջիպերի» հետ և այդ խելագար սպառողական վազքում մեզ նրանով ենք հանգստացնում, որ «իրավիճակի լրջության դեպքում, ինչ-որ մեկը անպայմանորեն մեզ կկանգնեցնենք»:

Ի՞նչ գիտենք:

Գիտենք, որ մեր կյանքը ամբողջությամբ կախված է բնության այնպիսի բարդ համակարգերից, ինչպիսիք են մթնոլորտը, օվկիանոսի հոսանքները, բնահողը, մոլորակի կենսական ցանցերը: Գիտնականները հաստատեցին, որ ցանկացած համակարգ գործում է օրինաչափությունների սահմաններում: Նշանակություն չունի համակարգը բանկային ցանց է, ազգային պետություն, արևադարձային անտառ, թե սառույցի շերտ: Դրա վարքը ենթարկվում է մաթեմատիկական օրենքներին: Նորմալ պայմաններում համակարգը կարգավորում է ինքն իրեն և պահպանում է հավասարակշռությունը: Նա մինչև որոշակի սահման ցնցումը կարողանում է նաև մարսել: Բայց այնուհետև հանկարծ գլխիվայր է կանգնում, հատում է բեկումնային պահը և հավասարակշռության նոր դիրք է գտնում, որը հաճախ անշրջելի է:

Մարդկությունը այսօր հավասարակշռության գոյություն ունեցող տարողության վրա է հենվում: Թեև ամբողջ աշխարհում կարևորագույն համակարգերի աշխատանքը հասնում է կրիտիկական սահմանին: Եթե մեկը գոնե դուրս գա կուռ համակարգից, մեծ հավանականությամբ այն մնացածներին նույնպես իր հետ կտանի, ինչին քառսի այնպիսի կասկաղ կհետևի, ինչպիսին անվանում են **համակարգային էկոլոգիական փլուզում**: Համանման գործընթացների արդյունքը անցյալի զանգվածային անհետացումներն են:

Սպասվող սցենարներից մեկն այսպիսին է. սավաննայի գոտին, որը հայտնի է սերադո անունով, շրջապատում է կենտրոնական Բրազիլիան: Դրա բուսական ծածկույթը կախված է ցողի առաջացումից:

Յողը ստեղծվում է խորը արմատ ունեցող ծառերից, որոնք գրունտային՝ բնահողի ջրերը ներծծում են և այնուհետև դրանք իրենց տերևներից օդի մեջ են ցողում:

Վերջին մի քանի տարիների ընթացքում սերադոյի հսկայական տարածքները մաքրվել են գյուղատնտեսական մշակաբույսերի, հիմնականում՝ սոյայի համար, որով կերակրում են աշխարհի հավերին և խոզերին: Ծառերի արմատահատման հետևանքով օդը ավելի ու ավելի չոր է դառնում: Իսկ դա նշանակում է, որ ավելի փոքր բույսերը ոչնչանում են, որով էլ ավելի է նվազում ջրի շրջանառությունը: Գլոբալային տաքացման հետ միասին, որի մասին որոշ գիտնականներ զգուշացնում էին, այդ արատավոր շրջանը կարող է շուտով և անսպասելիորեն ամբողջ համակարգը անապատի վերածել:

Սերադոն նաև Հարավային Ամերիկայի որոշ հսկայական գետերի աղբյուրն է, այդ թվում՝ այն գետերի, որոնք Ամազոնի ավազանին են միանում: Գետերի ջրի պաշարների կրճատումը կմեծացնի այն սթրեսը, որն առանց այդ էլ ապրում են արևադարձային անտառները: Անտառահատումները, հրդեհները, շոգը մահացու համակցություն են անտառների համար, որոնց համակարգային փլուզում է սպառնում: Սերադոն և արևադարձային անտառները ստեղծում են խոնավ օդի «երկնքի գետ» կոչվող հոսքեր, որոնք տեղումները բաշխում են ամբողջ երկրով մեկ և նպաստում են օդի և օվկիանոսի հոսանքների շարժման արդյունքում ստեղծված գլոբալ շրջանառությանը:

Որքան էլ դժվար լինի համակարգի ուսումնասիրությունը, միշտ կարելի է ասել՝ մոտենա՞նք է, թե՞ ոչ այդ բեկումնային պահը: Համակարգի մասերը սկսում են առկայծել, և որքան ավելի մոտ է գտնվում համակարգը կրիտիկական սահմանին, տատանումները ուժեղանում են: Այն, ինչը այս տարի տեսանք, մեծ գլոբալային առկայծում է, երբ երկրագնդի կենսական համակարգերը սկսում են քանդվել: Օդի տաք զանգվածները Հյուսիսային Ամերիկայի ծովի առափնյակի գլխին, զանգվածային հրդեհները Միքսիկոյի և Միջերկրական ծովի շուրջը, մահացու ջրհեղեղները Գերմանիայում, Բելգիայում, Չինաստանում, Միերա Լեոնեում - սրանք խունապի ազդանշաններն են, որը կլիման ուղարկում է:

Դուք երևի մտածում եք, որ գիտակից՝ բանական էակները այդ ազդանշաններին արագորեն և վճռորոշ կարձագանքեն և արմատականորեն կփոփոխեն սեփական վերաբերմունքը բնության նկատմամբ: Բայց մենք այդպես չենք վարվում: Մեր բարձր բանականությունը և բարձր զարգացած գիտակցությունը, որը մի ժամանակ մեծ աշխատանք է կատարել և այդքան հաջողության է հասցրել մեզ, այսօր գործում է մեր դեմ:

Մեդիայի կայունությունն ուսումնասիրող ընկերության («ALBERT») վերլուծությունում կարդում ենք այն մասին, որ 2020 թվականին Միացյալ Թագավորության հեռուստատեսային հաղորդումներում

«թխվածքարիթ» բառը տասն անգամ ավելի հաճախ է հիշատակված, քան «կլիմայական փոփոխությունը», «շոտլանդական հավկիթը» երկու անգամ ավելի հաճախ, քան «կենսաբազմազանությունը», իսկ «բանանի հաց»-ը առաջ է անցնում միասին վերցրած «քամու էներգիայի» և «արևի էներգիայի» հիշատակումներից:

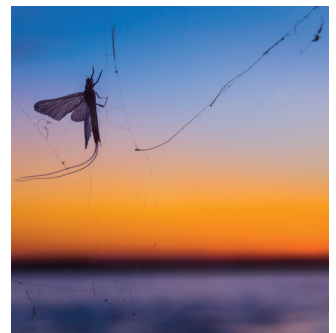
Խոստովանում ենք, որ մեղիան հասարակություն չէ, և հեռուստալիքները շահագրգռված են բանանի՝ աղամաթգի հացի հանրայնացմամբ: Մենք կարող ենք վիճել այն մասին, թե որքանով մեծ առավելություն են շնորհում լրագրողները թխվածքարիթին կլիմայի համեմատությամբ, բայց կարծում ենք, որ «թխվածքարիթի» և «կլիմայի» այս համամասնությունը պարզորոշ ցույց է տալիս այն «առաջընթացը», որին հասել ենք համակարգային էկոլոգիական աղետից խուսափելու գործում: Ակնհայտ է, որ մեր դուռը թակող գլոբալ աղետը մեզ համար ակտուալ չէ: Ցանկացած պահի միացրեք ցանկացած ռադիոկայան, և ինքներդ կհամոզվեք:

Քանի դեռ աշխարհում անտառային հրդեհներ են, ջրհեղեղներ փողոցներից հեղեղում են ավտոմեքենաները, և ցանքսերը չորանում են, դուք լսում եք բանավեճեր այն մասին, թե ինչպես է ավելի լավ գույակաները հագնել՝ նստած վիճակում, թե՛ կանգնած կամ ինչպիսի տախտակի վրա է ավելի լավ շան համար երշիկ կտրատել: Այս օրինակները ես չեմ հորինում, սեփական ականջներով լսեցի տարբեր ռադիոալիքներով կլիմայական աղետի օրերին: Տպավորություն է առաջանում, որ անգամ այն բույներին, երբ երկրագնդի վրա աստերոիդ կշարժվի, իսկ մենք ռադիոն միացնենք, այնտեղից կլսենք. «Ուրեմն այսպես, օրվա ամենաթեժ թեման՝ պատմե՛ք ծիծաղաշարժ պատմություն, որը համընկել է քաբաբ ուտելու ժամանակի հետ»: Այ, այս կատակով և սառնասրտությամբ ավարտվում է մարդկությունը:

Աննախաղեպ ճգնաժամին դեմ առ դեմ մենք առավելությունը տալիս ենք հիմարությունների մասին դատարկախոսությանը: Ցանկացած այլ թեմայի մասին խոսելը սոցիալապես դառնում է անհնար: Չեմ ասում, որ միայն սպասելի աղետը պետք է քննարկենք: Դեմ չեմ գվարճախոսությանը, բայց չեմ կարող միայն գվարճանալ: Այս մահացու անլրջությունը միայն երաժշտական և գվարճալի ալիքներին չի վերաբերում: Քաղաքական «Նորությունների» մեծամասնությունը բամբասանքների մասին է պատմում. ով որտեղ է, ով ինչ ասաց: Նրանք խուսափում են այն մասին խոսելուց, ինչը այս ամենի ետևում է կանգնած. սև փող, կաշառակերություն, իշխանությունների շեղում ժողովրդավարությունից, սպասելի էկոլոգիական փլուզում:

Համոզված եմ, որ սա մտադրված տեղի չի ունենում: Սա ենթագիտակցական ռեֆլեքս է, որը շատ ավելին է ասում մեր մասին, քան մեր մտածված արարքները:

Գոյություն ունեն ջրի միջատի ցանցաթև տեսակներ, որոնց կյանքը կախված է գետի մակերևույթի գալարումներից: Էգ միջատը խախտում է մակերեսը, հասնում է ճեղքի (ինչը այսպիսի փոքր և փխրուն

Էակի համար հերոսության արժեք ունի), իջնում է ջրի խորության մեջ և գետի հատակին ձու է դնում: Եթե մակերևույթը չկարողանա պատռել, նա չի կարողանա փակել կենսական ցիկլը, որի պատճառով սերնդի հետ միասին կոչնչանա:

Մարդու պատմությունը նույնպես համանման է: Եթե մենք չխախտենք այս անվերջանալի զվարճանքի մակերևույթը և չխորանանք այն ամենի մեջ, ինչը Էական է, մենք չենք կարողանա փրկել ո՛չ մեր զավակներին և, հնարավոր է, ո՛չ էլ մեր կենսաբանական տեսակին: Բայց, ինչպես երևում է, չենք կարող կամ ոչ էլ ցանկանում ենք այդ մակերևույթը ճեղքել: Ես մեր այս տարօրինակ վիճակը «մակերեսային հուզմունք» կանվանեի, ինչ-որ միջանկյալ մի բան մոտավորապես ճգնաժամի իմացության և այն թերևամտության միջև, որով մենք բաժանվում ենք այս գիտելիքից:

Մակերևութային հուզմունքը գերիշխում է նաև այն ժամանակ, երբ ապացուցում ենք, որ մեր կյանքին անհրաժեշտ համակարգերի փրկության համար ենք պայքարում: Կենտրոնացած ենք միկրոսպառողական հիմարությունների, մանր հարցերի վրա, ինչպիսիք են, օրինակ, պլաստիկ ձողիկները և սրճի բաժակները այն հսկայական կառուցվածքային ուժերի փոխարեն, որոնք քշում են մեզ աղետի կողմը: Կառչած ենք պոլիէթիլենի պայուսակների դեմ պայքարից: Հավատում ենք, որ աշխարհին մեծ շահույթ ենք բերում, երբ ցելոֆանի տոպրակները բամբակե պայուսակներով ենք փոխարինում՝ չնայած այն բանին, որ ոմանց գնահատմամբ, օրգանական բամբակի պայուսակների արտադրության վնասարար ազդեցությունը կլիմայի վրա ավելի մեծ է՝ այն հավասար է 20 հազար պլաստիկական պայուսակի արտադրությանը:

Մենք արդարացիորեն զայրանում ենք, երբ տեսնում ենք ձիաձկան, որի պոչին բամբակե ականջամաքիչ է կպած, բայց մեզ չի անհանգստացնում այն, որ ձկնարդյունաբերությունը ոչնչացնում է ծովի ամբողջ էկոհամակարգը:

Քանի որ երկրագնդի վրա չկա բավարար էկոլոգիական և ֆիզիկական տարածություն անգամ այն բանի համար, որ բոլոր առանձին մարդիկ՝ անհատները, ստեղծեն մասնավոր բարեկեցություն, բավական է նրանցից ամեն մեկին ապահովենք հասարակական պերճությամբ՝ հիանալի զբոսայգիներով, հիվանդանոցներով, լողավազաններով, պատկերասրահներով, թենիսի կորտերով և տրանսպորտային համակարգերով, մանկական հրապարակներով և հասարակական կենտրոններով: Մեզանից ամեն մեկը պետք է լինի բավականին ապահովված, և եթե թևերը բացել ցանկանանք, դա այնպես պետք է կարողանանք կատարել, որ այլ մարդկանց ռեսուրսները չհափշտակենք:

Մենք կփրկվենք, եթե մերժենք հնազանդությունը: Դա գիտեին 19-րդ դարում ժողովրդավարության համար պայքարողները, սուֆրաժիստները, Մահաթմա Գանդին, Մարտին Լյութեր Քինգը:

Էկոբոդոքականները, որոնք պահանջում էին համակարգային փոփոխություններ, նույնպես յուրացրին այս հիմնարար ճշմարտությունը: Համակարգային Էկոլոգիական փլուզման դեմ ընթացակարգերում մենք տեսնում ենք այնպիսի մարդկանց, մեծավ մասամբ՝ երիտասարդների, որոնք չեն ցանկանում հնազանդվել: Նրանք հասկացել են պատմության ամենակարևոր դասը. մեր փրկությունը մեր բողոքի և դիմադրության մեջ է:

Կայուն զարգացման 17-րդ նպատակը՝ «Համագործակցություն ընդհանուր նպատակների համար»:

Կայուն զարգացման օրակարգում անհրաժեշտ է գործընկերությունը կառավարությունների, մասնավոր սեկտորի և քաղաքացիական հասարակության միջև: Դա ինկլյուզիվ գործընկերություն է, որը հիմնված կլինի սկզբունքների և արժեքների, ընդհանուր հայացքների և ընդհանուր նպատակների վրա, որոնց կենտրոնում ժողովուրդը և մոլորակը կլինեն, այն անհրաժեշտ է գլոբալ, տարածաշրջանային, ազգային և տեղական մակարդակով զարգացման համար:

Կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար մեզ անհրաժեշտ են հրատապ գործողություններ՝ մոբիլիզացնել տրիփլոնավոր դոլարներ, մասնավոր, երկարաժամկետ ներդրումներ անել, ներառյալ՝ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումները կրիտիկական վիճակում գտնվող սեկտորներում, հատկապես՝ զարգացող երկրներում: Նշված սեկտորը ներառում է կայուն էներգիա, ենթակառուցվածք և տրանսպորտ, ինչպես նաև տեղեկատվական և հաղորդակցական տեխնոլոգիաներ: Հանրային սեկտորին անհրաժեշտ

կլինի սահմանել հստակ ուղղությունը: Ներդրումներ ներգրավելու և կայուն զարգացումը հզորացնելու համար պետք է քննարկել և վերահսկել շրջանակները, կարգավորումները և խթանող կառույցները: Պետք է հզորանան ազգային մշտադիտարկման այնպիսի մեխանիզմները, ինչպիսիք են պետական աուդիտի ծառայությունը և օրենսդրական մարմնի մշտադիտարկման գործառնությունները:

Ենթանպատակներ

- ▶ Ներքին ռեսուրսների մոբիլիզացման ուժեղացում, այդ թվում՝ զարգացող երկրների նկատմամբ միջազգային աջակցություն, որպեսզի ավելանան ազգային հնարավորությունները հարկային և այլ եկամուտների կուտակման ուղղություններով:

- ▶ Չարգացող երկրների համար կատարվի տարբեր աղբյուրներից հավելյալ ֆինանսական ռեսուրսների մոբիլիզացում:
- ▶ Չարգացող երկրներին ցուցաբերվի օգնություն երկարաժամկետ պարտքի կայունության հասնելու համար համակարգված քաղաքականության մշակման միջոցով, որի նպատակն է պարտքի կառավարման ուղղությամբ աջակցությունը, ուշադրություն դարձվի պարտքի մեծ ծավալ ունեցող աղքատ երկրների արտաքին պարտքին, որպեսզի կրճատվի գոյություն ունեցող ճնշումը:
- ▶ Թույլ զարգացող երկրների համար մշակվեն և արմատավորվեն ներդրումների աջակցության ռեժիմներ:
- ▶ Հզորանա հյուսիս-հարավ, հարավ-հարավ և տարածաշրջանային ու միջազգային համագործակցությունը գիտության, տեխնոլոգիաների և ինովացիաների մատչելիության և գիտելիքի փոխանակման մեթոդների բարելավման նպատակով, ինչպես ՄԱԿ-ի մակարդակով, այնպես էլ այլ գլոբալ տեխնոլոգիաների մեխանիզմների կիրառմամբ:
- ▶ Էկոլոգիապես առողջ տեխնոլոգիաների զարգացման, տարածման և փոխանցման նպատակով օժանդակություն ցուցաբերվի զարգացող երկրներին՝ մատչելի և արտոնյալ պայմաններով, երկկողմ համաձայնագրերի համաձայն:
- ▶ Տեխնոլոգիաների բանկի և գիտության լրիվ օպերացիոնալացում, նվազ զարգացող երկրների հնարավորությունների աճ տեխնոլոգիաների և ինովացիաների ուղղությամբ 2017 թվականի համար, հատկապես՝ տեղեկատվության և հաղորդակցության տեխնոլոգիաների լիարժեք կիրառում:
- ▶ Չարգացող երկրների համար միջազգային աջակցության հզորացում արդյունավետ և նպատակամղված հնարավորությունների աճի ուղղությամբ, որպեսզի ապահովված լինի ազգային պլանների մշակումը և կայուն զարգացման նպատակներին հասնելը, այդ թվում՝ հյուսիս-հարավ, հարավ-հարավ և եռաչափ համագործակցության ճանապարհով:
- ▶ Համապարփակ, կանոնների վրա հիմնված բաց և ոչ խտրական բազմակողմանի առևտրական համակարգի ձևավորում աշխարհի առևտրական կազմակերպությունների շրջանակներում, այդ թվում՝ Դոհասի զարգացման օրակարգի հաշվառումով:
- ▶ Չարգացող երկրների արտահանումների նշանակալից աճ, մասնավորապես՝ 2020 թվականին նվազ զարգացող երկրների արտահանման բաժնի կրկնապատկում գլոբալ ցուցանիշով:
- ▶ Նվազ զարգացող երկրների համար պարտականության և քվոտաներից ազատ առևտրական ռեժիմի ժամանակին իրականացում համաշխարհային առևտրական կազմակերպության որոշմանը համապատասխան, այդ թվում՝ այնպիսի թափանցիկ և պարզ արտոնյալ կանոնների մշակում նշված երկրների արտահանվող ապրանքի վրա, որը աջակցում է շուկայում մատչելիության հասնելուն:
- ▶ Գլոբալ մակրոտնտեսական կայունության մեծացում, այդ թվում՝ քաղաքականությունների համակարգման և համադրության միջոցով:

- ▶ Ապահովված լինի կայուն զարգացման քաղաքականությունների գույքադիպությունը:
- ▶ Աղքատության վերացման և կայուն զարգացման քաղաքականության ձևավորման գործընթացում դրսևորվի հարգանք յուրաքանչյուր երկրի քաղաքական տարածության և կառավարման նկատմամբ:
- ▶ Գլոբալ գործընկերության ամրապնդում հանուն կայուն խաղաղության, որը ներառում է համագործակցության, գիտության, փորձաքննության, տեխնոլոգիայի և ֆինանսական ռեսուրսների փոխանակում, որպեսզի աջակցի կայուն զարգացման նպատակներին հասնելուն բոլոր երկրներում, մասնավորապես՝ զարգացող երկրներում:
- ▶ Աջակցություն ցուցաբերվի արդյունավետ հանրային, հանրային և մասնավոր ու քաղաքացիական հասարակության գործընկերային հարաբերություններին, ինչը հիմնված կլինի փորձի և գործընկերության ֆինանսավորման ռազմավարությունների վրա:
- ▶ 2020 թվականի համար հնարավորությունների աջակցություն ցուցաբերվի զարգացող երկրներին, այդ թվում՝ առավել նվազ զարգացած երկրներին և փոքր կղզային զարգացող պետություններին, եկամտի, գենդերի, տարիքի, ռասայի, էթնիկ ծագման, գաղթի կարգավիճակի, սահմանափակ կարողությունների, աշխարհագրական դիրքի և համապատասխան ազգային ենթատեքստերում գոյություն ունեցող այլ բնորոշիչների համաձայն դասակարգված որակյալ, ժամանակին, վստահելի և մանրամասն տվյալներին հասանելիությունը նշանակալիորեն մեծացնելու նպատակով:
- ▶ 2030 թվականի համար գործող նախաձեռնությունների վրա հենվելով չափիչներ մշակվեն կայուն զարգացման ուղղությամբ ձեռք բերած համախառն ներքին արտադրանքի հազեցնող առաջընթացը չափելու և աջակցություն ցուցաբերելու համար:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԶՈՒՅԳԵՐՈՎ

- Ուշադրությամբ վերանայե՛ք 2022 թվականին քրիտանական «Գարդիան» թերթում հրապարակված հոդվածը (էջ 99-104):
- ▶ Աղյուսակը փոխադրե՛ք թերթի վրա, առաջին սյունակում գրառե՛ք հոդվածում քննարկված լոկալ գործողությունները, որոնք առաջացնում են գլոբալ հիմնախնդիրներ, իսկ երրորդ սյունակում՝ կանխարգելման ուղիները:
- ▶ Համեմատե՛ք այլ զույգերի կողմից կազմված կանխարգելման ուղիները, ընդհանուր ի՞նչ հայտնաբերեցիք:
- ▶ Ինչո՞վ են առանձնանում ձեր կողմից առաջարկված կանխարգելման ուղիները մյուսներից:
- ▶ Հիմնախնդրի լուծման լոկալ ուղիներն ե՞ք ավելի կարևոր համարում, թե՞ գլոբալ ուղիները: Անվանե՛ք կոնկրետ օրինակներ և պատասխանը հիմնավորե՛ք:

Լոկալ արարք	Գլոբալ հիմնախնդիր/ հիմնախնդիրներ	Կանխարգելման ուղիներ
-------------	-------------------------------------	-------------------------

ԱՅՍ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻՆ ՀԱՄՆԵԼՈՎ ԻՆՉ ԿՓՈՓՈԽՎԻ ԱՇԽԱՐՀԻ ԵՎ ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

2030 թվականի օրակարգով սահմանված քանակական նպատակներին հասնելը նշանակալից է, թեև դա չէ կարևոր պատճառը, թե ինչու մշակվեց այն: Կայուն զարգացման նպատակները մեծ կարևորություն են շնորհում գլոբալ, ազգային և տեղական մակարդակով համագործակցության գործընթացին, որը պետք է հզորանա մինչև 2030 թվականը և որի շրջանակներում բոլորը պետք է ներդնեն սեփական ավանդը նպատակներին հասնելու համար: Դա հետաքրքիր և ամենակարևոր փոփոխությունն է, որի մաս կարող է դառնալ ցանկացած անձ:

Կայուն զարգացման նպատակների մասին կառավարությունների, մասնավոր սեկտորի և քաղաքացիական հասարակության գիտելիքի և հնարավորությունների ստեղծումը բարդ, բայց օգտակար գործընթաց է: Անցած մի քանի տարում քաղաքացիական հասարակության կազմակերպությունները Վրաստանում ավելի ու ավելի շատ սկսեցին ուշադրություն դարձնել այն բանին, թե ինչպես աջակցեն կայուն զարգացման նպատակների իրականացմանը և առաջընթացի մոնիթորինգի ճանապարհին:

«Տվյալների հեղափոխությունը», որը հայտարարում է 2030 թվականի օրակարգը, արմատապես կփոխի մեր պատկերացումը տվյալների և վիճակագրության մասին և դրա կիրառումը մոնիթորինգի և որոշումների ընդունման գործում: Շատ երկրներ արդեն փորձարկում են նոր ճանապարհներ, օրինակ՝ մոբիլ տեխնոլոգիաներ և այլ գործիքներ, որպեսզի հավաքեն «տվյալները իրական ժամանակում» և բնակչությանը ընդգրկեն կայուն զարգացման նպատակների մոնիթորինգում, որպեսզի նրանց ձայնը լսելի լինի այն որոշումների ընդունման ժամանակ, որոնք բոլորին են վերաբերում, այդ թվում՝ գործընթացների ետևում մնացածներին:

Ի՞նչ են անում երկրները կայուն ապագա ստեղծելու համար:

Երկրագնդի բնակչությանը ավելի ու ավելի կարճ ժամանակ է մնում այն բանի համար, որպեսզի փոփոխեն կուրսը, այսինքն՝ բոլորի համար վտանգավոր գործողություններից անցնեն կայուն զարգացման նպատակների իրականացմանն ուղղված ակտիվություններին, որպեսզի աշխարհը, որտեղ բնակվում ենք, չվերածվի անձանոթ օբյեկտի և այդ ժամանակի համար մեզ հայտնի միակ «կենդանի» մոլորակը առանց օազիսի մնացած անկենդան ու անպետք անապատի չնմանվի:

- ▶ Աֆրիկայում Կիլիմանջարո լեռը հնարավոր է չկարողանաք ճանաչել, քանի որ դրա սառցե ծածկույթի 80%-ը վերացել է:
- ▶ Կրճատվում է Հիմալայան լեռների ձյան հավերժական ծածկույթը և կայուն տեղումների զանգվածը, որը ջրի շրջապտույտում կենսական դեր է կատարում:
- ▶ Մեծ քաղաքներում ավելի ու ավելի շատ հրդեհներ են բռնկվում: Իսկ այդ գործընթացը է՛լ ավելի է սրում գլոբալ տաքացման գործընթացը:
- ▶ Սիբիրի բազմամյա բերրի հողը հալչելու վտանգի առջևում է, և եթե դա տեղի ունենա, դրա խորքում առկա մեթանի և ածխաթթու գազի և էմիսիաների ազատումը իր ավանդը կներդնի գլոբալ տաքացման գործում:
- ▶ Սառցե կատարը 40%-ով բարակ է, քան 40 տարի առաջ էր:
- ▶ Աշխաի մասշտաբով ամեն տարի 13 մլն. հեկտար անտառ է վերանում:
- ▶ Կենսաբանական տեսակները բնական թափի համեմատությամբ 1000 անգամ արագ են ոչնչանում:
- ▶ 1 միլիարդ մարդու համար հասանելի չեն սանիտարիան և մաքուր ջուրը:
- ▶ 2050 թվականին հնարավոր է կլիմայի փոփոխության պատճառով տեղաշարժված տարիանվածների թվաքանակը հավասարվի 200 միլիոնի:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Առաջադրված հարցերին ինչպե՞ս են պատասխանում կայուն զարգացման նպատակները և ինչպե՞ս են ծառայում այն վտանգի կրճատմանը, որը սպառնում է մեր մոլորակին:

- ▶ Ի՞նչ ենք անում այդ գործընթացներին դիմակայելու համար:
- ▶ Ձգտո՞ւմ ենք, թե՞ ոչ պայքարել գոյության և երկրագնդի առկա տեսքը (այն, որ սկզբնական տեսքը վերադարձնել չենք կարողանա, փաստ է) պահպանելու համար:
- ▶ Պայքարո՞ւմ ենք, թե՞ ոչ աղքատ մարդկանց բարեկեցությունը բարձրացնելու համար:
- ▶ Փորձո՞ւմ ենք, թե՞ ոչ մի մարդու երջանկությունը չկառուցել այլ մարդու դժբախտության վրա:
- ▶ Կայուն զարգացման ո՞ր նպատակն էք համարում ավելի կարևոր:
- ▶ Ի՞նչ դեր են կատարում պետական ինստիտուցիաները այդ նպատակներին հասնելու համար:

Մաքուր ջուրը և սանիտարիան ենթադրում են բոլոր մարդկանց համար անվտանգ և հասանելի խմելու ջրին համապարփակ և հավասար հասանելիության ապահովում:

Կլիմայի կայունության հասնելը ապահովում է կլիմայի հետ կապված սպառնալիքների և բնական աղետների բերած դժբախտությունների նկատմամբ կայունության ամրապնդում բոլոր երկրներում:

Կայուն զարգացման առաջին նպատակը ենթադրում է աղքատությունը արմատախիլ անել:

ԱՇԽԱՏՆՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Շատ մարդիկ շատ ավելի վաղ գիտակցեցին սեփական ազդեցությունը բնության վրա և սկսեցին ճիշտ քայլեր կատարել տնտեսական, սոցիալական և էկոլոգիական հիմնախնդիրների կարգավորման համար: Պետք է գիտենանք, որ մեր նվազագույն ներդրումն անգամ նշանակալիորեն կմեծացնի երկրագնդի փրկության հնարավորությունը:

Բաշխե՛ք ստորև տրված 5 իրավիճակները և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Կոնկրետ իրավիճակը կայուն զարգացման ո՞ր նպատակին հասնելուն է աջակցում:
- ▶ Ձեզ համար որքանո՞վ իրատեսական և ընդունելի է իրավիճակում քննարկված հարցի մասին որոշումը:
- ▶ Քննարկե՛ք այդ իրավիճակը տարածաշրջանային, պետական և գլոբալ կտրվածքով:
- ▶ Կցանկանայի՞ք սեփական տարածաշրջանում/երկրում նման գաղափար իրականացնել: Ինչո՞ւ:
- ▶ Դուք ի՞նչ կարող եք ձեռնարկել կայուն զարգացման նպատակներին հասնելու համար:
- ▶ Որքանո՞վ հնարավոր է նման գործողությունների իրականացումը առանց պետական ինստիտուցիաների մասնակցության:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ 1

«Գրամին բանկը» Բանգլադեշում

Չափազանց հետաքրքիր և աննախադեպ դեպք է՝ գոյություն ունենալ և գործի մի բանկ, որը աղքատներին տալիս է վարկ, այն էլ այնպիսի երկրում, ինչպիսին է Բանգլադեշը: «Գրամին բանկը» Մուհամեդ

Յունուսի կողմից հիմնադրված միկրոֆինանսական կազմակերպություն է, որը փոքր չափի վարկեր (միկրովարկ) է տալիս ծայրաստիճան կարիքավոր բնակչությանը:

2006 թվականին Մուհամեդ Յունուսը արժանացավ Նոբելյան մրցանակի խաղաղության ոլորտում: Գրամինի մոդելը, որը Յունուսը մշակեց 1976 թվականին, հենվում է հինգ ենթադրական վարկառուների խմբի վրա, որոնք մշտապես հանդիպում են «Գրամին բանկի» մենեջերներին: Որպես կանոն, հինգ ենթադրական վարկառուներից երկուսին տրվում է վարկ և եթե փորձնական ժամկետի լրանալուց հետո առաջին երկու վարկառուները բավարարում են մարման պայմանները, ապա վարկ տրվում է խմբի մնացած անդամներին նույնպես:

«Գրամին»-ը անկախ բանկ դարձավ 1983 թվականին, դրա կենտրոնական գրասենյակը գտնվում է Բանգլադեշում, Դակայում: Բանկը 2200-ից ավելի մասնաճյուղ ունի երկրում: Գրամինի մոդելը խորհրդանշորեն արտացոլում է աղքատ բնակչության օգնության արդյունավետ հնարավորությունը: Հետաքրքիր է, որ Գրամինի վարկ ստացողների 97%-ից ավելին կանայք են:

Այս ամենի կողքին հարկավոր է նշել նաև այն, որ «կապիտալին հասանելիությունը», ինչը կարծես հարուստին տարբերակում է աղքատից, բավական չէ աղքատությունը հաղթահարելու համար: Ճիշտ այդ պատճառով միկրոֆինանսների ընդդիմախոսները միկրովարկը անվանում են նաև «մահացու ծուղակ»: Նման գնահատումը դառն դաս դարձավ (այս դեպքում՝ ինդուստրիայի համար) միկրոֆինանսական ինդուստրիային և նրան դրդեց դեպի ինքնաքննադատություն, զգուշություն և պատասխանատվություն: Իսկ այսօր միկրոֆինանսները, որոնք կապվում են Մուհամեդ Յունուսի անվան հետ, կարող են դրական ավանդ մտցնել սոցիալական խոցելի շերտի ֆինանսական ինտեգրման և ինկլյուզիվ տնտեսական աճի խթանման գործում:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ 2

Դեկտեմբերի 1-ը՝ Կոստա Ռիկայում բանակի վերացման օր

Բանակը քննարկվում է՝ որպես կազմակերպված զինվորական ուժ, որը սարքավորված է ցամաքի վրա մարտական գործողությունների համար: Բոլոր երկրներն ունեն իրենց բանակը կամ զինված ուժերը, որպեսզի անհրաժեշտության դեպքում պաշտպանեն իրենց ինքնիշխանությունը և տարածքը, սակայն այստեղ ևեթ պետք է նշենք 4 պատճառ, թե ինչու Կոստա Ռիկան չունի իր բանակը:

► **Խաղաղություն բոլորի համար** – Կոստա Ռիկայի զինված ուժերի վերացման մասին տեղեկատվությունը երկրի Սահմանադրությունում մտցվեց 1949 թվականին: Ինչպես Կոստա Ռիկայի նախկին նախագահ, խաղաղության գծով Նոբելյան մրցանակի դափնեկիրն էր ասում. «Հակամարտությունների լուծումը զինված ճանապարհով պետք է լինի վերջինը, վերջին

հնարավորությունը... Այստեղ (Կոստա Ռիկայում) հակամարտությունները լուծվում են բանակցությունների սեղանի շուրջ»:

- ▶ **Պատմական ռազմական դրություն** – Մինչև 19-րդ դարը Կոստա Ռիկայում թագավորում էր խաղաղությունը: Մոտավորապես 1840 և 1860 թվականներին Կոստա Ռիկան մասնակցում էր երկարատև և արյունալի քաղաքացիական պատերազմին: Դրանից հետո նա վերջնականապես հայտարարեց անկախություն:
- ▶ **Մեծ որոշում, մեծագույն փոփոխություն** – Կոստա Ռիկան նշանակալից որոշում ընդունեց գրեթե 75 տարի առաջ, երբ երկրի այն ժամանակի նախագահը որոշեց վերացնել զինվորական բանակը:
- ▶ **Ավելի կրթություն և լավագույն սոցիալական պաշտպանություն** – Բանակի գոյության ժամանակաշրջանում երկիրը ծախսում էր դրամը զենքի և անհրաժեշտ ռազմական պաշարների վրա, իսկ այժմ այդ ռեսուրսները ուղղված են կրթության և մշակույթի զարգացման կողմը: Կոստա Ռիկայում դեկտեմբերի 1-ը նշում են՝ որպես բանակի վերացման օր:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ 3

Գաբոնում անտառի նշանակությունը

Գաբոնը բազում տարիների ընթացքում վարում էր էկոլոգիական քաղաքականություն իր ժողովրդի օգտին: Երկրի անտառային օրենքները ուղղված են անթրոպոգեն (մարդածին) ազդեցությունների կրճատմանը (անտառահատմանը զուգահեռ դրա վերականգնմանը անհրաժեշտ ժամանակի հատկացում):

1996 թվականին անցկացված անտառի առաջին քաղաքականությամբ Գաբոնը փորձեց մեծացնել անտառային սեկտորի բաժինը տնտեսական և սոցիալական զարգացման մեջ:

Երկրի Սահմանադրությունը նախատեսում է բնական միջավայրի՝ որպես պետության հիմնական սկզբունքի պահպանումը: Այն կազմում է բազիսային կանոնակարգեր, որոնք վերաբերում են հասարակական ապրանքի կառավարմանը, հողօգտագործմանը, անտառային տնտեսությանը, հանքավայրերին և հաբիթաթերին:

2001 թվականին ընդունված անտառային օրենսգրքի հիմնական նպատակներն են անտառների կայուն զարգացումը, Գաբոնի փայտանյութի սեկտորի ինդուստրիալացումը, բնական ռեսուրսների կայուն պահպանումը և տեղական շահագրգռված կողմերի առավել ընդգրկումը Գաբոնի բնական ռեսուրսների կառավարման գործում:

Իսլանդիան և երկրաջերմային էներգիան

20-րդ դարի սկզբին Իսլանդիան Եվրոպայի ամենաաղքատ երկրներից մեկն էր, նրա ժողովուրդը էլեկտրաէներգիա ստանալու համար օգտագործում էր ներկրված քարածխի և տեղական տորֆի վտանգավոր և աղտոտող խառնուրդը: Ավելի ուշ կղզային երկիրը նշանակալից փոփոխություն կրեց երկրաջերմային էներգիայի շնորհիվ:

Այսօր Իսլանդիայի էլեկտրաէներգիայի գրեթե 100%-ը մշակվում է վերականգնվող աղբյուրներից: Վերջին տասնամյակի ընթացքում Իսլանդիան աշխատում է ՄԱԿ-ի բնապահպանական ծրագրի հետ (UNEP), որպեսզի Արևելյան Աֆրիկայում ևս նման էներգետիկական հեղափոխություն կատարվի: Իսլանդիայում 200-ից ավելի հրաբուխ և մեծ քանակության տաք ջրեր են, ճիշտ դա հնարավորություն է տալիս երկրին ակտիվորեն վերափոխել առկա ռեսուրսը անհրաժեշտ էներգիայի: Արևելյան Աֆրիկայի երկրները նման ռեսուրսներ ունեցող երկրների շրջանում առաջատար են: Որոշված է, որ եթե Արևելյան Աֆրիկան կարողանա կիրառել երկրաջերմային էներգիան, այն կմշակի 20 գիգավատ էլեկտրաէներգիա այն դեպքում, երբ 2018 թվականին բնակչության 89 տոկոսը չունեւ էլեկտրաէներգիային հասանելիություն, դա նշանակալից բեկում կմտցնի Աֆրիկայի այս մասում: 2010 թվականին Իսլանդիայի ձեռնարկումը՝ օգնել Արևելյան Աֆրիկային, ուղղված է Էրիտրեայում, Եթովպիայում, Կենիայում, Ռուանդայում, Տանզանիայում և Ուգանդայում ներդրումներ անելուն: Իսլանդիայում նաև իրականացվում է ՄԱԿ-ի համալսարանի երկրաջերմային ուսումնական ծրագիրը: 1979-2016 թվականներին ծրագրում ընդգրկված ունկնդիրների մոտավորապես 39%-ը գալիս է Աֆրիկայի 17 երկրներից: Դա մատնացույց է անում տարածաշրջանի հնարավորությունների մեծացման գործում ծրագրի ունեցած նշանակալից ավանդը:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ 4

Ֆրայբուրգ – ապագայի քաղաք*

Գերմանիայում է գտնվում աշխարհի ամենակենսունակ, առաջադիմական և կայուն քաղաքներից մեկը՝ Ֆրայբուրգը, որի նմանօրինակ քաղաքի վերածվելուն աջակցեց բողոքի գործողությունը: Զաղաքի բնակչության ակտիվությունը կասեցրեց քաղաքում ընթացող շինարարությունները և Ֆրայբուրգը վերածեց այլընտրական մտածողության կենտրոնի:

- ▶ 1994 թվական – Ֆրայբուրգում կառուցվում է աշխարհում առաջին էներգիա պլուս տունը:
- ▶ 2002 թվական – շահեց կայուն զարգացման համար պարզելը՝ «Դուքայ՝ լավագույն միջազգային պրակտիկայի համար»:
- ▶ 2010 թվական – շահեց ազգային մրցանակ բնապահպանության փորձերի համար:

* Ֆրայբուրգ, աղբյուր. <https://bit.ly/3XleAgD>

- ▶ 2012 թվական – ստացավ Գերմանիայի կայուն զարգացման մրցանակը:
- ▶ 2017 թվական – «New Town Hall»-ը դառնում է աշխարհի առաջին հասարակական շինությունը, որը արտադրում է այնքան էներգիա, որը ծախսած էներգիայից ավելի է:
- ▶ Փրայբուրգ ժամանած զբոսաշրջիկների և այնտեղ բնակվողների խոսքով. «400-կիլոմետրանոց հեծանվային արահետը քաղաքը վեր է ածում հեծանվորդների դրախտի և ապրել Փրայբուրգի ցանկացած մասում, նշանակում է տեսնել լեռները անտառների հետ միասին»:
- ▶ Փրայբուրգում կտեսնեք արևի էներգիայով աշխատող Գերմանիայի առաջին ֆուտբոլային մարզադաշտը, որը 1993 թվականին արևի վահանակները տրիբունաների տանիքների վրա մոնտաժելուց հետո, տարեկան 250 000 կիլովատտ-ժամ էներգիա է մշակում: Փրայբուրգում սպառողներին առաջարկված արտադրանքի մեծ մասը օրգանական է այն պատճառով, որ քաղաքը անդամագրված է Գերմանիայի Bio-Stadte կոլեկտիվում, որն օժանդակում է օրգանական տնտեսությանը: Դա և բազմաթիվ հետաքրքիր փաստեր Փրայբուրգը վերածում են ապագայի քաղաքի:

ԻՐԱՎԻՃԱԿ 5

Կալունդերոգի ինդուստրիալ սիմբիոզը

Դանիայում Կալունդերոգի ինդուստրիալ սիմբիոզի (գործընթաց, երբ արտադրանքի թափոնները՝ մնացորդները, մեկ ինդուստրիալում վերածվում են ռեսուրսի, որը կիրառվում է մեկ կամ մի քանի այլ ինդուստրիաներում) նախագիծը, որը ինդուստրիաների համագործակցության հիման վրա մեծացնում է արտադրության գործընթացում թափոնների առավելագույն յուրացումը և կիրառումը, բավականին մեծ ուշադրության արժանացավ, հատկապես Եվրամիության հասարակության կողմից և ստացավ մի քանի մրցանակ բնապահպանական գործունեության համար:

Նշված սիմբիոզը միավորում է չորս արդյունաբերական օբյեկտ (էլեկտրակայան, նավթավերամշակման գործարան, գիպսաստվարաթղթի արտադրություն և կենսատեխնոլոգիայի ձեռնարկություն) և տեղական մունիցիպալիտետը: Ինդուստրիալ սիմբիոզի համագործակցության ամենանշանակալից ձեռքբերումներն այսպիսին են.

- ▶ Ծրջակա միջավայրի վրա ազդեցությունը կրճատվեց ծծմբի դիօքսիդի (SO_2) և ածխաթթվի (CO_2) էմիսիաների կրճատմամբ և ներհոսող ջրի որակի բարելավմամբ:
- ▶ Թափոնները, ինչպիսիք են մոխիրը, ծծումբը, կենսաբանական շլամը և գիպսը, վերածվեցին արտադրության հումքի:
- ▶ Նշանակալիորեն կրճատվեց էներգիայի, քարածխի, նավթի և ջրի օգտագործումը:

Գոյություն չունի դեպի զարգացում կատարված լիակատար կայուն քայլ, որը մի փոքր անգամ բացասական ազդեցություն չունենա շրջակա միջավայրի վրա, բայց այն բանի ցանկությունը, որ մեր բնակավայրը դեպի ավելի լավը փոխենք և «ոչնչանալուց» փրկենք, մղում է գործունեության, որը անպայման կունենա դրական կողմ: Յուրաքանչյուր առաջ կատարված քայլ կարող է նշանակալից իրական արդյունք բերել, որը օգտակար կդառնա մեզ և ապագա սերնդի համար: Այսօրվա մեր առաքելությունն էլ դա է, գործենք ավելի լավ ապագայի համար:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ ՄԱԿ-ի կայուն զարգացման նպատակներ – տեսություն <https://bit.ly/3I7Siav>
- ▶ Կայուն զարգացման նպատակներ <https://bit.ly/3RMzhGV>
- ▶ Կայուն զարգացումը և դրա տեսանկյունները <https://bit.ly/3HqO4SI>

ԱՇԽԱՏԵՔ ԶՈՒՅԳԵՐՈՎ

Ընթերցե՛ք ստորև տրված հոդվածը: Ձեր կարծիքով.

- ▶ Ի՞նչ մոտիվացիա ունեին շարքային քաղաքացիները այդպիսի ծանր աշխատանքներ կատարելու համար:
- ▶ Ինչպե՞ս էր գործում մայրաքաղաքի քաղաքապետարանը:
- ▶ Ի՞նչ ճանապարհներով էին քաղաքացիները տեղեկանում, որ հարկավոր է իրենց օգնությունը:
- ▶ Գործե՞ց վաղ իրազեկման համակարգը: Ինչպե՞ս կգարգանային իրադարձությունները վաղ իրազեկման դեպքում:
- ▶ Ինչպե՞ս էր տեղի ունենում կամավորների գործունեության կազմակերպումը:

Միասին կանգնելու օրինակ

Վարարած Վերե գետը 2015 թվականին հագարավոր երիտասարդների կանգնեցրեց կողք-կողքի: Չնայած ծանր և վտանգավոր աշխատանքին, սկզբում նրանք կարծես քառասյանորեն, առանց մտածելու դուրս եկան այն տարերային աղետի դեմ, որը հունիսի 13-ի գիշերը 23 մարդու կյանք խլեց, նշանակալի վնաս հասցրեց 200-ից ավելի ընտանիքի և 1000-ից ավելի մարդու, կենդանաբանական այգու կենդանիներ ոչնչացրեց:

Աղետի գոտում աշխատող երիտասարդներն ասում են, որ աղետը կամավորների միավորման լավագույն օրինակի վերածվեց: Նրանց խոսքով՝ դա աննախադեպ օրինակ է, որտեղ միասին կանգնեցին պետությունը և քաղաքացիական հասարակությունը:

Կամավորների միակամությունը իսկական քաղաքացիական շարժման վերածվեց: Այն օրերին Թբիլիսիի փողոցներում շատ էին հանդիպում մինչև ծնկները ցեխոտված երիտասարդներ: Եթե քաղաքացիների մի մասը աղետի գոտում ֆիզիկապես էր աշխատում, երկրորդ մասը նրանց սնունդ և ջուր էր մատակարարում:

Քաղաքացիների մի մասը արձագանքեց քաղաքապետարանի կոչին, իսկ մի մասն էլ տեղեկատվությանը իրազեկվեց սոցիալական ցանցերից, և անմիջապես սկսվեց կամավորների հավաքը: Ստեղծվեց նաև, այսպես կոչված, մարդասիրական իրերի ընդունման կետ:

«Մոցիալական ցանցերից գիտեի, որ ժողովուրդը դժվար կացության մեջ է, օգնություն են խնդրում և որոշեցի՝ ես նույնպես գնամ և մասնակցեմ: Սա իմ քաղաքն է, սա քո քաղաքն է և ինչը որ քոնն է, դրա համար պետք է պայքարես: Երբ այստեղ եկա, առաջին 5-10 րոպեն շոկի մեջ էի, որովհետև այդպիսի բան չէի կարող պատկերացնել: Սկզբում ոչ էլ գիտեի, թե ինչպես պետք է վարվեի, ինչ պետք է անեի: Հետո կամաց-կամաց ժողովուրդն էլ ավելացավ և միասնական ուժերով սկսեցինք աշխատել»:

«Գրանցեցին ինձ աղջիկների կամավորների խմբում և օգնում էինք գերանների փոխադրման մեջ: Այն պահին չես մտածում այն մասին, որ դու աղջիկ ես և հնարավոր է ֆիզիկապես քեզ չբավարարի ուժդ, աղջիկները անգամ շատ ծանր գերաններ էին փոխադրում: Մեզ հետ միասին աշխատում էին նաև օտար երկրների քաղաքացիներ և երբ նրանք գալիս էին, նրանց բացականչություններով և ծափահարությամբ էինք ընդունում»:

Ֆեյսբուկում ստեղծվեց հատուկ էջ՝ «13 հունիսի» վերնագրով, որը հազարավոր մարդկանց միավորեց: Էջում անընդհատ տարածվում էր տեղեկատվություն աղետից տուժածների կարիքների մասին: Ընդունող կետ էր բացվել, որտեղ օգնություն ցուցաբերել ցանկացողները հազուստ, վերմակներ և սնունդ էին բերում: Կամավորների թվաքանակը սպասածին գերազանցեց:

Թբիլիսիի քաղաքապետարանի պաշտոնական կայքէջում կարդում ենք. Թբիլիսիի քաղաքապետարանի համապատասխան ծառայությունները ակտիվորեն են աշխատում աղետի հետևանքների վերացման համար: Եթե անհրաժեշտ դառնա հավելյալ ուժի մոբիլիզացում, Թբիլիսիի քաղաքապետարանը անհապաղ կտեղեկացնի բնակչությանը:

Աղբյուր. ռադիո «Ազատություն»

Մենք ամեն օր տեսնում ենք կամավորների կողմից կատարված օգտակար գործեր, այդ թվում՝ ձեր կողմից կատարվածը, թեև արտակարգ իրավիճակներում կամավորների ընդգրկվածության համար գոյություն ունեն հատուկ կանոններ (նկատի ունենալով աշխատանքի քարդությունը և ռիսկերը):

Արտակարգ իրավիճակ (հրդեհ, ջրհեղեղ, երկրաշարժ, սողանք, քիմիական վթարներ) կարող է ստեղծվել անսպասելիորեն ցանկացած ժամանակ և ցանկացած վայրում:

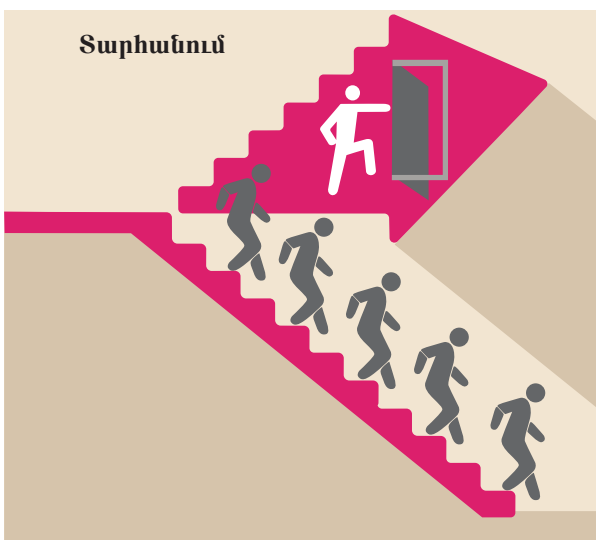
Արտակարգ իրավիճակները վտանգ են ստեղծում ինչպես առանձին քաղաքացիների, այնպես էլ բնակավայրերի և քաղաքների անվտանգությանը և զարգացմանը:

Աղետների հետևանքները կրճատվում են այն դեպքում, եթե բնակչությունը լավ է իրազեկված անվտանգ վարքի կանոնների մասին: Անհրաժեշտ է գիտենալ սպասվող ռիսկերի և դրանց արձագանքելու կանոնները, ինչպես նաև այն, թե ինչ ձևով պետք է համագործակցել հրշեջ-փրկարար ծառայության, արտակարգ իրավիճակների կառավարման դեպարտամենտի և այլ կազմակերպությունների հետ:

Արտակարգ իրավիճակ

- այնպիսի դրություն, որի ժամանակ խախտվում են մարդկանց կենցաղային կյանքի նորմալ պայմանները և որը ակնհայտ վտանգ է ստեղծում կամ որը կարող է ակնհայտ վտանգ ստեղծել մարդու կյանքին, առողջությանը և/կամ նշանակալից վնաս հասցնել շրջակա միջավայրին կամ գույքին:

Խորհուրդներ 3 ամենատարածված արտակարգ իրավիճակների ժամանակ.

Առաջարկում ենք անվտանգ վարքի կանոնները ամենաշատ տարածված արտակարգ իրավիճակների ժամանակ: Կյանքի և առողջության փրկության համար յուրաքանչյուր դեպքում հարկավոր են վարքի տարբեր դրսևորումներ, բայց ընդհանուրը, ինչը այս արարքներում պետք է լինի՝

- ▶ հանգիստ վիճակի պահպանումն է,
- ▶ անհրաժեշտության դեպքում՝ շենքից հեռանալու (տարահանում) պատրաստությունը,
- ▶ տունը անմիջականորեն թողելու համար պետք է ունենաք պայուսակ/ ուսապարկ անհրաժեշտ իրերով (լապտեր, սուլիչ, անձրևանոց, ռետինե երկարաճիտ կոշիկներ, խմելու ջրով շիշ, գավազան, պարան և այլն), իսկ փաստաթղթերը պետք է լինեն այնպիսի տեղում, որպեսզի անհրաժեշտության դեպքում անմիջապես վերցնեք և հետներդ տանեք:

Պահուստային պայուսակ

Անվտանգ վարքի կանոնները հրդեհի ժամանակ

Հեռացի՛ր հրդեհի տեղից	Գո՛ւրս բեր անվտանգ տեղ	Միացրո՛ւ տագնապի ազդանշանը (եթե գոյություն ունի)	Փակի՛ր դուռ-լուսամուտը
Չօգտվե՛ս վերելակից	Ցանցից անջատի՛ր էլեկտրական հոսանքը և գազը	Եթե կրակի օջախը փոքր է, հանգցրո՛ւ ինքդ	Ձանգահարի՛ր 112 Հաղորդի՛ր տեղեկատվություն հրդեհի մասին
ԵՌԵ ՏԱՐՀԱՆՈՒՄՆ ԱՆՀՆԱՐ Է Անհրաժեշտության դեպքում կոտորի՛ր լուսամուտը, գոռա՛, որ հրդեհ է	Կանգնի՛ր Կռացի՛ր Թավալվի՛ր	Ծխից պաշտպանվելու համար բխթ-բերանոց ծածկի՛ր խոնավ կտորով Սողա՛ դեպի հավաքվածների տեղը	
Գնա՛ անվտանգ տեղ	Ստուգի՛ր՝ ոչ ոք չի՞ պակասում	Հեռացի՛ր շինությունից առնվազն 30 մետր հեռավորությամբ	Հրդեհի ժամանակ մի՛ վերադարձիր շինության մեջ

Անվտանգ վարքի կանոնները ջրհեղեղի ժամանակ

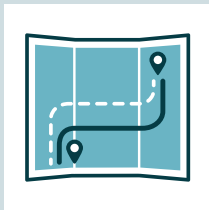
Մինչև ջրհեղեղը

Սպասի՛ր նորությունների թողարկմանը

Պատրաստ ունեցիր սնունդ, խմելու ջուր, փաստաթղթերը, լապտեր, դեղեր

Իմացի՛ր տարիանման պլանը

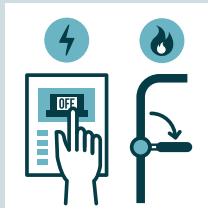

Գնա, քանի դեռ աստիճանները չեն հեղեղվել

Այնտեղ, որտեղ ջրհեղեղ հաճախ է տեղի ունենում, պահաժ ունեցիր աստիճաններ, պարան, ավազով տոպրակներ

Ջրհեղեղի ժամանակ

Անջատի՛ր էլեկտրահոսանքը և գազը

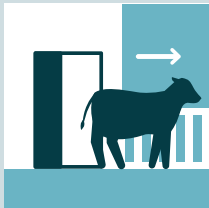
Մի տեղաշարժվի՛ր ջրհեղեղի գոտում ոտքով/ավտոմեքենայով

Գնա բարձրադիր տեղ

Հետևի՛ր տարիանման ցուցումներին

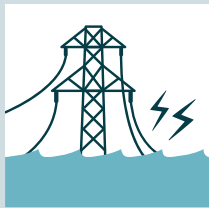

Դ՛ուրս բեր ընտանի թռչուններին և անասուններին անվտանգ տեղ

Ջրհեղեղից հետո

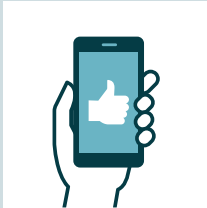
Եթե ջրի մակարդակը ավելանում է, եթե՝ դա անվտանգ է, դուրս եկ մեքենայից

Հեռացի՛ր էլեկտրալարերի սյուներից

Մի՛ վերադարձիր տուն, մինչև չհայտարարվի, որ դա անվտանգ է

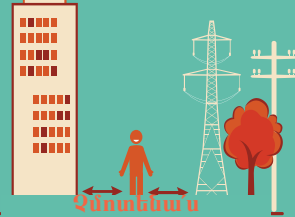
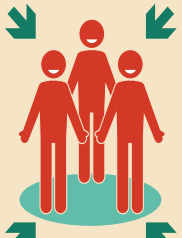
Կապվի՛ր ընտանիքի անդամների հետ

Տուն վերադառնալուն պես ախտահանի՛ր բոլոր իրերը

Անվտանգ վարքի կանոնները երկրաշարժի ժամանակ

 Մի՛ մատնվիր խուճապի	 Խոնարիվիր	 Պատապարվիր	 Կռացիր
 Ծածկի՛ր գլուխդ ձեռքերով կամ որևէ առարկայով	 Անջատի՛ր էլեկտրաէներգիան, գազը	 Հանգցրո՛ւ կրակը	 Գտի՛ր ելքը
 Հեռացի՛ր պատուհաններից, չօգտվես վերելակից, աստիճաններից	 Վազի՛ր բարձրադիր տեղ	 Զգուշացի՛ր, քարեր են	 Հեռանա՛ր բուսավորության սյուներից, մետաղաշարքերից և շինություններից
 Օգնի՛ր հարևանիդ	 Գնա՛ անվտանգ տեղ	 Ցուցաբերի՛ր առաջնային օգնություն	 Ստացի՛ր տեղեկատվություն

Տեղական ինքնակառավարման դերը արտակարգ իրավիճակների կառավարման գործում և վաղ իրազեկման համակարգը

Ջրհեղեղի, հրդեհի, երկրաշարժի, սողանքի, ձյունահյուսի և այլ երևույթների հետևանքով տեղական բնակչությունը կարող է հայտնվել նշանակալից վտանգի առջև, այդ պատճառով արտակարգ իրավիճակներից մարդկանց, շրջակա միջավայրի և գույքի պաշտպանության համար անհրաժեշտ է կենտրոնական և տեղական մարմինների սերտ համագործակցությունը և ժամանակին արձագանքելը սպասվող և առկա վտանգներին:

Քաղաքացիական անվտանգության պաշտպանության համար Վրաստանում գոյություն ունի **ազգային համակարգ** – միասնական ցանց, որը միավորում է կենտրոնական իշխանության և մունիցիպալիտետի մարմինները:

Վրաստանում նաև գոյություն ունի Արտակարգ իրավիճակների կառավարման ծառայություն (Ներքին գործերի նախարարության դեպարտամենտ), որն ապահովում է արտակարգ իրավիճակներից խուսափումը, դրանց արձագանքի և վերականգնիչ աշխատանքների կազմակերպումը: Անհրաժեշտության դեպքում ստեղծվում է արտակարգ շտաբ:

Արտակարգ իրավիճակներին և աղետալի երևույթներին արձագանքելիս կարևոր է տեղական իշխանության դերը: Եթե մունիցիպալիտետում ստեղծվել է արտակարգ իրավիճակ, տեղական մակարդակով պետք է գործեն մունիցիպալիտետի մարմինները, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակների կառավարման ծառայության հրշեջ-փրկարար ստորաբաժանումները:

Կարելի է ստեղծել նաև արտակարգ իրավիճակների կառավարման տեղական օպերատիվ կենտրոն, որտեղ մտնում են նաև մունիցիպալիտետի մարմնի ներկայացուցիչները: Տեղական օպերատիվ կենտրոնի գործունեությունը ղեկավարում է քաղաքապետարանը կամ նրա կողմից իրավասություն ստացած անձը:

Արձագանք արտակարգ իրավիճակներին

– մարդու կյանքի և առողջության, շրջակա միջավայրի և գույքի պաշտպանության նպատակով իրականացված միջոցառումներ, այդ թվում՝ հրդեհը հանգցնել, փրկարար աշխատանք, գույքը փրկել և այլն:

Փրկարար աշխատանք –

գործողություն, որի նպատակն է արտակարգ իրավիճակի հետևանքով թույլ տրված և/կամ կորած մարդկանց որոնել և փրկել, ինչպես նաև վտանգ ներառող տեղից մարդուն դուրս բերել:

Արտակարգ իրավիճակի մասին իրազեկում

- արտակարգ իրավիճակի կամ դրա վտանգի մասին համապատասխան մարմինների և բնակչության իրազեկում:

Արտակարգ իրավիճակների կառավարման և բնակչությանը պաշտպանելու համար շատ կարևոր են **վաղ իրազեկման համակարգերը**, որոնք հնարավորություն են տալիս նախապես զգուշացնել քաղաքացիներին սպասվող ջրհեղեղների և այլ տարերային աղետների մասին:

Խոցելի – նա, ում/ինչին ցավ պատճառելը, ում /ինչի վրա ազդեցություն գործելը/վնասելը հեշտ է:

Գոյություն ունի վաղ իրազեկման համակարգի 4 հիմնական տարր, որոնց արդյունավետ գործունեությունից է կախված համակարգի հաջողությունը.

- ▶ **ռիսկի մասին գիտելիքը** տալիս է ռիսկերի վերաբերյալ քաղխապին տեղեկատվություն (վտանգներ, խոցելիություն) և սահմանում է այդ մակարդակի գերակայությունները,
- ▶ **մոնիթորինգը** տրամաբանական հաջորդական գործողություններ են, որոնց միջոցով տեղեկանում ենք ռիսկերի և խոցելիության ժամանակի ընթացքում փոփոխության մասին,

- ▶ **արձագանքի ունակությունը** բոլոր մակարդակներով հնարավորություն է տալիս կրճատել ռիսկը դրա դրսևորումից և իրականանալուց հետո: Հնարավոր է մինչև տարերային աղետների սեզոնի մոտենալը ներառնի մեղմացնող ակտիվություններ, տարահանում և այլն, ինչը կախված է ծանուցման ժամանակից,
- ▶ **ծանուցումների հաղորդակցություն**, որի նպատակն է տեղեկատվական ծանուցման վերափոխումը գործուն ծանուցումների նրանց համար, ում դա հարկավոր է և պատրաստ է հասկանալ:

Բոլոր չորս տարրերը փոխկապակցված են և, որևէ մեկի անհաջողությանը համապատասխանաբար կարող է արդյունքում հետևել ամբողջ համակարգի անհաջողությունը:

Վրաստանում վաղ իրազեկման համակարգի արմատավորման և զարգացման համար կատարվում են ակտիվ քայլեր: Օրինակ՝ ջրհեղեղի դեպքում վաղ իրազեկման համակարգը մի քանի օր առաջ տալիս է սպասվող ռիսկերի մասին տեղեկատվություն և անհրաժեշտության դեպքում՝ ժողովրդին դուրս բերելու հնարավորություն:

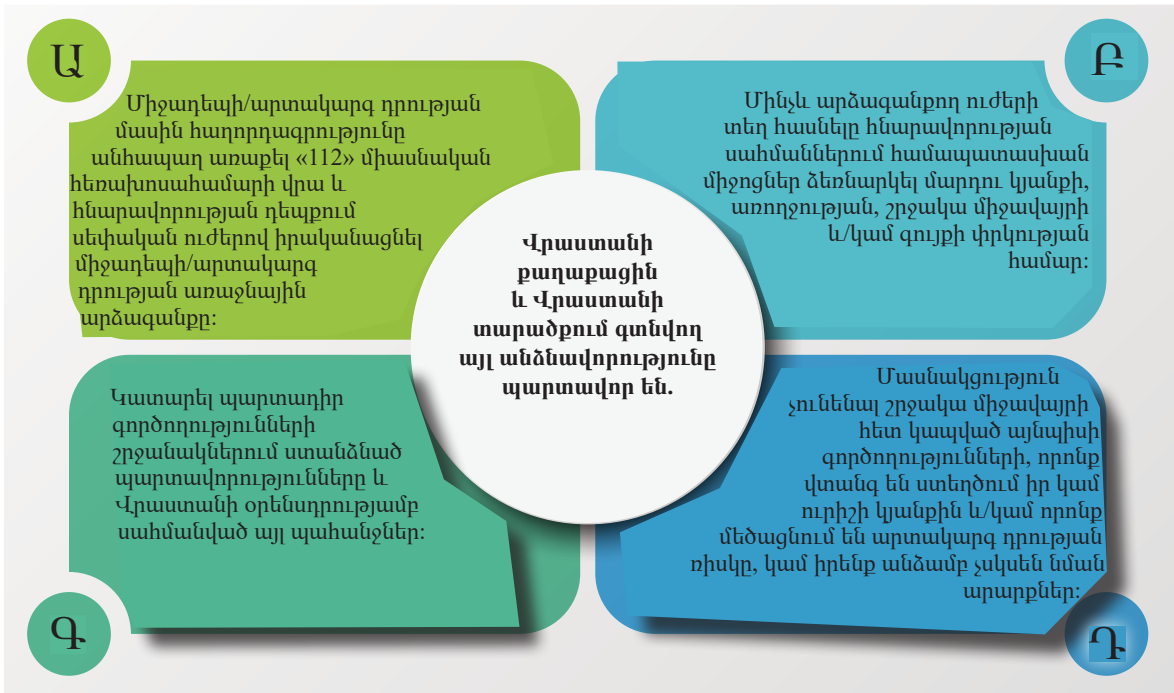
ՍԱ ՀԵՏԱՔՐՔԻՐ Է

Եվրոպայի երկրներում ակտիվորեն կիրառում են ձայնային շչակները, և ոչ մի բնակավայր առանց ծանուցման չի մնում: Նախագգուշացման համակարգը գործում է **Ավստրիայի և Ֆրանսիայի** ամբողջ տարածքում: Ֆրանսիայում էլեկտրական կամ էլեկտրամեխանիական շչակները ամիսը մեկ անգամ փորձարկվում են:

Շվեյցարիան հզոր քաղաքացիական պաշտպանության շչակների ցանց ունի, որը կարող է բնակչության 99% -ին նախագգուշացնել: Նաև գոյություն ունի ամբարտակների մոտակայքում տեղադրված շչակների համակարգ:

Իսկ ԱՄՆ-ում բջջային կապի օպերատորները սպասելի աղետի դեպքում ազդանշան են ընդունում և օրենքը նրանց պարտավորեցնում է կարևոր տեղեկատվությունը օպերատիվորեն փոխանցել բնակչությանը:

Արտակարգ իրավիճակների ժամանակ քաղաքացիներն ունեն
որոշակի պարտականություններ, և նրանք կարող են մասնակցություն
ունենալ ինչպես արտակարգ իրավիճակներից խուսափելու, այնպես
էլ դրանց արձագանքելու և արտակարգ իրավիճակին հաջորդող
գործընթացներում:

- ▶ Արտակարգ դրության ժամանակ կամավոր կարող է դառնալ չափահաս անձնավորությունը, որի առողջական վիճակը չի խանգարում մասնակցությանը կամավորական գործունեությունում,
- ▶ որը պատրաստ է իր գիտելիքի և ունակությունների կիրառմամբ, իր ցանկությամբ իրականացնել հասարակության համար օգտակար գործունեություն:

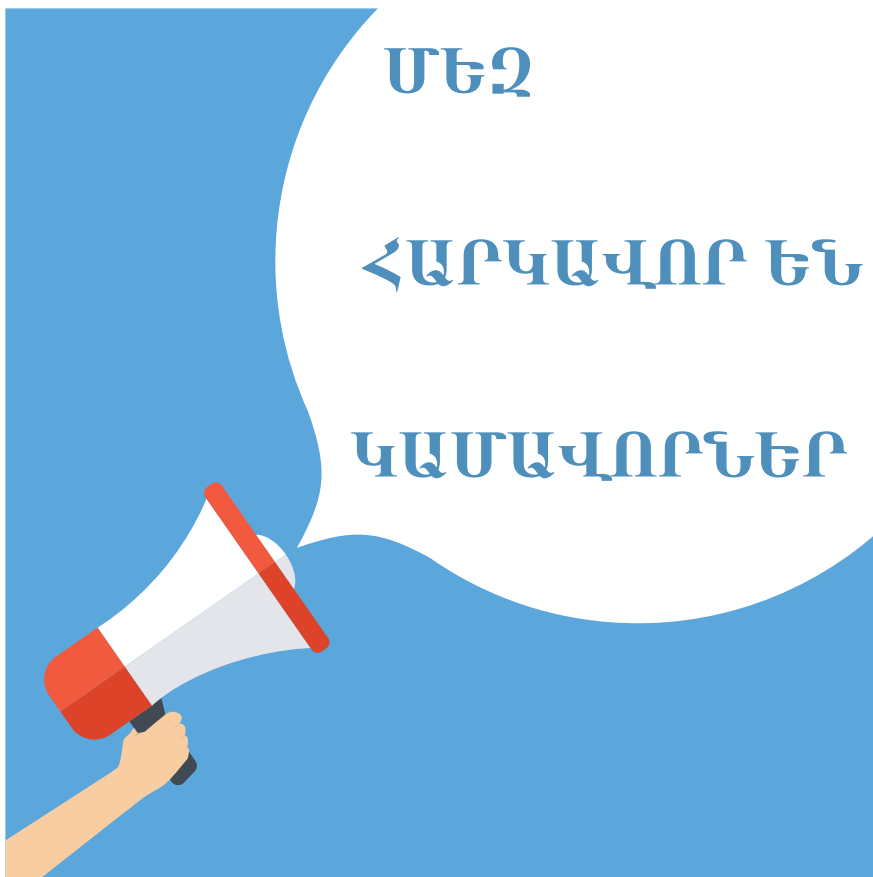
Կամավորը պետք է գրանցվի կամավորների ազգային ցուցակում, իսկ այն անձնավորությանը, որը գրանցված չէ կամավորների ազգային ցուցակում, արտակարգ դրությանը արձագանքելիս թույլ կտրվի միայն օժանդակ գործառնություններ կատարել: Արտակարգ դրությունների կառավարման ծառայությունը ապահովում է կամավորների նախապատրաստությունը:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Ինչո՞ւ եք գտնում, որ կամավորականությունը կարևոր է:
- ▶ Վերհիշե՛ք դեպք, երբ քաղաքացիական շարժումը և պետությունը միասին կանգնելով կատարեցին նշանակալից գործ:
- ▶ Ո՞վ կարող է արտակարգ դրությունների ժամանակ դառնալ կամավոր:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Անվտանգության կանոններ հրդեհի ժամանակ <https://bit.ly/3xuw19I>
- ▶ Հրշեջ-անվտանգության ուսումնական տեսահոլովակ <https://bit.ly/3xzXcJg>
- ▶ Ինչպես վարվենք ջրհեղեղի ժամանակ <https://bit.ly/413NWBE>
- ▶ Երկրաշարժ <https://bit.ly/3Sh7WwI>
- ▶ Անվտանգության կանոնները երկրաշարժի ժամանակ <https://bit.ly/3I-wnD1>

Համալիր առաջադրանքն ավարտելուց հետո, խնդրում ենք, ինքներդ գնահատե՛ք ձեր արդյունքները:

Պատասխանե՛ք ստորև առաջադրված հարցերին.

1. Նկարագրե՛ք՝ ինչպե՛ս ընթացավ համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացը:
 2. Բացատրե՛ք՝ ի՞նչ հարցի մասին արտահայտեցիք ձեր գիտելիքը համալիր առաջադրանքի միջոցով: Ինչո՞ւ եք ստեղծված առաջադրանքը ձեզ համար կամ հասարակության համար համարում օգտակար:
 3. Ինչպե՛ս կգնահատեիք համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացը:
 4. Գնահատե՛ք՝ ո՞ր նկարագրությունն է առավել լավ արտացոլում ձեր գիտելիքը ուսումնասիրվող հարցի առնչությամբ (պատասխանը հիմնավորե՛ք).
- ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ոչ մի տեսակ տեղեկատվություն չունեմ:
 - ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ունեմ միայն մեկ՝ չկարգավորված/չդասավորված ասոցիացիա՝ զուգորդություն/պատկերացում:
 - ▶ Ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ ունեմ միայն մի քանի՝ միմյանց հետ չկապակցված, չհամակարգված զուգորդություն/պատկերացում:
 - ▶ Կարող եմ.
 - ✓ ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ փաստերը և երևույթները քննադատաբար և փոխկապակցված ըմբռնել և վերլուծել,
 - ✓ ուսումնասիրվող հարցի կապակցությամբ տեղեկատվությունը կապակցել այլ հարցերի հետ:

5. Համալիր առաջադրանքի վրա աշխատանքի գործընթացում ձեռք բերած գիտելիքը կապակցե՛ք աղյուսակում տրված հասկացություններին և ենթահասկացություններին: Պատասխանը հիմնավորե՛ք: Աղյուսակը փոխադրե՛ք թերթի վրա և գրառում կատարե՛ք աղյուսակի առաջին սյունակում:

Կայուն զարգացում		
Ենթահասկացություններ		
	Աղքատության վերացում	Կայուն զարգացման նպատակները
	Զրոյական սով	
	Առողջ կյանք և բարեկեցություն	
	Ռաակյալ կրթություն	
	Գենդերային հավասարություն	
	Մաքուր ջուր և սանիտարիա	
	Մատչելի և կայուն էներգիա	
	Արժանապատիվ աշխատանք և տնտեսական աճ	
	Արդյունաբերություն, ինովացիա և ենթակառուցվածք	
	Կրճատված անհավասարություն	
	Կայուն քաղաքներ և բնակավայրեր	
	Կայուն օգտագործում և թողարկում	
	Կլիմայի փոփոխության դեմ գործողություններ	
	Օվկիանոսի և ծովի ռեսուրսներ	
	Երկրագնդի էկոհամակարգեր	
	Խաղաղություն, արդարադատություն և ուժեղ ինստիտուցիաներ	
	Գործընկերություն՝ նպատակներին հասնելու համար	

ՀԱՄԱԼԻՐ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔ

Համալիր առաջադրանքի պայման

Ծանոթացե՛ք «Մարդ, որը ժամանակից առաջ անցավ» աղբյուրին (Էջ 145-148): Պատկերացրե՛ք, որ հետազոտում եք ձեր բնակավայրի ընտրողների տեղեկացվածությունը/պատկերացումները համայնքում առկա հասարակական հիմնախնդիրների կարգավորման գործում նրանց ընդգրկվածության կարևորության մասին:

Պատրաստե՛ք երևակայական (հանդես եք գալիս ինչպես հարցազրույցը վարողի, այնպես էլ ռեսպոնդենտի՝ հարցերին պատասխանողի դերերում) **հարցազրույցի տրանսկրիպտ** (հարցազրույցը կամ ֆոկլուսիմբի աուդիո-ձայնագրությունը թղթին փոխադրելու («աղագրելու») արդյունքում ստացած տեքստը):

Հանձնարարական. կարող եք առաջադրանքի վրա աշխատել ինչպես անհատականորեն, այնպես էլ զույգի հետ միասին: Ընկերոջ հետ առաջադրանքը կարող եք ներկայացնել նաև տեսահոլովակի տեսքով:

Աշխատանքում/աշխատանքի շնորհանդեսի ժամանակ ընդգծված ներկայացրեք.

- ▶ Ի՞նչ հիմնախնդիրներ գոյություն ունեն բնակավայրում: Որքանո՞վ նշանակալից են այդ հիմնախնդիրները և ի՞նչն է դրանք առաջացնում: Որքանո՞վ արդյունավետ են ինքնակառավարման ընտրություններում մասնակցությունը և մասնակցության այլ ձևերը գոյություն ունեցող հիմնախնդիրները կարգավորելու համար:

ԱՇԽԱՏՆՔԻ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Քաղաքի սակրեբուլոյի (ավագանու) թեկնածուների ծրագրերը

Ուղիղ 2 տարուց հետո (ոմանք կարող է պատահի նաև ավելի վաղ) դուք կդառնաք ընտրողներ: Ընտրություններին մասնակցությունը սոսկ կարևոր սահմանադրական իրավունք չէ, դա արժանապատվություն է, որը սեփական արարքների համար ենթադրում է ձեզանից քաղաքական պատասխանատվություն: Եթե մենք չգնանք ընտրությունների, մեր բախտը կորոշեն ուրիշները՝ նրանք, ովքեր կգնան ընտրությունների:

Մի քաղաքի բնակիչները ընտրում են սակրեբուլոյի անդամների: Թեկնածուները ներկայացրին սեփական ծրագրերը:

1.«Առողջ Վրաստան» կուսակցություն,

2. «Էկոփրկարար» կուսակցություն,

3. «Ծաղկած քաղաք» կուսակցություն:

Ծանոթացե՛ք թեկնածուների ծրագրերն արտացոլող շնորհանդեսներին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Վերհիշե՛ք՝ ի՞նչ է տեղական ինքնակառավարումը:
- ▶ Ո՞ր տարիքից կարող եք մասնակցել երկրի կառավարմանը:
- ▶ Ո՞ր տարիքից կարող է Վրաստանի քաղաքացին մասնակցություն ունենալ ընտրություններին:
- ▶ Ո՞ր տարիքից կարող է քաղաքացին ինքը լինել ընտրված տեղական ինքնակառավարման մարմիններում:
- ▶ Համեմատե՛ք թեկնածուների ծրագրերը, դրանցից ո՞րն է տալիս սպառնալից տեղեկատվություն:
- ▶ Դրանցից որի՞ ծրագիրն է մտնում ձեր հետաքրքրությունների մեջ:
- ▶ Դրանցից ո՞րն է առաջացնում ձեր վստահությունը: Ինչի՞ հիման վրա:
- ▶ Ի՞նչն է տալիս այն մասին մտածելու հնարավորություն, որ թեկնածուները կեղծ խոստումներ չեն տալիս: Ո՞ր թեկնածուի խոստումներում կասկած առաջացավ ձեզ մոտ:
- ▶ Ո՞ր թեկնածուին ձայն կտայիք: Ինչո՞ւ:
- ▶ Ի՞նչը հատկապես հավանեցիք ձեր կողմից ընտրված թեկնածուի ծրագրից:
- ▶ Ի՞նչ կավելացնեիք ձեր կողմից ընտրված թեկնածուի ծրագրում:
- ▶ Ի՞նչը չհավանեցիք ձեր կողմից ընտրված թեկնածուի ծրագրում:
- ▶ Կուներնա՞ք, արդյոք, որպես կամավոր՝ թեկնածուի գործունեությանը միանալու ցանկություն:

Ընտրություններ

– անձանց
(ներկայացուցիչների)
ընտրություն
իշխանության օրենսդիր
մարմիններում:

- ▶ Լրացուցիչ ի՞նչ հարց կառաջադրելիք յուրաքանչյուր թեկնածուին:
- ▶ Ի՞նչ եք կարծում, եթե չգնաք ընտրությունների, իսկապես ձեր համակրանքը վայելող թեկնածուն կհաղթի?:
- ▶ Թեկնածուի ծրագրերին ծանոթանալուց հետո, ձեր կարծիքով ինչո՞ւ պետք է գնաք ընտրությունների:
- ▶ Ո՞ր թեկնածուի ծրագիրն է ավելի հարմարվում ձեր համայնքին:
- ▶ Կիրառել՞ք բոլոր երեք թեկնածուների ծրագրերից քաղվածքներ և կազմել՞ք ձեր թեկնածության ծրագիրը, որը լավագույնը կլինի ձեր համայնքի համար:

Նախընտրական ընթացակարգ – Կուսակցություն «Առողջ Վրաստան»

- ▶ Պատգամավոր ընտրվելու դեպքում իմ հիմնական խնդիրը կլինի մեր քաղաքում ֆիզիկական կուլտուրայի և սպորտի զարգացումը:
- ▶ Կստեղծենք պայմաններ սպորտում ժողովրդի զանգվածային ընդգրկման համար:
- ▶ Շենքերի մոտ գործող բակերը կվերափոխենք մարզահրապարակների:
- ▶ Սպորտում կընդգրկենք բնակչության բոլոր շերտերին:
- ▶ Ամեն ինչ կանենք այն բանի համար, որ մեր քաղաքի երեխաները առողջ մեծանան:
- ▶ Կանցկացնենք անվակների, սկեյտբորդի և հեծանվով երթևեկելու կաժաններ:

Նախընտրական ծրագիր – Կուսակցություն «Էկոփրկարար»

Ի՞նչ է Էկոփրկարարը: Հունարենից ուղիղ թարգմանության համաձայն Էկոփրկարարը նշանակում է տունը փրկել, համապատասխանաբար «Էկոփրկարարը» փրկության ծրագիր է: Իսկ փրկությունը ամեն ինչին է հարկավոր: Մեզ հարկավոր է մաքուր ջուր, մաքուր օդ և մաքուր ձեռքերով իշխանություն: Միայն այդպիսի կուսակցությունը կկարողանա զարգացնել մեր քաղաքը:

Ժողովուրդը հավատում է կատարված գործերին: Մեր համաքաղաքացիները հոգնեցին կեղծ խոստումներից: Մենք չենք կարող ստանձնել աշխարհի տնտեսական ճգնաժամի հաղթահարումը, ժողովրդին լուսնի վրա վերաբնակեցնելու պատասխանատվությունը, բայց մեր կուսակցության ուժը կբավարարի մի կոնկրետ քաղաքում կարգապահություն հաստատելու համար:

«Էկոփրկարարը» Էկոլոգիական կուսակցություն է: Մեզ մոտ աղտոտված են ջուրը և օդը, ինչպես նաև լրատվամիջոցները, մարդկանց բանականությունը, նրանք արդեն ոչնչի չեն հավատում: Բացասական ազդեցություն են գործում ավիոհոլը և թմրանյութը, բարոյական երեսառածությունը, ավելի լավ ապագայի հավատի բացակայությունը և որևէ բան անձամբ կատարելու ցանկություն չունենալը:

Մենք ամեն մեկին կօգնենք սեփական անձին հավատալու և հասարակության կյանքում ավանդ ներդնելու հարցում: Միասին շատ բանի կհասնենք:

Էկոլոգիան կքննարկենք՝ որպես մաքրության և կարգապահության հաստատման հնարավորություն:

- ▶ քաղաքականության ոլորտում,
- ▶ սոցիալական ոլորտում,
- ▶ բնապահպանության ոլորտում:

Այսպիսով, **քաղաքականության ոլորտում** առաջարկում ենք.

1. միջոցառումներ անցկացնել կաշառակերությունը արմատախիլ անելու համար (հանրային ծառայողին աշխատանքի ընդունել միայն արժանապատիվ «տվյալների» հիման վրա, հարկային դեկլարացիայի և նախկին աշխատավայրից երաշխավորության առկայությամբ):
2. Նոր աշխատանքային տեղերի ստեղծում գործազրկության և հանցագործության դեմ պայքարելու համար (մենք գիտենք, որ հանցագործությունը այնտեղ է հայտնվում, որտեղ ո՛չ ուտելիք կա և ո՛չ էլ զբաղվածություն):

Ձեզ հետաքրքրում է՝ ի՞նչ աշխատանքային տեղեր կստեղծենք: Օրինակ՝ պատմական-ազգագրական համալիր: Բոլորդ լսել եք նման համալիրի մասին, որը հարևան քաղաքում է: Ինչո՞ւ չենք կարող մենք նույնպես նույնը կատարել: Կարելի է վերականգնել հին գեղջկական բարքերը, գյուղերում կաշխատեն մարդիկ, կվաճառեն մթերքներ, որոնք անմիջականորեն տեղում են արտադրում: Բացի դրանից, համալիրի բազայի վրա կանցկացվեն վրացական ավանդական տոները, ինչպես նաև՝ ազգային փոքրամասնությունների ավանդական տոները: Համոզված եմ, դա հետաքրքիր կլինի նաև երիտասարդների համար, կգրավենք զբոսաշրջիկների:

Սոցիալական ոլորտում

1. Բոլոր քաղաքացիների համար մշակութային բարեկեցության հասանելիության ապահովում: Ի՞նչ է դա նշանակում: Մեզ հայտնի մի քաղաքում կրկեսային ներկայացումներ էին կազմակերպվում, բայց տոմսերը թանկ գնով էին վաճառվում: Բոլորը ընտանիքի բյուջեից կրկեսի տոմսերի համար դրամ հատկացնելու հնարավորություն չունեին: Մենք կգտնենք հովանավորներ, որպեսզի ապահովենք մշակութային բարիքների մատչելիությունը և՛ երեխաների, և՛ չափահասների համար:
2. Հասարակական հավաքների համար հատկացվող տարածքի բացում երիտասարդների համար: Գործը վերաբերում է երիտասարդության մշակութային հանգստին, այս կերպ նաև

կօզնենք երիտասարդներին բիզնես նախագծեր իրականացնելու մեջ: Օրինակ՝ կստեղծենք երիտասարդական սրճարան իրենց՝ երիտասարդների ուժերով, մենք կօզնենք ներգրավելու շահագրգռված անձանց:

(Հիշենք, որ Բիլ Գեյթսը ավտոտնակում աշխատելով սկսեց): Ապագան երիտասարդներինն է, ճանապարհ տանք երիտասարդներին:

Բնապահպանության ոլորտում.

1. Կստեղծենք Էկոլոգիական հանձնաժողով, որը մշտապես կանցկացնի քաղաքի Էկոլոգիական վիճակի մոնիթորինգ:
2. Կամավոր աշակերտներին և ուսանողությանը կներգրավենք Էկոլոգիական վիճակի բարելավման գործում:

Եվ եթե մեր մրցակիցները իրենց ծրագրերը ներկայացնելու փուլում են, մենք արդեն դրա իրականացման ճանապարհին ենք.

- ▶ մասնակցեցինք սոցիալական գովազդի հանրապետական մրցույթին,
- ▶ Էկոկարգապահություն ենք հաստատում մեր քաղաքի փողոցներում,
- ▶ բազմիցս անց ենք կացրել կամավորական գործողություն ազգային զբոսայգում, որտեղ աղբից մաքրել ենք զբոսաշրջային գոտիները և ծառեր ենք տնկել,
- ▶ ծառեր ենք տնկել նաև թիվ 17 լիցեյի մերձակա տարածքում,
- ▶ օգնել ենք մտավոր գավառաբանական գիտելիքի խաղերում 5-6-րդ դասարանցիներին: Այդ խաղերը երիտասարդների մոտ առաջացնում են հայրենասիրություն՝ պարտականության, սիրո և հարգանքի զգացում հայրենիքի նկատմամբ:

Մեր կուսակցությունը երիտասարդ է, երիտասարդ են նաև ես, բայց շատ ամբիցիա ունեմ, և դրանք անհիմն չեն. սովորում եմ և ապագայում նույնպես կսովորեմ, զբաղված եմ սպորտով և ձգտում եմ որքան հնարավոր է շատ մարդու ներգրավել սպորտի կողմը, վարում եմ առողջ կյանք և ցանկանում եմ, որ մեր շրջապատում ամեն ինչ լինի մաքուր և առողջարար:

Նախընտրական ընթացակարգ – Կուսակցություն «Ծաղկած Վրաստան»

Մի փոքր խոսենք կուսակցության կողմից առաջադրված թեկնածուի մասին. Իա Սիխարուլիձե, ծնվել է 1975 թվականին մեր քաղաքում և այն նա համարում է իր սեփական տունը: Համոզված է, որ կարող է զարգացնել քաղաքը ծաղկեցման ծրագրերի օգնությամբ:

Սոցիալական ոլորտ (առաջիկա հեռանկար).

- ▶ կինոթատրոնի վերականգնում,
- ▶ հիվանդանոցում սոցիալական բաժանմունքի բացում թոքախտով հիվանդների համար,
- ▶ ավտոմեքենաների կայանման տարածության մեծացում:

Մշակութային ոլորտ.

- ▶ ազգային մշակույթի աջակցություն,
- ▶ նկարիչների, կիրառական արվեստի վարպետների, գյուտարարների ցուցահանդեսների կազմակերպում,
- ▶ մշակութային միջոցառումների անցկացում, որոնք կնպաստեն աճող սերնդի սոցիալ-բարոյական դաստիարակությանը,
- ▶ երկրի առաջատար թատրոնների հյուրախաղերի կազմակերպում քաղաքի բեմահարթակի վրա:

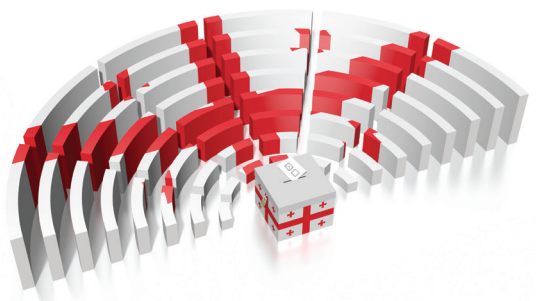
Տնտեսական ոլորտ (բյուջե).

- ▶ քաղաքի բյուջեի մեծացում,
- ▶ զբոսաշրջության զարգացում (զբոսաշրջային ենթակառուցվածքի ստեղծում, գովազդ սոցիալական ցանցերում),
- ▶ ներդնողների ներգրավում նախկինում փակված արտադրամասերի վերականգնման համար,
- ▶ գազամուղի սպասարկում (աշխատանքային ուժի ընտրության ժամանակ առաջնությունը կտրվի քաղաքի բնիկներին):

Խոստանում ենք, որ.

- ▶ կհավասարեցնենք հարուստներին և աղքատներին,
- ▶ կօգնենք թոշակառուներին,
- ▶ կհոգանք ապագայի մասին և երեխաներին ակոհող չենք վաճառի,
- ▶ բնակչությանը բնակարաններ բաժանելու համար կվերականգնենք բնակչինարարության հիմնադրամը, քաղաքի ապագան կառուցում ենք այսօր:

Ընտրությունները և ժողովրդավարությունը փոխապայմանավորված հասկացություններ են: Ազատ ընտրությունների և արդարադատ պետական քաղաքականության արդյունքում է ձեռք բերվում ժողովրդավարությունը: Ժողովրդավարություն նշանակում է ժողովրդի կառավարում, ինչը ինքնըստինքյան ներկայացնում է ազատ կարծիքի գոյություն: Իսկ ընտրությունների արդարացիությունը և թափանցիկությունը ժողովրդի կառավարման ձևերից մեկն է:

Ժողովրդավարական զարգացման գործընթացի կարևորագույն բաղկացուցիչ մասը ընտրություններն են: Ընտրություններով սահմանվում է հասարակության և ամբողջությամբ երկրի ապագան:

Յուրաքանչյուր ոք ունի իր երկրի կառավարմանը մասնակցելու իրավունք՝ անմիջականորեն կամ ազատորեն ընտրված ներկայացուցիչների միջոցով: Յուրաքանչյուր ոք ունի հավասար հնարավորության հիման վրա իր երկրում պետական ծառայության մտնելու իրավունք:

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, հոդված 21

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի հետքերով պետությունների մեծամասնությունը ամրապնդեց քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքները: Դրանք սահմանում են պետության կյանքում քաղաքացիների քաղաքական մասնակցության լայն շրջանը: Վրաստանի Սահմանադրությունում կարող ենք գտնել քաղաքական իրավունքները և ազատությունները:

**Ո՞վ կարող է մասնակցել պետության կառավարմանը:
Կարո՞ղ է շարքային քաղաքացին ազդեցություն գործել
քաղաքականության վրա:**

Պետական իշխանության աղբյուրը ժողովուրդն է: Ժողովուրդն իշխանությունն իրականացնում է իր ներկայացուցիչների, ինչպես նաև հանրաքվեի և ուղիղ ժողովրդավարության այլ ձևերի միջոցով:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 3

Ի՞նչ է ենթադրում քաղաքական մասնակցությունը:

Քաղաքական մասնակցությունը ենթադրում է քաղաքական համակարգի շարքային մասնակիցների այն արարքների միասնությունը, որի միջոցով էլ նրանք ազդեցություն են գործում/ձգտում են ազդեցություն գործել պետական քաղաքականության վրա:

Քաղաքական մասնակցությունը ենթադրում է.

- ▶ ընտրություններին մասնակցությունը, քաղաքացիների կառավարումը պետական մարմիններում,
- ▶ մասնակցությունը զանգվածային մանիֆեստացիաներին (հանրահավաքներ, պիկետավորում, ելոթեր),
- ▶ մասնակցությունը քաղաքական կուսակցության գործունեությունում և հասարակական-քաղաքական շարժմանը,
- ▶ լրատվամիջոցների միջոցով սեփական կարծիքի արտահայտումը հասարակության և պետության համար նշանակալից երևույթների մասին:

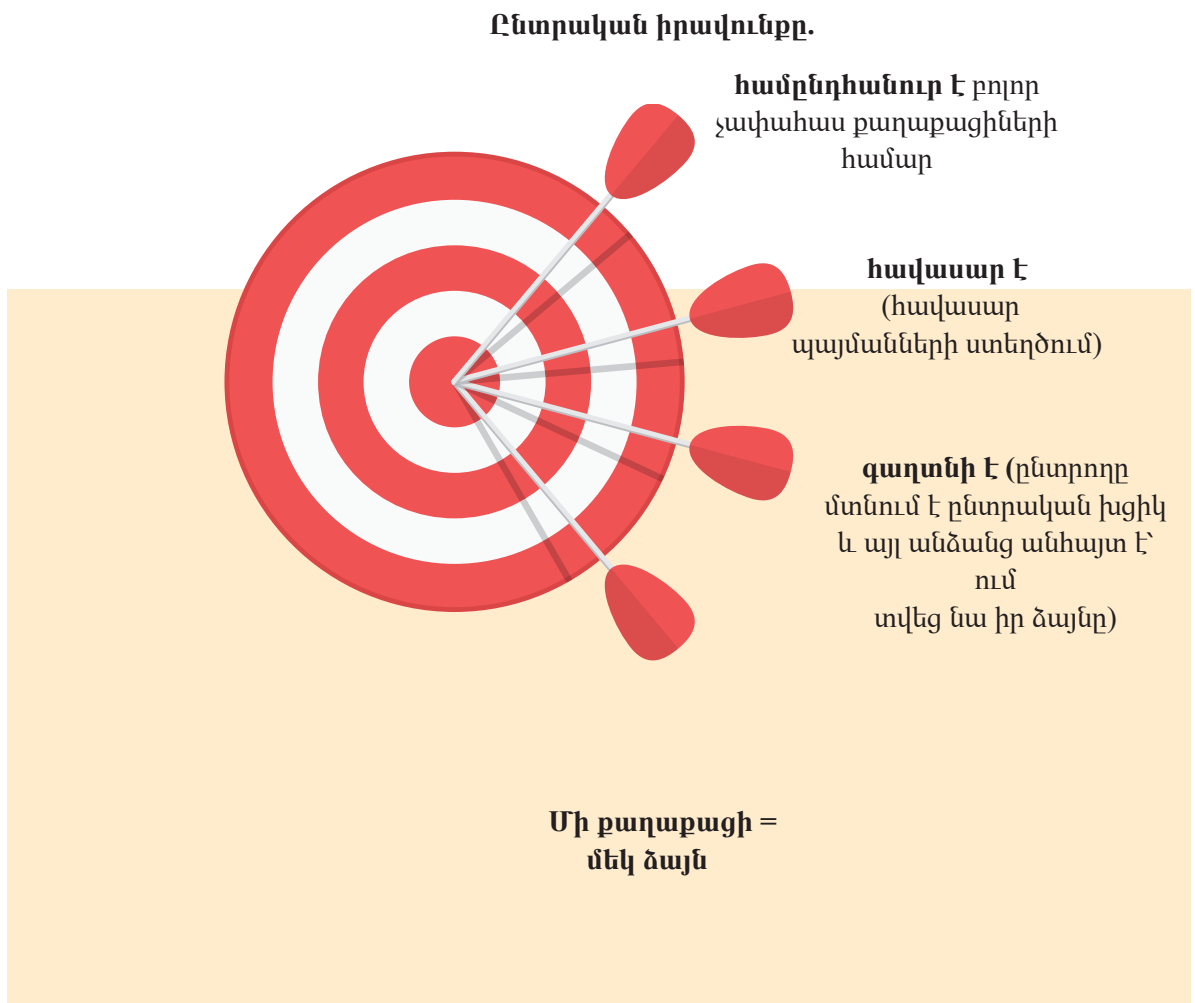
Քաղաքական մասնակցությունը չի ենթադրում.

- ▶ բռնի կամ պատժի սպառնալիքով իրականացված քաղաքական գործունեությունը,
- ▶ քաղաքական քարոզարշավը վարձատրության դիմաց,
- ▶ պաշտոնյա անձանց մասնագիտական մասնակցությունը:

Ընտրության իրավունք

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Նախորդ գիտելիքի և այս պարագրաֆի առաջին ակտիվության կիրառմամբ (էջ 119-123) ձևակերպե՛ք՝ ժողովրդավարական հասարակությունում ինչպե՞ս պետք է անցկացվեն ընտրությունները:
- ▶ Ձևակերպե՛ք և պարզաբանե՛ք ընտրական իրավունքի հիմնական սկզբունքները. համընդհանուր ընտրական իրավունք, հավասար ընտրական իրավունք, ուղիղ ընտրական իրավունք, քվեարկության գաղտնիություն, կամքի ազատ արտահայտում:
- ▶ Ինչպե՞ս եք հասկանում «արդարացի ընտրությունները»: «Անկողմնակալ ընտրությունները»:
- ▶ Ձևակերպե՛ք լրատվամիջոցների դերը ընտրություններում:
- ▶ Ըստ մատուցված լրատվության՝ գնահատե՛ք լրատվամիջոցների ազդեցությունը ընտրությունների գործընթացի վրա:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչպե՞ս պետք է գործեն լրատվամիջոցները ընտրությունների գործընթացում:
- ▶ Ի՞նչ փորձ ձեռք բերեցիք նշված լրատվությունից:
- ▶ Ինչպե՞ս կարող եք վարվել (ինչպես ընտրող) այն դեպքում, եթե ոչ մի ծրագիր ձեր հավանությանը չարժանանա: Անվանե՛ք փաստարկներ (անհամոզիչ, անիրավասու, չի կարողանում արտահայտել այն անհրաժեշտությունները, որոնք շարքային քաղաքացիների հիմնախնդիրները կկարգավորեն, իրատեսություն անիրականալի են, ծրագիրը ծրագրի համար է, պարզապես անընդունելի է, չկարողացա տեսնել՝ ծրագրի ո՞ր մասն է վերաբերում ինձ՝ որպես աշակերտի):
- ▶ Եթե ձեզ համար ոչ մի ծրագիր ընդունելի չէ, պատրաստե՛ք սեփական «նախընտրական ծրագիրը»:

Ընտրություններին մասնակցությունը քաղաքական մասնակցության ձև է, որը բնակչությանը առաջարկում է որոշում ընդունել ընտրություններում կամ հանրաքվեում: Քաղաքական մասնակցության ամենատարածված ձևը ընտրություններն են: Ընտրություններին մասնակցություն ունենալ կարող են բոլոր չափահաս մարդիկ՝ անկախ ռասայից, ազգությունից, սեռից, տարիքից, հասարակական վիճակից և կրթությունից:

Ընտրությունների իրավունքը ենթադրում է, որ այն համընդհանուր և հավասար է բոլոր քաղաքացիների համար, ինչպես նաև ունի գաղտնի բնույթ, այսինքն՝ մի մարդն ունի մեկ ձայն և դա պետք է կատարի այլ մարդկանցից գաղտնի կերպով:

1. Վրաստանի յուրաքանչյուր 18 տարին լրացած քաղաքացի իրավունք ունի մասնակցել հանրաքվեի, պետական, ինքնավար հանրապետության և տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրություններին: Ընտրողների ազատ կամարտահայտումն ապահովված է:
2. Ընտրություններին և հանրաքվեին մասնակցելու իրավունք չունի քաղաքացին, որը դատարանի որոշմամբ գտնվում է քրեակատարողական հիմնարկում՝ առանձնապես ծանր հանցագործության համար, կամ դատարանի որոշմամբ ճանաչվել է աշակցություն ստացող և տեղավորված է համապատասխան ստացիոնար բուժհաստատությունում:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 24

Ընտրություններ

Քաղաքական կյանքին քաղաքացու մասնակցության ձևերից մեկը

Ակտիվ ընտրական իրավունք

- ▶ Քաղաքացին ունի իշխանության ներկայացուցչական մարմիններում թեկնածուների ընտրության իրավունք
- ▶ Հանրաքվեի և պլեբիսցիտի մասնակցության իրավունք
- ▶ Ընտրովի պետական մարմիններում անձամբ ընտրված լինելու իրավունք

Պասսիվ ընտրական իրավունք

- ▶ Քաղաքացին իրավունք ունի ինքը ընտրված լինել իշխանության ներկայացուցչական մարմնում

- ▶ Վրաստանի խորհրդարանի անդամ
- ▶ Տեղական ինքնակառավարման ներկայացուցչական մարմնի՝ սակրեբուլոյի անդամ
- ▶ Տեղական ինքնակառավարման գործադիր մարմնի՝ սակրեբուլոյի անդամ
- ▶ Ինքնակառավարվող քաղաքի/ինքնակառավարվող համայնքի քաղաքապետի
- ▶ Անարայի Ինքնավար Հանրապետության ընտրողը ուղղակի կարգով ընտրում է Անարայի Գերագույն խորհրդի անդամներին

- ▶ Խորհրդարանի անդամ կարող է ընտրվել ընտրական իրավունք ունեցող Վրաստանի քաղաքացին 25 տարեկանից սկսած, որը Վրաստանում բնակվել է գոնե 10 տարի:
- ▶ Խորհրդարանի անդամ չի կարելի ընտրել անձին, որը դատավճռով դատապարտված է ազատազրկման:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Գրեթե բոլոր երկրներում գոյություն ունեն օրենքով սահմանված նորմեր, որոնք պետք է բավարարի քաղաքացին, որպեսզի ձեռք բերի ընտրական ձայնի իրավունք: Համընդհանուր ընտրական իրավունքը սահմանափակող գլխավոր իրավական միջոցներից մեկը ներկայացնում են ցենզերը՝ ընտրական արտոնակարգերը: Տարբեր երկրներում տարբեր համամասնություններով գործող **ընտրական արտոնակարգերի** բազմաթիվ տեսակների մեջ առանձնահատուկ սահմանափակող ազդեցություն ունի, այսպես կոչված, գույքային արտոնակարգը, այսինքն՝ որոշակի գույքի տիրապետելու կամ որոշակի գումար վճարելու պահանջը՝ գոնե ընտրական իրավունք ձեռք բերելու համար, էլ չենք խոսում ավելի «թանկ»՝ պասսիվ ընտրական իրավունքի մասին:

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեքստին և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Ի՞նչ տիպի ընտրական սահմանափակումներ հստակեցվեցին տեքստում:
- ▶ Խմբավորե՛ք ընտրողների համար սահմանափակումները և թեկնածուների համար սահմանափակումները:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչի՞ն են ծառայում տարբեր երկրներում հաստատված տարբեր ընտրական սահմանափակումները:
- ▶ Ո՞ր սահմանափակումն է ձեզ համար ընդունելի և ինչո՞ւ:
- ▶ Ո՞ր սահմանափակումը կարգելիք և ինչո՞ւ:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչի՞ հիման վրա/ի՞նչ նպատակով է արգելվում այն անձանց մասնակցությունը ընտրություններին, ովքեր ապրում են հասարակական ծախսերով:
- ▶ Որքանո՞վ արդարացի էք համարում ընտրական սահմանափակումները:
- ▶ Խախտվո՞ւմ են, արդյոք, թեկնածուի իրավունքները այդ կոնկրետ արտոնակարգերի՝ ցենզերի սահմանմամբ:
- ▶ Ո՞ր ընտրական սահմանափակումը կցանկանայիք հաստատել Վրաստանում:
- ▶ Կապե՛ք այդ ակտիվությունը դասընթացի սկզբում առաջարկած ակտիվությանը (էջ 119-123):

Ընտրական արտոնակարգեր՝ ցենզեր

Գույքային ցենզը տարբեր ձևերով և մասշտաբներով է գործում Ավստրալիայում, Նոր Զելանդիայում, Մեքսիկայում, Կոլումբիայում, Հարավային Աֆրիկայի Հանրապետությունում և այլն, առավել ևս՝ պասսիվ ընտրական իրավունքի «կիրառման» նպատակով: Օրինակ՝ Ճապոնիայում, բացի ընդհանուր մուծումից, թեկնածուն պարտավոր է նաև հատկացնել ընտրությունների կազմակերպչական ծախսերի փոխհատուցման գումարը:

Ընտրական

ցենզ - ընտրական արտոնակարգ, ընտրական իրավունք ձեռք բերելու և իրականացնելու համար Սահմանադրությամբ կամ ընտրական օրենքով որոշված պայմաններ: Տարբեր երկրներում հաստատված են ընտրական ցենզի տարբեր տեսակներ (տարիքային, գույքային, կրթության, ռասայական և այլն):

Վրաստանի Սահմանադրությամբ՝ ընտրություններին մասնակցության իրավունք ունեն Վրաստանի բոլոր քաղաքացիները, ում 18 տարին լրացել է ընտրությունների օրվա համար: Ընտրություններին չեն մասնակցում միայն հոգեկան հիվանդ քաղաքացին, որին դատարանը անգործունակ է ճանաչել և այն անձը, որը դատարանի որոշմամբ պատիժը կրում է ազատազրկման հիմնարկությունում:

Հանրաքվե նշանակում է Վրաստանի նախագահը խորհրդարանի, կառավարության կամ առնվազն 200 000 ընտրողի պահանջով: Հանրաքվեի արդյունքների նկատառումը պարտադիր է, և հանրաքվեի արդյունքում ընդունված որոշումը փոխել կամ չեղարկել կարելի է միայն հանրաքվեով:

Պլեբիսցիտ նշանակում է Վրաստանի վարչապետը: Պլեբիսցիտի արդյունքները իշխանության մարմինների համար երաշխավորության բնույթ ունեն:

• Երկրների մեծ մասում գործում է, այսպես կոչված, **կեցության ցենզը**, որը չափվում է քաղաքացու կոնկրետ տարածքի վրա բնակության տևողությամբ և բնութագրվում է ամենատարբեր տվյալներով ոչ միայն առանձին երկրների օրինակի վրա, այլ յուրաքանչյուր երկրի ներսում նույնպես:

• Կեցության ցենզի յուրահատուկ դրսևորում է, այսպես կոչված, **տեղաբնիկ լինելու ցենզը**, որը մի շարք երկրներում գործում է նախագահի ընտրությունների կապակցությամբ: ԱՄՆ-ում, օրինակ, նախագահ կարող է ընտրվել միայն ծննդով այս երկրի քաղաքացին, այսինքն՝ բնիկ և ոչ թե հպատակագրված ամերիկացին:

• Որոշ պետություններում գործում են տարբեր տեսակ, այսպես կոչված, **բարոյական ցենզեր**: Այսպես, օրինակ, Իտալիայի Սահմանադրության 48-րդ հոդվածը օրենքում մատնանշված անհամապատասխան գործողություններ կատարելու դեպքում նախատեսում է ընտրություններում մասնակցության իրավունքից զրկելու հնարավորությունը: ԱՄՆ-ում Ալաբամայի, Կոնեկտիկուտի և Լուիզիանայի նահանգների օրենսդրությունը պահանջում է, որ ընտրողն ունենա «հավասարակշռված բնավորություն»:

• Դրա հետ միասին մի շարք երկրներում բարոյական ցենզերը արտահայտված են կոնկրետ չափանիշներում և այդպիսով իրատեսական է դրանց վերահսկողությունը: Օրինակ՝ Դանիայի և Շվեդիայի որոշ կանտոններում (երկրի վարչատարածքային միավորի տիպը) ընտրական ձայնի իրավունքից զրկված են այն անձինք, որոնք ապրում են հասարակական ծախսերով:

Հանրաքվե

Հանրաքվեն ներկայացնում է ուղղակի ժողովրդավարության ինստիտուտ և դրա ընթացակարգը մի շարք պարամետրերի համաձայն շատ է մոտենում ընտրությունների ընթացակարգին: Հանրաքվեին, ինչպես ընտրություններին, մասնակցում են ընտրողները: Հիմնական տարբերակող նշանը ընտրությունների և հանրաքվեի գործընթացների միջև հանդիսանում է ընտրողների կամքի արտահայտման օբյեկտը:

Եթե առաջին դեպքում դա պատգամավորության և այլ ընտրովի պաշտոնի թեկնածու է, երկրորդ դեպքում դա կոնկրետ հարց է, որի համար անց է կացվում հանրաքվե, լինի դա օրենք, թե օրինագիծ, սահմանադրություն, թե փոփոխություն դրա նկատմամբ, արտաքին, թե ներքին քաղաքականության նշանակալից հիմնախնդիր:

Վրաստանի նորագույն պատմությունում անց է կացվել երկու հանրաքվե.

1. 1991 թվականին Վրաստանի անկախության վերականգնման հարցով:

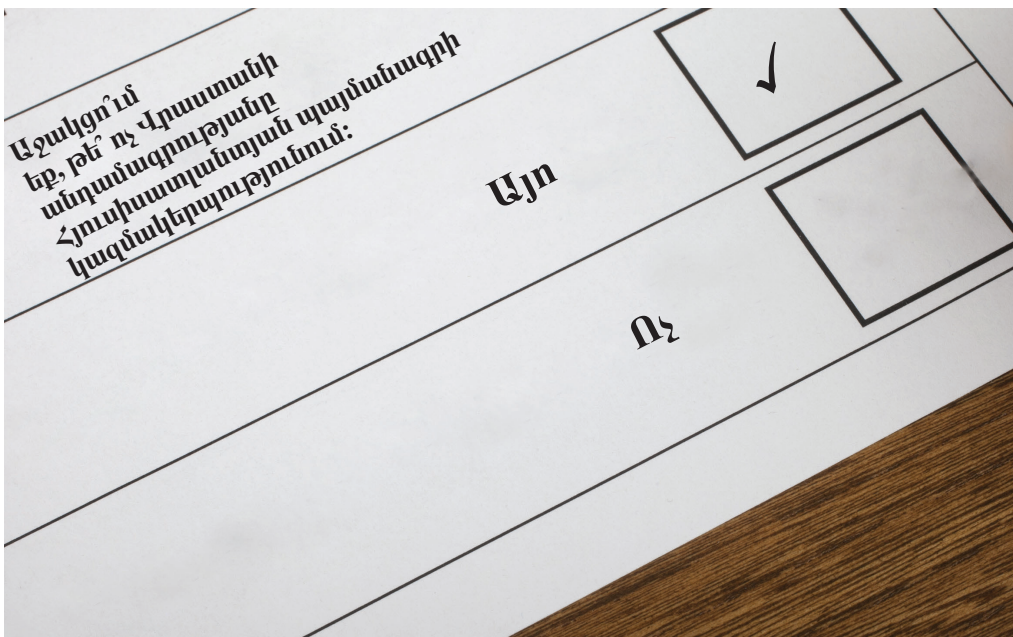
Հանրաքվեն օժանդակեց երկրի պետական անկախության վերականգնմանը, ինչը ձևակերպվեց այդ նույն թվականի ապրիլի 9-ին ընդունված համապատասխան օրենսդրական ակտով:

2. 2003 թվականին խորհրդարանի անդամների թվաքանակը մինչև 150 կրճատելու վերաբերյալ:

Հանրաքվեի մասնակիցների մեծամասնությունը հարցին դրական պատասխանեց:

Պլեբիսցիտ

Հանրաքվեի յուրահատուկ տարատեսակ է պլեբիսցիտը, այսինքն՝ բնակչության հարցում այն տարածքի քաղաքական հարցի որոշման համար, որի վրա ինքը բնակվում է: Սակայն այս երկու հասկացության՝ հանրաքվեի և պլեբիսցիտի համադրումը այսպես միանշանակ չեն գնահատում: Եթե ԱՄՆ-ում այս հասկացությունները նույնականացված են, Ֆրանսիայում պլեբիսցիտին ավելի լայն նշանակություն են շնորհում, քան հանրաքվեին, որը համարում են պլեբիսցիտի տարատեսակ:

**Վրաստանի նորագույն պատմությունում երկու պլեբիսցիտ է անցկացվել:
2008 թվականի հունվարի 5-ի պլեբիսցիտում առաջ քաշվեց 2 հարց.**

1. Վրաստանի խորհրդարանի հերթական ընտրություններն անցկացվեն Վրաստանի Սահմանադրության համապատասխան՝ 2008 թվականի հոկտեմբերի 1-ից մինչև 2008 թվականի դեկտեմբերի 31-ը, թե՞ 2008 թվականի գարնանը: Ձայների մեծամասնությամբ խորհրդարանի ընտրությունները նշանակվեցին 2008 թվականի մայիսի 21-ին:

2. Աջակցո՞ւմ են, թե՞ ոչ Վրաստանի քաղաքացիները Վրաստանի անդամագրությանը Հյուսիսատլանտյան պայմանագրի կազմակերպությանը (ՆԱՏՕ): Պլեբիսցիտին մասնակցողների 77%-ը աջակցեց ՆԱՏՕ-ին անդամագրությանը:

Հանրահավաք

– կենսականորեն կարևոր, հիմնականում քաղաքական հարցերի հետ կապված գանգվածային հավաք:

Քաղաքացին իրավունք ունի անհատապես կամ կոլեկտիվորեն պետական մարմինների և տեղական ինքնակառավարման մարմինների հարցով դիմել դատարան (առաջարկով, դիմումով, բողոքով):

Ցանկացած դիմումի դեպքում իշխանության մարմինները պարտավոր են պատասխանել 30 օրվա ընթացքում:

Հանրահավաքներ, հավաքներ, ցույցեր

Մանիֆեստացիաներին և հավաքներին մասնակցելու իրավունքը մարդու սահմանադրական իրավունքն է: Մարդն իրավունք ունի մասնակցություն ունենալ բողոքի գործողություններին, ցույցերին, հանրահավաքներին, մանիֆեստացիաներին, տարբեր տեսակ հանրային միջոցառումների:

Ցույց - գանգվածային երթ հասարակական-քաղաքական տրամադրություն արտահայտելու համար:

Բոլորը, բացառությամբ այն անձանց, որոնք ընդգրկված են պաշտպանության ուժերի կամ պետական կամ հանրային անվտանգության պաշտպանության համար պատասխանատու մարմնի կազմում, ունեն առանց նախնական թույլտվության հրապարակավ և անգեն հավաքների մասնակցելու իրավունք:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 21

Պաշտպանության ուժերի կամ պետական և հասարակական անվտանգության պաշտպանության համար պատասխանատու մարմինների կազմում ընդգրկված, դատավորի պաշտոնի նշանակված անձինք դադարեցնում են անդամակցությունը քաղաքական կուսակցությունում:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 23

Սահմանադրության այս երկու գրառումները ցույց են տալիս, թե որ կարգի հանրային/պետական գործիչների վրա է տարածվում քաղաքական իրավունքներին մասնակցության սահմանափակումը:

Յուրաքանչյուր ոք խաղաղ հավաքների ու միությունների կազմելու իրավունք ունի:

Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիր, հոդված 20

Օրենքով կարող է սահմանվել իշխանության նախնական զգուշացման անհրաժեշտություն, եթե հավաքն անցկացվում է մարդկանց կամ տրանսպորտի տեղաշարժման վայրում:

Իշխանությունը կարող է դադարեցնել հավաքը միայն այն դեպքում, եթե այն ընդունել է հակաօրինական բնույթ:

Գրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 21

Եվրամիությանը անդամագրվելու աջակցության գործողություն Թբիլիսիում: 2022 թվական

Բողոքի գործողություն Իրանում Մահսա Ամինի վախճանի պատճառով: Աղջիկը այն բանից հետո վախճանվեց, երբ ոստիկանությունը հիջաբը սխալ կրելու համար նրան կալանավորեց: 2022 թվական

Արգելվում է հավաքներ կամ մանիֆեստացիաներ անցկացնել հետևյալ շինություններում և դրանց մուտքերից քսան մետր շառավղում գտնվող տարածքի վրա.

ա) Վրաստանի դատախազության, ոստիկանության, պատժակատարողական հաստատությունների և իրավապահ մարմինների շինություններ,

բ) երկաթգծի կայարաններ, օդանավակայաններ, նավահանգիստներ:

Վրաստանի օրենք հավաքների և մանիֆեստացիաների մասին, հոդված 9

Մանիֆեստացիա

– քաղաքացիների ցույց, զանգվածային հրապարակային ելույթ, փողոցում ելթ համերաշխության կամ բողոք արտահայտելու նպատակով կամ ելթ՝ պլակատների, լոզունգների, պաստառների և այլ արտահայտչական միջոցների կիրառմամբ:

Հավաք –

քաղաքացիների խմբի հավաք փակ տարածքում կամ դրսում, հանրահավաք հասարակական կուտակման տեղերում համերաշխություն կամ բողոք արտահայտելու նպատակով:

Ուկրաինայի աջակցության գործողություն Թբիլիսիում, 2022 թ.

Խաղաղ հավաքի իրավունքը միանման հավասարաչափ տարածվում է Վրաստանի քաղաքացու, օտար երկրի քաղաքացու, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց վրա:

Հավաքի կամ մանիֆեստացիայի կազմակերպման և անցկացման ժամանակ չի թույլատրվում Վրաստանի սահմանադրական կառույցի տապալման կամ բռնի փոփոխության, երկրի անկախության դեմ ոտնձգության և տարածքային ամբողջականության խախտման, պատերազմի և բռնության կոչ անել կամ հրահրել ազգային, տարածաշրջանային, կրոնական կամ սոցիալական վեճեր:

Վրաստանի օրենք հավաքների և մանիֆեստացիաների մասին, հոդված 11

ԱՇԽԱՏՆՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

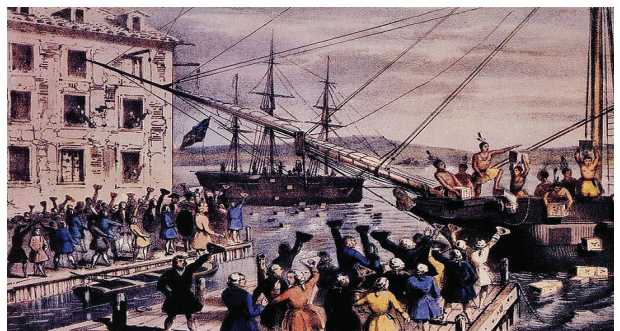
- Պատմությունը բազմաթիվ այնպիսի խռովությունների օրինակներ է պահպանել, որոնց չափազանց նշանակալի արդյունքներ են հետևել: Բողոքը՝ ամենաբռնապետականից մինչև ամենախաղաղը, տարբեր տեսակի տեսք կարող է ընդունել, բայց դրանցից ամեն մեկին միավորում է երկրի քաղաքականությունում փոփոխություններ մտցնելու նպատակը:
- Բողոքի դեմ կառավարության արձագանքը երկրի քաղաքական ռեժիմի մասին նույնպես շատ բան է ասում: Ժողովրդավարության պայմաններում բողոքները ոստիկանության մշտադիտարկմամբ են ընթանում: Մյուս կողմից, ոչ ժողովրդավարական ռեժիմի պայմաններում բողոքները հաճախ սկզբնական փուլում և եթ խեղդում են, որպեսզի հասարակությունում առաջացած հուզական լիցքին ավելի ուժեղանալու հնարավորություն չտան: Անկախ նրանից, թե ինչպիսին էր այն ռեժիմը, որին ընդդիմացել էր ժողովուրդը, ստորև բերված բողոքը տարբեր չափաբաժիններով այնուամենայնիվ հաջողությամբ ազդեցություն գործեց միաժամանակյա քաղաքականության վրա:

Բաժանվե՛ք 4 խմբի, բաժանե՛ք 4 պատմությունները և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Բողոքի գործողությունները խաղաղ էին: Իշխանությունից ինչո՞ւ պահանջվեց դրանք ցրել/պահանջները կատարել:
- ▶ Ի՞նչ ընդհանրություն ունեն տրված բողոքի գործողությունները:
- ▶ Ի՞նչ ազդեցություն ունեցավ ստորև ներկայացված բողոքը միաժամանակյա քաղաքականության վրա և ի՞նչ չափաբաժնով:
- ▶ Վերջին հաշվով ի՞նչ ազդեցություն են գործում բողոքի գործողությունները ժողովրդավարական երկրներում:
- ▶ Այսօր եթե անցկացվեն բողոքի գործողություններ, ի՞նչ հանձնարարականներ կտայիք դրանց կազմակերպիչներին:
- ▶ Դուք մասնակցություն կունենայի՞ք և ինչո՞ւ:
- ▶ Ապրիլի 9-ը՝ սգո օրը, ինչպե՞ս վերածվեց Վրաստանի անկախության օրվա:
- ▶ Ինչպե՞ս արտացոլեցին այս և նման բողոքի գործողությունները ժամանակակից քաղաքականության վրա մեր երկրում/գլոբալորեն:

1. Բոստոնի թեյախմություն

1773 թվականի դեկտեմբերի 16-ին Բոստոնի նավակայանում 60 գաղթականներ Անգլիայից եկած շոգենավերից 342 արկղում տեղադրված թեյը ծովը լցրին: Այս նշանակալից տնտեսական հետևանքներ ունեցող խորհրդանշական ակտը գաղութներում, հատկապես՝ Բոստոնում, բրիտանական խորհրդարանի նկատմամբ կուտակված ատելության մանիֆեստացիա էր:

Հրահրող հանգամանք դարձավ գործող խորհրդարանի կողմից գաղութների համար կոմերցիոն հարկերի մեծացման որոշումը: Արդյունքում բողոքի այս անսովոր ձևը պատասխան էր այն միջոցների դեմ, որոնք թեյը ամենաբարձր հարկազանձվող արտադրանքի վերածեցին:

Այս խռովությանը հետևեցին բրիտանական իշխանության կողմից Բոստոնի նավահանգիստների փակումը և անհնազանդության ակտերի ընդունումը: Այս նոր կանոնները գաղութների դեմ խստացված մոտեցումների մշակմանն էին ծառայում, թեև դրանք կրակի վրա յուղ լցնելու նման գործեցին և 1775-1783 թվականներին Ամերիկայի անկախության համար պայքարում նաև առաջատար դերերից մեկը կատարեցին: Այդ պատճառով էլ չափազանցություն չի լինի, եթե ասենք, որ Բոստոնի թեյախմությունը Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների անկախություն ձեռք բերելու նախապայմանը դարձավ:

2. Աղի քայլերթ, Հնդկաստան

Բոլորովին ուրիշ մշակութային և քաղաքական ենթատեքստում 1930 թվականի մարտի 12-ին Մոհանդաս Կարամչանդ Գանդին իր ոչ բռնակալ տեսությունը գործնականում առաջին անգամ

կիրառեց: Այդ օրը Գանդին թողեց իր Աշրամը (մեկուսացված էրմիտաժը), որպեսզի 350 կիլոմետր հեռավորությամբ Հնդկական օվկիանոսի կողմը գնար: Մի քանի շաբաթվա զբոսանքից հետո նշանակված տեղ հասնելիս նա ձեռքերին աղ լցրեց: Դա բրիտանական պետության կողմից հնդկական աղի դիստրիբուցիայի՝ առաքման վրա մենաշնորհի օրենքի խախտման ցուցադրական խորհրդանշական ակտ դարձավ: Այդ մենաշնորհը բոլոր օգտատերերին, այդ թվում՝ նաև ամենաաղքատներին, աղի վրա

հարկ սահմանեց և բնակչությանը սեփական նախաձեռնությամբ այս արտադրանքի թողարկումը արգելեց: Հաջորդ օրերի ընթացքում ավելի ու ավելի շատ թվով հնդիկներ ընդօրինակեցին Մահաթմային, այնքան շատերը, որ 60 000 օրինախախտ, ներառյալ՝ Գանդին, բանտում հայտնվեցին: Մահաթմայի հրահանգի համաձայն, կալանավորելիս նրանցից ոչ մեկը դիմադրություն չցուցաբերեց: Կառավարությունը շուտով վերլուծեց, որ նման բողոքի չէին կարող դիմադրել և, փոխարքայի որոշմամբ բոլոր կալանավորները 9 ամիս անց արդեն ազատ էին արձակվել:

Այս ոչ բռնի ակտը աղի վրա պետական մենաշնորհի չեղարկում և Հնդկաստանի դեմ Բրիտանիայի ազդեցության թուլացում առաջացրեց: Այնպես, ինչպես Բոստոնի թեյախմությունը հիմք դրեց գաղութների անկախությանը, Հնդկաստանի անկախությանը նախորդեց աղի քայլերթը:

3. 68 թվականի մայիս, Ֆրանսիա

Ավելին է, քան առանձին բողոքը, և դա այն ցույցերի շարքի խորհրդանիշն էր, որոնք տեղի էին ունենում 1968 թվականի մարտի 22-ից մինչև մայիսի 27-ը ներառյալ, և նաև իշխանության կողմից հետևում էին բռնի կերպով խեղդելու փորձեր: Ուսանողների ելույթներով սկսված այս բողոքի ալիքը նախ՝ սոցիալական, այնուհետև քաղաքական բնույթ ստացավ: Գործողության մասնակիցների մեծամասնությունը բանվորներ կամ ուսանողներ էին, որոնք մեկ նպատակի

համար միավորվեցին: Նրանք ավելի արդարացի երկիր և սպառման ու շահույթի վրա սակավ կենտրոնացած հասարակության ձևավորում էին պահանջում: Այդ պահանջերը արտահայտում էին վախ, որը առաջացած էր մեծացած գործազրկության և շուկայի գլոբալացմամբ, ինչը փոքր բիզնեսներին և ֆերմերներին վնաս էր հասցնում:

Ուսանողները նաև համալսարանական համակարգի դեմ էին բողոքում:

Այս ճգնաժամը վերածվեց քաղաքական պահանջների: Շառլ դը Գոլը ելքը առաջին հերթին վարչապետին փոխարինելու մեջ տեսավ, թեև իրավիճակը ոչ էլ դա հանդարտեցրեց, և նախագահը հարկադրված եղավ իր որոշումների անհաջողության պատճառով 1969 թվականի ապրիլի 28-ին հրաժարական տալ:

Երկարաժամկետ հեռանկարում 1968 թվականի մայիսը հարցականի տակ դրեց.

- ▶ տղամարդկանց իշխանությունը իրենց կանանց նկատմամբ,
- ▶ գործատուների իշխանությունը գործառույթների նկատմամբ,
- ▶ ամուսնության, կրոնի և ընտանիքի նման ավանդական ինստիտուցիաների արժեքների նշանակությունը:

Այդ երևույթից ոչ այնքան երկար ժամանակ հետո կրթության համակարգը ավելի ժողովրդավարական, ինքնավար և բոլորին հասանելի դարձավ: Այդպիսով հասարակությունը կանանց ազատագրման վկա դարձավ, ինչը, իր հերթին, մոդայի և սեռական ազատության հեղափոխությանը հիմք դրեց:

4. Ապրիլի 9, Վրաստան

1989 թվականի ապրիլի 4-ին մայրաքաղաքում ավելյոժ մանիֆեստացիա սկսվեց: Կառավարության տան մոտ կայացած հանրահավաքի հիմնական շեշտադրությունը Վրաստանի ազգային անկախության պահանջն էր: Չնայած ծայրահեղական պահանջներին, հավաքը խաղաղ բնույթ էր կրում: Դրան օրեցօր ավելանում էին մարդիկ Վրաստանի բոլոր անկյուններից: Ուսանող երիտասարդությունից բացի այստեղ մեծ թիվ էին կազմում դպրոցների աշակերտները, տարբեր արտադրամասերի և հիմնարկությունների աշխատակիցները, մտավորականության հազարավոր ներկայացուցիչներ, հայտնի գիտնականներ, գրողներ, նկարիչներ և ուրիշներ:

Հանրահավաքը շարունակվեց 5 օր ու գիշեր: Երիտասարդության մի մեծ խումբ հացադուլ հայտարարեց: Ռուսթավելիի պողոտան փակվեց: Սկսվեց գործադուլային շարժում:

Ապրիլի 8-ին Վրաստանի կուսակցական ակտիվը հավանություն տվեց հանրահավաքը ռազմական ուժով խափանելու վերաբերյալ որոշմանը (հակադիր կարծիք արտահայտեց հավաքի միայն երկու մասնակից):

Հանրահավաքի մասնակիցներին վախեցնելու համար նույն օրը քաղաքի կենտրոնական փողոցներում տանկ անցկացրին, իսկ Թբիլիսիի երկնքում ռազմական ուղղաթիռ-

**Շառլ դը Գոլ
(1890-1970 թթ.)**

– ֆրանսիացի
գինվորական և
պետական գործիչ,
Ֆրանսիայի նախագահ
(1958-1969 թթ.):

ներ հայտնվեցին: Դրան հակառակ արդյունք հետևեց: Հանրահավաքի մասնակիցների թիվը նշանակալիորեն ավելացավ: Ապրիլի 8-9-ի գիշերը կառավարության տան առջև հավաքվել էր շուրջ 10 հազար մարդ: Լուսաբացին Թբիլիսիում հատուկ բերված ղեսանտային միավորումները շրջափակեցին մանիֆեստանտներին: Չինվորականները արյունալի խառնաշփոթ ստեղծեցին ժողովրդի համար,

խրամատային թիակների և թունավոր գազի կիրառմամբ ցրեցին խաղաղ գործողության մասնակիցներին: Անողոր զորավարների ժամանակ զոհվեց 21, վիրավորվեցին և թունավորվեցին հազարավոր մարդիկ: Հանրահավաքի մասնակիցներին ձերբակալեցին:

Մայրաքաղաքի փողոցներում ապրիլի 10-ի առավոտից կրկին սկսվեցին երիտասարդների հավաքները, որոնք արտահայտում էին անհնազանդություն բռնության դեմ, հանրահավաքներ տեղի ունեցան Ռուսթավիում, Քութաիսիում, Սոխումիում, Դուշեթիում և այլն:

Թբիլիսիում տեղի ունեցած ողբերգությունը Վրաստանում կոմունիստական ռեժիմը վերջնականապես կրախի մատնեց: Հանրապետության կուսակցական ղեկավարության փոփոխությունն այլևս չէր կարող բարելավել իրավիճակը: Շարքային անդամները զանգվածաբար երես թեքեցին Կոմունիստական կուսակցությունից և ցուցադրաբար լքում էին նրա շարքերը:

Ապրիլի 9-ը էլ ավելի մերձեցրեց Վրաստանի քաղաքացիներին ազգային ինքնիշխանության համար պայքարում: Ապրիլի 9-ի իրադարձությունները ջրբաժան դեր կատարեցին Վրաստանի ազգային-ազատագրական շարժման մեջ:

Քաղաքական կուսակցություններ ստեղծելու իրավունք

Քաղաքական կուսակցությունների ստեղծման և կուսակցական գործունեությունում մասնակցության իրավունքը Վրաստանի քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքն է, և այդ իրավունքը միայն Վրաստանի քաղաքացիների վրա է տարածվում: Այդ իրավունքը Սահմանադրության հետ միասին կարգավորում է Վրաստանի օրգանական օրենքը «Քաղաքացիների քաղաքական միավորման մասին»:

1. Վրաստանի քաղաքացիներն իրավունք ունեն օրգանական օրենքին համապատասխան ստեղծել քաղաքական կուսակցություն և մասնակցել դրա գործունեությանը:
2. Պաշտպանության ուժերի կամ պետական կամ հասարակական անվտանգության պաշտպանության համար պատասխանատու մարմինների կազմում ընգրկված, դատավորի պաշտոնի նշանակված անձանց անդամակցությունը քաղաքական կուսակցությանը դադարեցվում է:
3. Անթույլատրելի է այնպիսի քաղաքական կուսակցության հիմնադրումը և գործունեությունը, որի նպատակը Վրաստանի սահմանադրական կարգը տապալելը կամ բռնությամբ փոխելը, երկրի անկախության նկատմամբ ոտնձգությունը, տարածքային ամբողջականության խախտումն է, կամ որը պատերազմ ու բռնություն է քարոզում, ազգային, էթնիկ, տարածաշրջանային, կրոնական կամ սոցիալական թշնամանք է հրահրում: Անթույլատրելի է քաղաքական կուսակցություն ստեղծել տարածքային հատկանիշով:
4. Քաղաքական կուսակցությունը կարող է արգելվել միայն Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ՝ օրգանական օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 23

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ստորև տրված են Վրաստանի առաջին նախագահ Չվիադ Գամ-սախուրդիայի և ազգային հերոս Մերաբ Կոստավայի արտահայտությունները: Կապակցե՛ք դրանք այսօրվա դասին: Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ էին ցանկանում ասել նրանք: Համաձայն եք, թե՞ ոչ: Ինչո՞ւ:

Մի կապեք նեղ կուսակցական, խմբային շահերը Վրաստանի հետ: Բոլոր քաղաքացիների համար պետք է գոյություն ունենա մեկ կուսակցություն – Վրաստան:

Մերաբ Կոստավա

Չի կարելի սեփական անձին և սեփական ժողովրդին խաբել, դրանից ավելի դառը վիճակ, դրանից ավելի սոսկալի հանցանք գոյություն չունի:

Չվիադ Գամսախուրդիա

Խոսքի և արտահայտության ազատություն

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Ծանոթացե՛ք ստորև տրված պատմությանը և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Կարելի՞ է, արդյոք, Ֆրանսիայի նոր օրենքը համարել խոսքի ազատությունը սահմանափակող: Պատասխանը հիմնավորե՛ք:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ նպատակ ունեին նոր օրենքի հեղինակները:
- ▶ Ի՞նչ չափանիշներով է որոշվում՝ կե՞ղծ է, թե՞ ոչ տեղեկատվությունը: Ո՞ր կառույցը կսահմանի դա:
- ▶ Ինչպե՞ս կընթանար Մարկ Տվենի նախընտրական ընթացակարգը, եթե այն ժամանակ նման օրենք գործեր:
- ▶ Խախտո՞ւմ է, թե՞ ոչ նոր օրենքը մարդու իրավունքները:
- ▶ Կապակցե՛ք այդ օրենքը Մարկ Տվենի «Նահանգապետի ընտրությունները» մանրապատումի հետ (էջ 30-33):

2018 թվականին Ֆրանսիան ընդունեց օրենք «Նախընտրական ժամանակաշրջանում կեղծ տեղեկատվության տարածման դեմ»։ Այդ օրենքի համաձայն, նախընտրական ժամանակաշրջանում դատավորներին տրվեց իրավունք, որ հարթակներին հանձնարարեն հանել կեղծ տեղեկատվությունը, սակայն այն բանի համար, որ տեղեկատվությունը կեղծ համարեն և դատարանում քննարկման առարկա դառնա, այն պետք է բավարարի երեք չափանիշ.

- ▶ ակնհայտ պետք է լինի կեղծ լուրը,
- ▶ մտադրված տարածվի մեծ մասշտաբով,
- ▶ առաջ բերի խաղաղության խախտում և ազդեցություն ունենա ընտրությունների արդյունքների վրա:

Կեղծ տեղեկատվության դեմ պայքարին է նպատակուղղված ևս մեկ գրառում, որի համաձայն Ֆրանսիայի հեռարձակման կարգավորումն իրավունք ունի դադարեցնել կամ կասեցնել օտար երկրի պետության կողմից վերահսկվող հաղորդումը, որը «վնաս է հասցնում երկրի հիմնարար շահերին»:

Այս նույն օրենքով՝ թվանշանային հարթակները ստանձնեցին ավելի թափանցիկություն: Նախընտրական ժամանակաշրջանում նյութերի գովազդման դեպքում նրանց հանձնարարվեց հրապարակել գովազդի պատվիրատուին և վճարված գումարը:

Օրենքի խախտման համար որպես պատժամիջոց նախատեսված է մեկամյա կալանք կամ տուգանք՝ 75 հազար եվրոյի չափով:

Ֆրանսիայի նախագահին այս նախաձեռնության պատճառով շեշտակի քննադատեցին: Ընդդիմադիրները մատնացույց էին անում գրաքննությունը և խոսքի ազատության սահմանափակումը, թեև օրենքը այնուամենայնիվ ընդունեցին:

Արտահայտվելու ազատությունը մարդու իրավունքների և ազատությունների համակարգում առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում և այն անգամ իրավունքների իրավունք են անվանում: Պատճառը պարզ է. առանց արտահայտվելու և տեղեկատվության ազատության այլ իրավունքներ երաշխավորված չեն կարող լինել և այն նշանակալից է ժողովրդավարական հասարակությունում պլուրալիզմի և ինքնակառավարման ապահովման համար:

Մարդու իրավունքների և ազատությունների Եվրոպական կոնվենցիայի 10-րդ հոդվածի համաձայն, բոլորն ունեն արտահայտվելու ազատություն, և այդ իրավունքը ներառում է անձի ազատությունը.

1. ունենալ հայացքներ,
2. ստանալ և տարածել տեղեկատվություն և կարծիքներ առանց հանրային իշխանության միջամտության և չնայած սահմանափակումներին:

Արտահայտվելու ազատություն –

կարծիքի բացարձակ ազատություն, քաղաքական խոսքի և բանավեճերի ազատություն, ցանկացած ձևի տեղեկատվություն որոնելու, ստանալու, ստեղծելու, պահելու, մշակելու և տարածելու իրավունք:

10-րդ հոդվածով երաշխավորված իրավունքների սահմանափակումը թույլատրելի է միայն ազգային անվտանգության, տարածքային ամբողջականության կամ հասարակական անվտանգության շահերի, անկարգությունից կամ հանցագործությունից խուսափելու, առողջության կամ բարոյական պաշտպանության, ուրիշների վարկանիշի կամ իրավունքների պաշտպանության, գաղտնի տեղեկատվության բարձրաձայնումից խուսափելու կամ դատական իշխանության հեղինակության և անկողմնակալության պահպանության համար, եթե այդպիսի սահմանափակումը միաժամանակ.

- ▶ օրենքով նախատեսված է,
- ▶ ծառայում է օրինական նպատակի,
- ▶ անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

1. Կարծիքի և դրա արտահայտման ազատությունը պաշտպանված է: Թույլ չի տրվում մարդուն հետապնդել կարծիքի և այն արտահայտելու պատճառով:
2. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի ազատ ստանալ և տարածել տեղեկատվություն:
3. Չանգվածային լրատվության միջոցներն ազատ են: Գրաքննությունն անթույլատրելի է: Պետությունը կամ առանձին անձինք իրավունք չունեն մենաշնորհել զանգվածային լրատվության կամ դրանց տարածման միջոցները:
4. Յուրաքանչյուր ոք ունի համացանցային հասանելիության և համացանցից ազատ օգտվելու իրավունք:
5. Այս իրավունքների սահմանափակումը թույլ է տրվում միայն օրենքով սահմանված կարգով՝ ժողովրդավարական հասարակությունում անհրաժեշտ պետական կամ հասարակական անվտանգությունը կամ տարածքային ամբողջականությունը ապահովելու, այլոց իրավունքները պաշտպանելու, գաղտնի տեղեկատվության հրապարակումը կանխելու կամ դատական համակարգի անկախությունն ու անաչառությունն ապահովելու համար:

Վրաստանի Սահմանադրություն, հոդված 17

Կարևոր է այն, որ Վրաստանի քաղաքացին բացարձակ իրավունք ունի արտահայտել իր կարծիքը հասարակության և պետության համար նշանակալի երևույթների մասին, հրապարակավ և լրատվամիջոցների միջոցով: Քաղաքական գրաքննությունն արգելված է, բայց արտահայտվելու ազատությունը չի ենթադրում ամեն ինչի թույլտվություն: Օրինակ՝ սոցիալական, ռասայական, ազգային և կրոնական վեճերի հրահրումը անթույլատրելի է և արգելվում է քրեական հանցագործության օրենքների համաձայն: Քաղաքական կյանքում մասնակցություն ունենալու համար ոչ պակաս կարևոր է մասնակցությունը քաղաքական կուսակցությունների, կազմակերպությունների, շարժումների գործունեությանը: Մասնակիցներ կարող են դառնալ Վրաստանի 18

տարեկանից բարձր տարիքի քաղաքացիները: Քաղաքացին իրավունք ունի լինել միայն մեկ կուսակցության անդամ: Հասարակական-քաղաքական գործունեությունում գործել կարող են ինչպես Վրաստանի քաղաքացիները, այնպես էլ օտարերկրյա քաղաքացիները, ինչպես նաև՝ քաղաքացիություն չունեցող անձինք:

Քաղաքացին քաղաքական գործընթացի կենտրոնական մասնակիցն է: Ժողովրդավարական ռեժիմում ակտիվ քաղաքացիների մասնակցությամբ տեղի է ունենում քաղաքական գործընթացների կառավարում: Սկսենք այնտեղից, որ քաղաքացիները ուղղակի ժողովրդավարության ձևերով են կատարում (հանրաքվե, ընտրություններ, պլեբիսցիտ) ժողովրդի իրավասության արմատավորումը:

ՕՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Ընտրությունները և ժողովրդավարությունը / Elections and democracy <https://bit.ly/3HH7Jzi>
- ▶ Ժողովրդավարություն / democracy <https://bit.ly/3HFar8b>
- ▶ Քաղաքացիական հասարակություն <https://bit.ly/3jeSggk>
- ▶ Մարդու ազատություններ <https://bit.ly/3HCspbo>
- ▶ Քաղաքական ծաղրանկարի պատմություն / History of political cartoons <https://bit.ly/409IHky>
- ▶ Ինչպե՞ս դարձավ վրացական ծաղրանկարը քաղաքական պայքարի զենք <https://bit.ly/40duDW8>
- ▶ Բողոք / Protest <https://bit.ly/3HEi6nb>

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Տեղական

ինքնակառավարում

- տեղական
ինքնակառավարման
մարմինների
միջոցով Վրաստանի
օրենսդրության
շրջանակներում տեղի
բնակչության շահերին
համապատասխան
տեղական
նշանակության
հարցերը որոշելու
Վրաստանի
քաղաքացիների
իրավունքը և
հնարավորությունը:

- Ծանոթացե՛ք ստորև տրված տեղեկատվությանը՝ «Մարդ, որը ժամանակից առաջ անցավ» և պատասխանե՛ք հարցերին:
- ▶ Վերհիշե՛ք՝ ի՞նչ գիտեք տեղական ինքնակառավարման մասին:
- ▶ Ինչո՞ւ է կարևոր տեղական ինքնակառավարումը:
- ▶ Ինչո՞ւ էր Նիկո Նիկոլաձեն դեռևս 1870 թվականից պետական կառավարման ամենաբանական (ժողովրդի ներկայացուցչության սկզբունքների վրա կառուցված) ձևը համարում ինքնակառավարումը:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ էր նա ինքնակառավարման ժողովը համարում զանգվածների դաստիարակության դպրոց:
- ▶ Վերհիշե՛ք՝ ի՞նչ է էրոբան՝ խիստ սահմանափակ տեղական ինքնակառավարումը: Ինչո՞ւ է սահմանափակ տեղական ինքնակառավարումը համարվում ինքնակառավարմանը նախորդող աստիճան:
- ▶ Ի՞նչ կարծիք ունեւ Նիկո Նիկոլաձեն ինքնակառավարման անդամների քաղաքական պատկանելության կապակցությամբ:
- ▶ Ինքնակառավարման համար մարդկանց ի՞նչ նշանով ընտրության կողմնակից էր Նիկո Նիկոլաձեն: Ինչո՞ւ էր այդպես համարում: Կիսո՞ւմ էք նրա կարծիքը: Պատասխանը հիմնավորե՛ք:
- ▶ Վերհիշե՛ք՝ ի՞նչ է նշանակում ընտրական ցենզը և ինչո՞ւ է դա հարկավոր իշխանությանը: Ընտրողի՞ն:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ էր Նիկո Նիկոլաձեն պահանջում ընտրական ցենզի վերացում:
- ▶ Համեմատե՛ք նիկոլաձեական տեսակետը ինքնակառավարման ժամանակակից սկզբունքների հետ:
- ▶ Դուք մասնակցե՞լ եք սեփական քաղաքի/գյուղի/համայնքի հրատապ հարցերի կարգավորման գործին: Ի՞նչ ճանապարհով:
- ▶ Ինչո՞ւ էր Նիկո Նիկոլաձեն ինքնակառավարումն անվանում ազատության լույս Ռուսաստանի կայսրության ենթակայությունում գտնվող երկրում:
- ▶ Երբևէ կատարե՞լ եք կոնկրետ հարցի փաստաբանություն/լոբբինգ տեղական իշխանության հետ համագործակցությամբ:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ որքանո՞վ արդյունավետ կլինի տեղական ինքնակառավարման ակտիվությունը առանց քաղաքացիների ընդգրկվածության:
- ▶ Այսօրվա դրությամբ ի՞նչ գիտեք այն մասին, թե որքանով են քաղաքապետարանը, սակրերություն հետաքրքրվում բնակչության կարիքներով և ցանկություններով: Ի՞նչ ձևով:
- ▶ Նախորդ գիտելիքի կիրառմամբ ի՞նչ գործառնություններ կառանձնացնեիք այսօր ձեր ինքնակառավարման աշխատանքում:
- ▶ Ինչպե՞ս կառանձնացնեիք ձեր (որպես աշակերտի) դերը ձեր քաղաքացիական ակումբի (գոյություն ունենալու դեպքում) դերից:

Մարդ, որը ժամանակից առաջ անցավ*

Վրաստանի քաղաքները պատմության ընթացքում շատ լավ և արժանավոր կառավարիչներ են ունեցել, սակայն նրանց շրջանում միանգամայն առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում վրացի հասարակական գործիչ և քաղաքագետ, հրապարակախոս, «Թերեքի ջուր խմածների» ներկայացուցիչ Նիկո Նիկոլաձեն, որը 1894-1912 թվականներին Փոթիի քաղաքագլուխն էր:

Փոթին Վրաստանի նավահանգստային հնագույն քաղաքներից մեկն է: XIX դարում, կայսերական Ռուսաստանի կառավարման ժամանակ Փոթին Թբիլիսիից և Բաթումիից հետո երրորդ քաղաքն էր, որն անցավ ինքնակառավարման, այսինքն՝ քաղաքի կառավարումը, նրա բյուջեի տնօրինումը, որոշումների ընդունումը հանձնարարվեց քաղաքի կառավարմանը: Նման իրավիճակում քաղաքի գլուխ եկավ Նիկո՝ Իսկոբ Նիկոլաձեն, որը ճահճային, ցեխոտ, չբարեկարգված ավանը շուտով վերածեց եվրոպական ոգով զարգացած նավահանգստային քաղաքի:

Նիկո Նիկոլաձեն պետության խելացի կառավարման գլխավոր պայմաններից մեկը համարում էր երկրում լայն տեղական ինքնակառավարման ապահովումը: Վրացի գործիչների շրջանում նա առաջինն էր, ով եվրոպական ինքնակառավարման գինը լավ գիտեր և դեռևս 1870-ական թվականների սկզբին քարոզում էր խիստ սահմանափակ տեղական ինքնակառավարում մտցնելու անհրաժեշտությունը: Ցավոք, այն ժամանակ վրացի գործիչները նրան աջակցություն չցուցաբերեցին:

Ինչ խոսք, ինքնակառավարումը իրատեսական ինքնավարություն ձեռք բերելու գլխավոր լծակն էր: Նիկոլաձեն ճարպկորեն քողարկում էր այդ տերմինը և անվանում էր գիտության մեջ ընդունված տերմինը՝ «ծավալուն տեղական ինքնակառավարում»: Նրա անմիջական նախաձեռնությամբ կատարվեց ք. Թբիլիսիի **խմոսանիների** կողմից (որտեղ մեծամասնությունը հայերն էին կազմում) Դիմիտրի Դիվիանիին Թբիլիսիի քաղաքագլուխ ընտրելը, քաղաք Քութաիսիում ինքնակառավարում ներդնելը, ինքն էլ Փոթին վերածեց ինքնակառավարման դասական քաղաքի:

Նիկո Նիկոլաձեն կտրուկ պահանջում էր ընտրական ցենզի չեղարկում և բնակիչների ամբողջ զանգվածի (տղամարդ, կին) մասնակցությունը ինքնակառավարմանը և ընտրություններին, Նիկոլաձեն ժողովը համարում էր զանգվածների դաստիարակման դպրոց, իսկ պետական կառավարման ամենաբանական ձևը՝ ժողովրդի ներկայացուցչության սկզբունքների վրա կառուցված ինքնակառավարումը:

Նիկո Նիկոլաձեն ապացուցում էր, որ տեղական կառավարում ձևավորելիս՝ պետք է ընտրվեն զարգացած, փորձված և դաստիարակված մարդիկ, որպեսզի այդ վերջինները արժանաճան տեղական բնակչության աջակցությանը և կարեկցանք առաջացնեն

Խելացի մարդը և ազգը ազատություն կամ ինքնավարություն են ձեռք բերում միայն այն ժամանակ, երբ պատասխանատու կառավարման միջոցով լուծում են պետական բարձրագույն հարցը՝ սկզբում կենցաղային, հետո արդյունաբերական, այնուհետև հասարակական և վերջապես քաղաքական միջոցներով:

Նիկո Նիկոլաձե

Խմոսանի՝ ընտրական ձայն ունեցող -

(հնագույն վրացական ծագման տերմին) փոխարինվեց նոր Սահմանադրությունում նոր տերմինով՝ նախընտրական կոլեգիայի անդամ:

Ես շրջել եմ
Եվրոպայում և շատ
սքանչելի երկրներում,
շատ հիանալի
հասարակություններում
անց եմ կացրել ամիսներ
և տարիներ, բայց
ամենուրեք և ամեն
անգամ, որտեղ էլ եղել եմ,
սովորելու մի առարկա
եմ ունեցել. քեզ համար
պատրաստվել, քեզ
համար աշխատել, քեզ
օգտակար լինել:

Նիկոլ Նիկոլաձե:

Մեր
հասարակությունում
բոլորը համոզված են,
որ փրկությունը մի
գեղեցիկ առավոտ կթռչի,
կգա մեզ մոտ այնպես,
որ մեզ հարկ չի լինի,
որ ինքներս անգամ
մատը մատին տանք մեր
բախտը բարելավելու
համար... Մենք մերը
կատարենք, մեր երկրի
մասին հոգանք...
Մենք մեր հույսը
միայն մեզ հետ պիտի
կապենք, հզորանալու
և կրթության համար
աշխատենք, այդ
ժամանակ մեր ժողովրդի
համար կհայտնվեն
և՛ բարեկամներ, և՛
օգնողներ:

Նիկոլ Նիկոլաձե

նրանց մոտ: Նիկոլաձեն առաջիններից էր, ով առաջ քաշեց այն
միտքը, որ քաղաքի բոլոր գործերը պետք է ենթարկվեն քաղաքային
ինքնակառավարմանը, ինչը որոշակիորեն սահմանափակվել էր 1874
թվականին Թբիլիսիի քաղաքային կառավարման կանոնակարգով:
Օրինակ՝ ինքնակառավարման իրավասության մեջ չէին մտնում
առողջապահության, կրթության և այլ հարցեր:

«Ինքնակառավարումը և ժողովրդավարական համակարգը, - գրել է
նա, - առաջընթացի և հաջողության լավագույն գրավականն է, հա-
սարակության դաստիարակության լավագույն դպրոցը... Իսկական
ինքնակառավարումը, ինչպես համոզվել է ողջ կրթված մարդկու-
թյունը, կարող է լինել միայն ներկայացուցչության կարգով, քանի որ
միայն այս կարգի օգնությամբ են արտասահմանում հաստատվել
արդարատաղությունն ու ազատությունը, հավասարությունն ու
նշմարտությունը... Բոլորը հասկացան, որ ներկայացուցչությունը
ինքնակառավարման երկրորդ և հույժ կարևոր քայլն էր... նաև այս
երկրներում (Շվեյցարիա և այլն):

Ժողովրդի կարծիքը արտահայտողը, ժողովրդի գործերը կառա-
վարողը, ժողովրդի ճակատագիրը որոշողը այնուամենայնիվ ժո-
ղովրդի ներկայացուցչությունն է, որը մենակ և հազվագյուտ ցավալի
դեպքում այնպես չի գործադրի իր դատավճիռը, եթե նախ ժողովրդին
ցույց չտա և չհարցնի՝ համաձայն են այս դատավճռին, թե՛ ոչ»:

Վերջում Նիկոլաձեն եզրակացնում է, որ «այդպիսի կառավարումը
երկրի ընդհանուր գործին շատ ավելի նախընտրելի է, քան ժողովրդի
միասնական ձայնագրությունը, նրա խլությունը, նրա ստրկու-
թյունը»:

«Երկրագնդի վրա այնպիսի ազգ չի գտնվի, որը երբեք ինքնակա-
ռավարում չի ունեցել: Ուշադրություն դարձրեք ազգի բարքերին և
կյանքին: Ինքնակառավարում ներդնելուց և ներդնումից տասնյակ
տարի հետո. ամեն ինչում կնկատեք փոփոխություն և բարելավում,
ան և հզորացում, ոչ թե միայն հասարակական գործերն են բերվում
ուժով, ազգի բարքերով, այլև մասնավոր անդամների, նրանց դաս-
տիարակության և բարքերի վրա նույնպես փայլատակում է ինքնա-
կառավարումը, այսինքն՝ ազատության լույսը» (Նիկոլաձե, 1894 թ.):

«Ով Փոթի քաղաքի վարչությունը փոքր-ինչ գոնե ճանաչում է, նա
հստակորեն գիտի, որ ոչ մի պաշտոնյա անձի թույլ չեն տալիս, որպեսզի
ծառայություն սողոսկի ինչ-որ կուսակցական, լիազորական կամ
ազգայնական միտում: Ամենուրեք պահանջում են միայն անձնվեր
ծառայություն հօգուտ քաղաքի» (Նիկոլաձե, 20/1):

Ն.Նիկոլաձեի հարուստ գործնական փորձից այլ կարևոր հարցերի
հետ ճիշտ այսպիսի մոտեցումը պետք է նկատի ունենանք ժամանա-
կակից կառավարման համակարգում:

Նիկոլաձեն տեղական ինքնակառավարման արմատավորումը
արդարացնում էր ոչ միայն քաղաքական, տնտեսական և իրավական
տեսանկյունից, այլև այն համարում էր նախնիների կողմից թողած

ավանդույթների, սովորույթների և բարոյական հասկանիչների փրկության միջոց:

Քաղաքի բնակչությունը Նիկո Նիկողաձեին որպես իր կառավարիչ իրար ետևից հինգ անգամ, չորսական տարով ընտրեց: Նիկո Նիկողաձեն նախ և առաջ ձեռնամուխ եղավ նավակայանի շինարարությանը և բարեկարգմանը մեկնեց ձեռքը: Նավակայանը պետք է քաղաքին բերեր տնտեսական զարգացում: Ինքն և եթ սահմանեց առաջին մաքսային հարկը, որը բավականին փոքր էր, թեև վերջնականապես նշանակալից գումար էր հավաքվում: Փոթին Վրաստանի քաղաքների շրջանում առաջիններից մեկն է, որը գլխավոր պլանի համաձայն վերականգնվեց և փրկվեց: Այդ պլանը Նիկո Նիկողաձեն վերցրեց Փարիզից:

Նիկո Նիկողաձեն վերականգնեց հազվագյուտ դենդրոլոգիական զբոսայգին, որտեղ աշխարհի տարբեր անկյուններից բերված բույսեր էին աճում: Փոթին այսօր էլ շրջապատված է էվկալիպտների անտառով, որը այդ նույն ժամանակաշրջանում է աճեցվել, քանի որ պարզվեց, որ այդ բույսը շատ լավ է ներծծում խոնավությունը: Փորեցին դրենաժային ջրանցքներ, անցկացրին քարասալարկներ, բացվեց առաջին հիվանդանոցը, սարքավորվեց հեռագրային գիծը և այլն: 1908 թվականին հնարավոր դարձավ Փոթիի էլեկտրաֆիկացիան, նավակայանի և փողոցների լուսավորությունը, կառուցվեց 20 կապիտալ՝ հիմնապատ շենք, որոնք հատկացվեցին պետական հիմնարկություններին: Նիկո Նիկողաձեն կարողացավ Փոթիին տալ իսկական քաղաքի տեսք և դրա զարգացման համար նոր ճանապարհներ բացեց:

Նիկողաձեն քաղաք Փոթիի ինքնակառավարման ղեկավարն էր, նա 1894 թվականին քվեարկեց և Փոթիի չորրորդ խորհրդի անդամ դարձավ, իսկ նույն թվականի հոկտեմբերի 25-ին նրան ընտրեցին քաղաքագլուխ: Հրահանգի համաձայն՝ գործառույթների բաշխմամբ քաղաքագլխի պարտականությունների մեջ էին մտնում ընդհանուր ղեկավարությունը, պաշտոնյա անձանց գործունեության համակարգումը և վերահսկողությունը, վարչության անդամների շրջանում գործերի բաշխումը, խորհրդի որոշումների կատարման վերահսկողությունը, նահանգապետի ցուցումների կատարումը, տարեկան բյուջեի կազմումը, քաղաքի եկամուտների և պատկանող գույքի կիրառման վերահսկումը, կադրերի ընտրությունը և այլն:

1907 թվականին տպագրված ուղերձներից մեկում թվարկված են այն ձեռքբերումները, որոնց հասավ և ապագայում մտադիր էր իրականացնել քաղաքի ինքնակառավարումը. նավակայանի վերականգնում, ցամաքեցման համակարգի կառուցում, էլեկտրալուսավորություն, հեռախոսային ցանց, իգական և արական գիմնազիաների շինություններ, գերեզմանոցի բարեկարգում, բուժարանի և ոստիկանության շենքեր և այլն:

Ապագայի համար նախատեսվում էին. շրջանի ջրանցքով միացում նավահանգստին, երկաթգծի ապրանքի վրա մաքսավճարի

Քանի դեռ Փոթիի նավահանգիստը չի դարձել այնպիսին, որ ծովի նավերը միշտ կարողանան Ռիոնի գետ մտնել և ազատորեն բեռնաթափվել ու բեռնավորվել, Փոթիի ապագան սառույցի վրա գրված կլինի:

*Նիկո Նիկողաձե,
1871 թ.*

Նրա ազգային քաղաքականության էությունը հստակ տեսնելու համար պետք է քննարկենք Նիկո Նիկողաձեի երեք սկզբունքը, որոնց նա առանձնահատուկ նշանակություն էր շնորհում. միասնություն, ինքնագործունեություն (ազատ տնտեսական գործունեություն), ինքնակառավարում:

Ալկակի Բաքրաձե

Սա այն անձնավորությունն է, որը ամեն ինչ նորը, թարմացվածն էր ներկրում Վրաստան: Շատ գործերում առաջամարտիկն էր, իսկական պիոները: Նա այն ժամանակվա աշխարհի ժամանակակից մարդն էր: Կարծում եմ, որ Վրաստանի կյանքում մատների վրա հաշված մարդիկ են ունեցել Նիկո Նիկոլաձեի նման դերակատարում:

Լաշա Բաքրաձե

սահմանում, քաղաքի ընդհանրական բանկի բացում, ուսուցչական սեմինարիայի և ինստիտուտի հիմնադրում, ճահիճների չորացում և այլն:

Փոթիի քաղաքային ինքնակառավարումը Ն. Նիկոլաձեի ղեկավարությամբ արգասաբեր էր գործում մինչև 1912 թվականը: Այն վերածվեց քաղաքի առաջատար կազմակերպիչ ուժի, Փոթիի քաղաքացիները մեծ ուշադրությամբ էին հետևում խորհրդի ընտրություններին: Խմուսանիների՝ ընտրական ձայն ունեցողների կազմը յուրաքանչյուր ընտրության ժամանակ քիչ թե շատ փոփոխության էր ենթարկվում: Անփոխարինելի միայն Ն. Նիկոլաձեն էր, որը տասնյակ տարիների ընթացքում ղեկավարում էր Փոթի քաղաքը, կանգնած էր մեծ մասշտաբի աշխատանքների ղեկի մոտ:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԶՈՒՅՎԵՐՈՎ

«Մարդ, որը ժամանակից առաջ անցավ» տեքստի (էջ 145-148) կիրառմամբ թերթի վրա փոխադրե՛ք և լրացրե՛ք աղյուսակը:

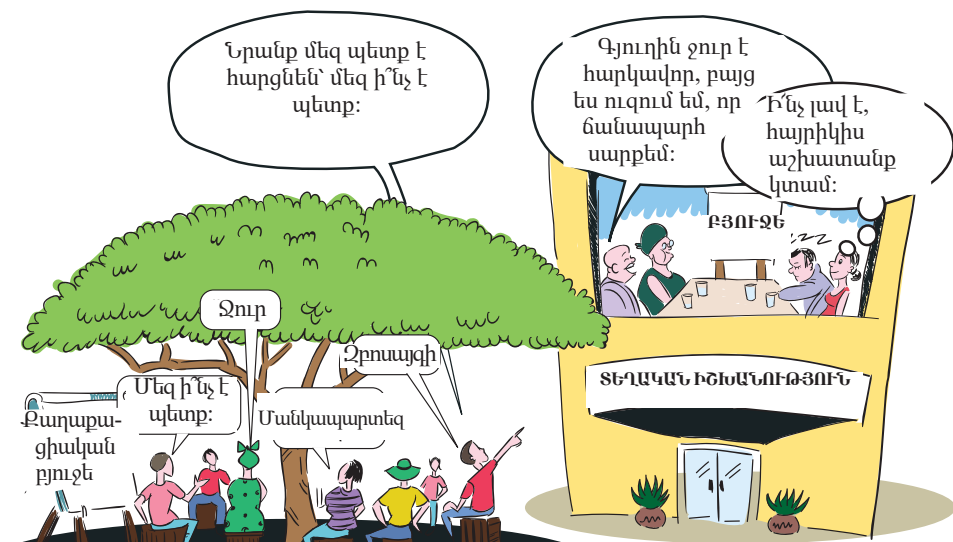
Առաջին պլանակում թվարկած են Նիկո Նիկոլաձեի կողմից Փոթիում անցկացված որոշ միջոցառումներ:

Քննարկե՛ք՝ ժամանակակից իրականությունում մասնակցության ո՞ր ձևը/ձևերը կլինի/կլինեն ավելի արդյունավետ թվարկած միջոցառումները անցկացնելու համար: Կարծիքը հիմնավորե՛ք:

Միջոցառում	Ընտրություններ	Ազատ դատարան	Մանկաֆեստացիա	Պատվոգրի հանրաժողով	Պլեբիսցիտ	Բնակավայրի ընդհանուր ժողով	Ոչ կառավարական կազմակերպություն
Նավակայանի բարեկարգում							
Մաքսային հարկի ներդրում							
Քաղաքի գլխավոր պլանի ստեղծում							
Դենդրոլոգիական զբոսայգու անցում							
Դրենաժային ջրանցքների շինարարություն							
Ճանապարհների սարքավորում							
Հաղորդակցական համակարգերի զարգացում							
Էլեկտրաֆիկացիա							
Դրսի լուսավորություն							
Հիվանդանոցի շինարարություն							

ደንበኛዎች

- ▶ Մտածե՛ք փոքր պլոժե ստորև տրված լուսանկարի կերպարների մասնակցությամբ:
- ▶ Ի՞նչ հիմնախնդիրներ է արտացոլում այն:
- ▶ Նկատե՛ղ եք արդյոք, նման հիմնախնդիրներ կամ լսե՛ղ եք դրանց մասին:
- ▶ Վերհիշե՛ք՝ ի՞նչ է բյուջեն: Ի՞նչ բաժիններից է այն բաղկացած:
- ▶ Ի՞նչ է տեղի ունենում այն ժամանակ, երբ բյուջեի գումարները չեն բավարարում:
- ▶ Ի՞նչ դեր կարող եք կատարել կամավորությամբ և փաստաբանությամբ ձեր համայնքի բարօրության համար:
- ▶ Մտածե՛ք՝ դուք ձեր դպրոցի, թաղամասի, քաղաքի համար ինչի՞ մեջ կցանկանայիք ծախսել բյուջեի մի մասը: Պատասխանը հիմնավորեք:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ տեղական իշխանության որոշումների ընդունման գործում անհրաժե՛շտ է քաղաքացիների մասնակցությունը: Ինչո՞ւ:
- ▶ Մի բան է մասնակցության իրավունքը, մեկ այլ բան՝ այդ իրավունքը կիրառելու հնարավորությունը: Դուք ինչպե՞ս կկիրառեիք այդ իրավունքը:

ՏԵՂԱԿԱՆ ԲՅՈՒՋԵԻ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ ԶԱՂԱՔԱՑԻՆԵՐԸ ՊԵՏՔ Է ՄԱՍՆԱԿՑԵՆ

Շողովրդավարությունը՝ «ժողովրդի կառավարումը», ենթադրում է քաղաքացիների մասնակցություն ոչ միայն ամբողջությամբ երկրի կառավարմանը, այլև սեփական քաղաքի կամ գյուղի զարգացմանը և տեղական նշանակության հարցերի լուծմանը:

Կենտրոնական իշխանության մարմինները (խորհրդարան և կառավարություն) սահմանում են երկրի ներքին և արտաքին քաղաքականությունը (օրինակ՝ պաշտպանության, պետական անվտանգության, արտաքին առևտրի ոլորտում), իսկ **տեղական իշխանությունը** Վրաստանում գոյություն ունի **ինքնակառավարման** տեսքով: Դրա գործառույթը այնպիսի տեղական նշանակության հարցերի կարգավորումն է, ինչպիսիք են հասարակական տրանսպորտի կազմակերպումը, բարեկարգումը, պուրակների և զբոսայգիների խնամքը և այլն:

Մունիցիպալիտետ –
քաղաք կամ համայնք,
որն ունի վարչական
սահմաններ և
վարչական կենտրոն:

Մունիցիպալիտետ

(ծագել է լատիներեն մունիցիպիում բառից) – ինքնակառավարվող համայնք:
Մունիցիպալիտետ այն ժամանակ կոչվում էին ինքնակառավարման իրավունքով կազմակերպված քաղաքները:

Տեղական ինքնակառավարումը ինքնակառավարվող քաղաքների և մունիցիպալիտետում բնակվող քաղաքացիների՝ իրենց կողմից ընտրված ինքնակառավարման մարմինների միջոցով տեղական նշանակության հարցերը որոշելու իրավունքը և կարողությունն է:

Վրաստանում ներկայումս 5 ինքնակառավարվող քաղաք և 63 մունիցիպալիտետ է: Օրենքի համաձայն՝ կարելի է ստեղծել, բաժանել, միավորել, վերացնել մունիցիպալիտետները կամ փոփոխել դրանց սահմանները:

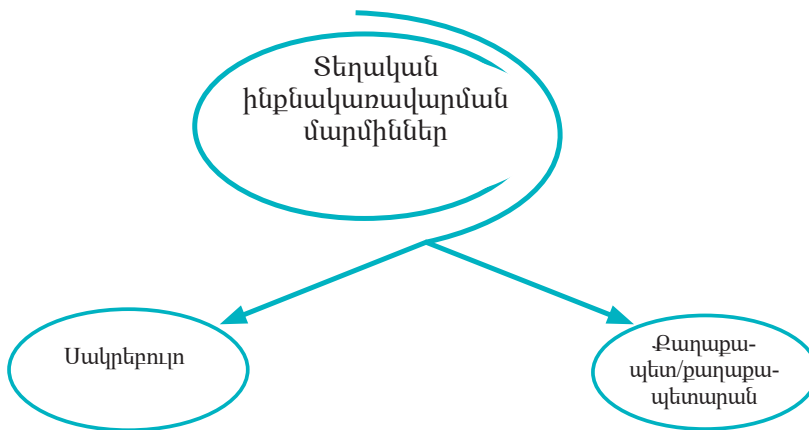
Ինչո՞ւ է կարևոր քաղաքներում և գյուղերում տեղական ինքնակառավարման մարմինների առկայությունը:

Բոլոր հարցերի կարգավորումը կենտրոնական իշխանության կողմից չափազանց երկար ժամանակ և ռեսուրս է պահանջում: Տեղական բնակչությունը ավելի լավ գիտի.

- ▶ Ինչպիսի՞ կարիքներ գոյություն ունեն իրենց քաղաքում կամ գյուղում:
- ▶ Ինչպե՞ս կարելի է այդ հիմնախնդիրները ժամանակին և նվազ ծախսերով կարգավորել:

Տեղի բնակչությունը հիմնախնդիրները ինքնակառավարման մարմինների միջոցով է կարգավորում: Նրանք, որպես ժողովրդի կողմից ընտրվածներ, ճիշտ նրանց առջև են հաշվետու: Ի տարբերություն կենտրոնական իշխանության՝ տեղական ինքնակառավարման մարմինները հաճախ հանդիպում են քաղաքացիներին և ուղղակիորեն արտահայտում են նրանց շահերը: Օրինակ, եթե կենտրոնական իշխանության ղեկավարների հետ ամենօրյա հանդիպումը շարքային քաղաքացու համար անհնար է, այդ նույն շարքային քաղաքացին հնարավորություն ունի.

- ▶ տեղական ինքնակառավարման մարմինների օգնությամբ մասնակցել սեփական քաղաքի, գյուղի կամ ավանի զարգացմանը,
- ▶ մշտական կապ ունենալ իր իսկ կողմից ընտրված տեղական ինքնակառավարման ներկայացուցիչների հետ,
- ▶ վերահսկել այս վերջինների գործունեությունը,
- ▶ անմիջականորեն միանալ որոշում ընդունելու գործընթացին,
- ▶ ընդհանուր հետաքրքրություններից ելնելով՝ միասին հոգածություն ցուցաբերել ընդհանուր հիմնախնդիրների լուծմանը:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Կարդացե՛ք տրված կարծիքը: Համաձայն եք, արդյոք, դրան: Ինչո՞ւ:
 - ▶ Ձեր կարծիքով՝ ինչո՞ւ էր ակտուալ այդ կարծիքը դեռևս XIX դարում: Ակտուալ է, թե՞ ոչ այժմ:
- «Ինքնակառավարումը այնպիսի բան է, որ մեկը տասով ավելացնում է մարդու ուժն ու էներգիան, մեկը տասով բարձրացնում է տրամադրությունը քաղաքացիական գործունեության համար: Մարդը ոչ թե ուրիշի ձեռքին նայող հասուն քաղաքացի է, այլ ինքն է իր ղեկավարը՝ զամգեբելին, իր մասին հոգացողը և իր գլխի տերը, նա իր երկրի ճշմարիտ զավակն է: Նա հեշտությամբ և առանց պայքարի ոչ ոքի չի զիջի ազատությունը և ուղիղ կնայի նրան, ով կխախտի նրա իրավունքը, ով ցանկանում է վերացնել ինքնակառավարումը և դարձնել սկանջը կտրած գերի»:

Ալեքսանդրե (Ղիփշիձե) Փրոնելի: «Իվերիա» № 148, 13.07.1890

Տեղական ինքնակառավարումը նախ և առաջ ենթադրում է հարցերի լուծում տեղական բնակչության շահերը նախատեսելով և դրա համար անհրաժեշտ է բնակչությանը իրազեկել և ընդգրկել որոշումների ընդունման գործընթացին: Քաղաքացիների մասնակցությունը ինքնա-

կառավարման իրականացմանը կարևորագույն նշանակություն ունի: Ճիշտ քաղաքացիների մասնակցությունն է պայմանավորում ինքնակառավարման հզորությունը և դրա՝ անկախորեն և բնակչության շահերին համապատասխան տեղական նշանակության հարցերը լուծելու ունակությունը:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

- ▶ Ստորև տրված հարցերից ո՞րն է պատկանում տեղական նշանակության հարցերին:
- ▶ Ամբողջ երկրի համար կարևոր ո՞ր հարցերն են պատկանում կենտրոնական իշխանության իրավասությանը:
- ▶ Որքանո՞վ կարգավորված են այդ հարցերը ձեր մունիցիպալիտետում:
- ▶ Ինչպե՞ս կարելի է այս հարցերը ավելի լավ կարգավորել:
- ▶ Ո՞ր հարցի կարգավորմանը կմասնակցեիք և ինչո՞ւ:
- ▶ Փաստաբանության և լրբինգի հարցերի իմացությունը կօգնի՞ կոնկրետ հիմնախնդրի լուծման մեջ: Ինչպե՞ս:

Պուրակների
և մանկական
հրապարակների
սարքավորում

Ավտոկայանա-
տեղիների
սարքավորում

Սոցիալապես
անպաշտպան-
ների՝ ճաշա-
րաններով
սպասարկում

Հանցագործու-
թյան քննում

Փողոցների
բարեկարգում

Արտաքին
առևտուր

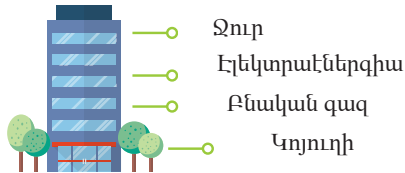
Ջրհեղեղային
ցանցերի և
կոլեկտորների
մաքրում

Պետական
պաշտպանություն

Վթարային
շինությունների
վերականգնում

Քո կյանքի յուրաքանչյուր օրն անցես կացնում շրջակա միջավայրում, որի մասին հոգատարությունը տեղական ինքնակառավարման պարտականությունն է*

ՏՈՒՆ

Բարեկարգում

ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ

Դպրոցների շինարարություն
Ենթակառուցվածքի
բարեկարգում

ՀԱՆԳՒՍՏ ԵՎ ՉՎԱՐՃՈՒԹՅՈՒՆ

Պուրակների և
գրոսայգիների
բարեկարգում

Սպորտային ենթակառուցվածքի
կարգավորում

Մանկապարտեզների
վարչարարություն,
շինարարություն/
վերականգնում

Թանգարանների, գրադարանների
կարգավորում

ՉԱՐԳԱՅՈՒՄ

Քաղաքաշինական
պլանավորում

Կանաչապատում

ԵՆԹԱԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔ

Ճանապարհային
ենթակառուցվածքի
բարեկարգում

Տրանսպորտային
ենթակառուցվածքի
բարեկարգում

* Պոստերը պատրաստվել է հետևյալ աղբյուրի համաձայն <http://bit.ly/37y7n8N>

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների կողմից ընդունված որոշումները ուղղակիորեն վերաբերում են մունիցիպալիտետի յուրաքանչյուր բնակչին և նրա բարօրությանը: Համապատասխանաբար, քաղաքացիները բոլորից շատ են շահագրգռված իրենց կողմից ընտրված մարմինների գործունեության հաջողությամբ:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

- ▶ Ստորև տրված օրենսգրքից քաղվածքի համաձայն՝ քննարկե՛ք տեղական ինքնակառավարմանը քաղաքացիների հավասար մասնակցության սկզբունքի նշանակությունը,
- ▶ ինչպես նաև՝ հավասար մասնակցության նշանակությունը՝ անձնավորության և հասարակության զարգացման տեսակետից:
- ▶ Կապակցե՛ք այս քաղվածքը նույն պարագրաֆի առաջին ակտիվության և մասնակցության բյուջեի հարցին:

Վրաստանի քաղաքացիներն իրավունք ունեն այս օրենքով և ընտրական օրենսդրությամբ որոշված կանոնակարգով ընտրել տեղական ինքնակառավարման մարմիններ և ընտրված լինել այս մարմիններում՝ առանց ռասայի, մաշկի գույնի, լեզվի, սեռի, կրոնի, քաղաքական և այլ հայացքների, ազգային, էթնիկ և սոցիալական պատկանելության, ծագման, գույքի և պաշտոնական դրության խտրականության:

Տեղական ինքնակառավարման օրենսգիրք

Էրոբա - խիստ սահմանափակ տեղական ինքնակառավարման հաստատությունների անվանումը Ռուսաստանի կայսրությունում 1864-1915 թվականներին: Էրոբա էր կոչվում նաև տեղական ինքնակառավարումը Վրաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետությունում 1918-1921 թվականներին:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆ՝ ԿԱՆԱՅՔ ԵՎ ՏՂԱՄԱՐԴԻԿ (ԻՆԶՊԵՍ ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԸ, ԱՅՆՊԵՍ ԷԼ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ) ՈՒՆԵՆ ՀԱՎԱՍԱՐ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐ:

Զնայած այն բանին, որ Վրաստանում կանանց քաղաքական ներկայացուցչությունը ցածր է, կանայք կազմում են Վրաստանի բնակչության կեսից ավելին: Սակայն Վրաստանի խորհրդարանում (2016 թվականի դրությամբ) խորհրդարանի անդամների միայն 16%-ն է կին: 2017 թվականի տեղական ինքնակառավարման ընտրություններից հետո բոլոր ինքնակառավարվող միավորումներում ընտրված կանանց թվաքանակը ցույց տվեց, որ կանանց մասնակցությունը քաղաքականությունում երկրի ժողովրդավարական զարգացման համար շատ կարևոր է, որին ժամանակակից աշխարհը վաղուց է համաձայնել: Առանց կանանց մասնակցության անհնար է հավասար և արդարացի միջավայր ստեղծել, ներկայացնել բոլոր խմբերի շահերը:

Այդ հիմնախնդիրը գոյություն ունի ոչ միայն Վրաստանում, այլև աշխարհի մյուս երկրներում: Աշխարհի կանանց միջին թվաքանակը ներկայացուցչական մարմիններում կազմում է 23%: Բացառություն են սկանդինավյան (Դանիա, Նորվեգիա, Շվեդիա, Ֆինլանդիա, Իսլանդիա) երկրները, որտեղ կանայք և տղամարդիկ հավասարապես են մասնակցում երկրի կառավարմանը, և կանանց մասնակցությունը ներկայացուցչական մարմիններում գերազանցում է 41%-ը: Ժամանակակից աշխարհը, այդ թվում՝ Վրաստանը, հոգում է կանանց քաղաքական մասնակցության մասին: Սակրեբություններում ստեղծվել են գենդերային խորհուրդներ, իսկ այն կուսակցությունները, որոնց ընտրացուցակների I և հաջորդ տասնյակներում տարբերվող սեռը կազմում 30%-ը, ստանում են հավելյալ ֆինանսավորում:

Ֆարիխանում Սոֆիկա - աշխարհում ժողովրդավարական ճանապարհով ընտրված առաջին մուսուլման կինը:

ՍԱ ՀԵՏԱՔՐԲԻՐ Է

Վրաստանից կանայք աշխարհում առաջիններից մեկը ձեռք բերեցին ընտրական ձայնի իրավունք: Դա կատարվեց 1918 թվականի նոյեմբերի 22-ին, երբ Վրաստանի Ազգային խորհուրդը (1918 թվականի հոկտեմբերի 8-ից կոչվում էր խորհրդարան) հաստատեց «Դրույթ հիմնադիր ժողովի ընտրությունների» օրենքը:

1918 թվականի մայիսի 26-ին Վրաստանը անկախություն հայտարարեց: Դրա արդյունքում երկրում անցկացվեցին առաջին ժողովրդավարական ընտրությունները: Այդ ժամանակ Թիֆլիսի նահանգի Ղարաջալարի մարզից (այժմ՝ Գարդաբանի մունիցիպալիտետ) **Ֆարիխանում Սոֆիկան** գերազանցեց բոլոր մնացած թեկնածուներին և ընտրություններում հաղթանակ շահեց: Հայտնի է, որ **Էրոբայի** անդամ լինելու ժամանակ նա հասավ հայրենի գյուղում երկաթուղային կայարանի կառուցմանը:

Վրաստանի բռնազավթումից հետո բոլշևիկները չեղարկեցին Էրոբաները, Ֆարիխանում Սոֆիկային հայտարարեցին կուլակ, իսկ նրա 3 եղբայրները 1937 թվականի բռնաճնշումների գոհ դարձան:

Աշխարհում առաջին անգամ կանանց ընտրական իրավունքները օրինականացվեցին Նոր Զելանդիայում 1893 թվականին: Ընտրական իրավունքներ ձեռք բերեցին 1902 թվականին ավստրալացի, 1906 թվականին՝ ֆինն, 1913 թվականին՝ նորվեգացի, 1915 թվականին՝ դանիացի և իսլանդացի, 1918 թվականին՝ վրացի և կանադացի կանայք: Ամենավերջինը՝ 2011 թվականին, կանանց ընտրություններին մասնակցելու իրավունք տրվեց Սաուդյան Արաբիայում:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Այսօր Վրաստանի բնակչության կեսից ավելին՝ գրեթե 54%-ը, կազմում են կանայք: Համընդհանուր ճանաչված կանանց քաղաքական մասնակցության իրավունքը մեր երկրում կայուն կերպով պաշտպանված է: Վրաստանի Սահմանադրությունը կանանց և տղամարդկանց ընտրություններին մասնակցելու և/կամ սեփական թեկնածությունը առաջադրելու հավասար իրավունքներ է շնորհում: Սակայն տեղական ինքնակառավարման մակարդակով՝ տեղական սակրեքույններում կանանց ներկայացուցչությունը կազմում է 13%, իսկ ուղղակի կանոնակարգով ընտրված 64 քաղաքապետից միայն մեկն է կին:

- ▶ Ինչո՞ւ է նշանակալից կանանց մասնակցության մեծացումը ինքնակառավարման մարմիններում:
- ▶ Ի՞նչն է խանգարում կանանց ներկայացված լինելուն ինքնակառավարման մարմիններում և ինչպե՞ս կարելի է հաղթահարել խոչընդոտող հանգամանքները:
- ▶ Ձեր կարծիքով՝ ի՞նչ անձնական հատկություններ, մասնագիտական ունակություններ, գիտելիք, փորձ պետք է ունենա քաղաքապետի թեկնածուն, որպեսզի ընտրություններում աջակցություն ստանա:
- ▶ Յուրաքանչյուր խումբը պետք է ներկայացնի սեփական կարծիքները և հիմնավորի, թե ինչու է այս կամ այն հատկությունը և չափանիշները համարում կարևոր:
- ▶ Դուք ի՞նչ դեր կարող եք կատարել քաղաքացիական գիտակցությունը բարձրացնելու գործում կանանց քաղաքականությունում ընդգրկվածության առավելությունների վերաբերյալ:
- ▶ Հասարակությունում գոյություն ունի կարծիքների տարբերություն գենդերային քվոտաների մասին: Բաժանվե՛ք գենդերային քվոտաների աջակից և հակառակորդ խմբերի: Կիրառե՛ք ստորև տրված համապատասխան փաստարկները (ավելացրե՛ք նաև սեփական փաստարկները) և հիմնավորե՛ք ձեր կարծիքը:

Օրենսդրական մակարդակով գենդերային քվոտաների ներդրման կողմնակիցների փաստարկները

- ▶ 20 երկրներ, որտեղ կանայք խորհրդարանում ունեն բարձր ներկայացուցչություն, 16 երկրներում գոյություն ունեն կանանց գենդերային քվոտաներ՝ թույլատրված նորմաներ:
- ▶ Առանց օրենսդրական գենդերային քվոտաների ներդրման կանանց քաղաքական ներկայացուցչության աճը հնարավոր է, բայց այն բավականին երկարատև ժամանակաշրջան է պահանջում:
- ▶ XXI դարում աշխարհում բնակվող անգրագետ 750 միլիոն մարդկանց շրջանում 2/3-ը կին է, իսկ գլոբալ մակարդակով՝ կանանց աշխատավարձը միջին հաշվով տղամարդկանց վարձատրության 77%-ն է կազմում: Այս և այլ անհավասարության ֆոնի վրա գենդերային քվոտացումը առավել առաջնային է, քան խտրականությունը տղամարդկանց նկատմամբ:
- ▶ Համեմատաբար հեշտ է կին քաղաքագետի նկատմամբ գործող խտրականության կարծրատիպերի դեմ պայքարել քաղաքականությունում

բազմաթիվ կանանց մասնակցությամբ, քան սակավաթիվ կանանց ընդգրկմամբ:

- ▶ Գենդերային քվոտացումը նշանակալիորեն աջակցում է այն կարծրատիպերի տատանմանը, որոնք կապակցվում են կնոջը հիմնական ընտանեկան գործերին նույնականացնելու հետ:
- ✓ Աշխարհի երկրների փորձը բացահայտում է, որ քաղաքականությունում կանանց ներկայացուցչության անընդհատում է երկրում կանանց և երեխաների իրավունքների ավելի լավ պաշտպանությանը,
- ✓ կրթության, առողջապահության և շրջակա միջավայրի պաշտպանության ուղղությամբ ավելի լավ օրենսդրության մշակմանը,
- ✓ խաղաղության ապահովմանը և հակամարտությունների կարգավորմանը (ինչը առանձնապես նշանակալից է այսօր, երբ Վրաստանի տարածքների 20%-ը բռնագրավված է, և երկիրը ամեն օր սողացող բռնագրավման պայմաններում է ապրում):

Օրենսդրական մակարդակով գենդերային քվոտաների ներդրման հակառակորդների փաստարկները

- ▶ Քվոտավորումը գերադասող վիճակում է դնում ընտրություններում կին թեկնածուներին, ինչով խախտվում է մի կողմից հավասարության ժողովրդավարական սկզբունքը, իսկ մյուս կողմից՝ ընտրողին նախապես որոշված սեռի թեկնածու առաջադրելով՝ խլում ենք ընտրության ազատությունը:
- ▶ Առանց օրենսդրական գենդերային քվոտաներ ներդնելու նույնպես հնարավոր է կանանց քաղաքական ներկայացուցչության մեծացումը:
- ▶ Գենդերային հավասարությունը վրացական պետությունում հանդիպում է դարեր առաջ.
- ✓ V դարով թվագրված «Շուշանիկի նահատակությունը» ստեղծագործությունը,
- ✓ XII դարում համարվում էր, որ «առյուծն առյուծ է, լինի էգ, թե որձ ...»,
- ✓ XIII դարում Վրաստանը պետականության զարգացման ոսկե դարաշրջանին հասավ կնոջ՝ Թամար թագուհու կառավարման ժամանակաշրջանում,
- ✓ ընտրություններում ձայն տալու իրավունքը Վրաստանում կանայք աշխարհում առաջիններից մեկը ստացան՝ 1918 թվականին (այն ժամանակ աշխարհում կանանց մասնակցությունը քաղաքականությանը բավականին հազվադեպ երևույթ էր),
- ✓ Վրաստանը դարձավ օրենսդիր մարմնում կանանց ներկայացուցչության տեսակետից առաջատար երկրներից մեկը: 1919 թվականին Վրաստանի Ժողովրդավարական Հանրապետության օրենսդրական մարմնի հիմնադիր ժողովի 130 պատգամավորի շրջանում 5 կին էր:

Մունիցիպալիտետի գործադիր մարմինը՝ քաղաքապետը, հաշվետու է սակրեբուլոյի և տեղական բնակչության առջև: Քաղաքապետը մունիցիպալիտետում բարձրագույն պաշտոնյա անձն է և, մինչև նույն ժամանակ, մունիցիպալիտետի գլխավոր ներկայացուցիչը և մենեջերը: Քաղաքապետը ղեկավարում է քաղաքապետարանը: Քաղաքապետարանը բաղկացած է

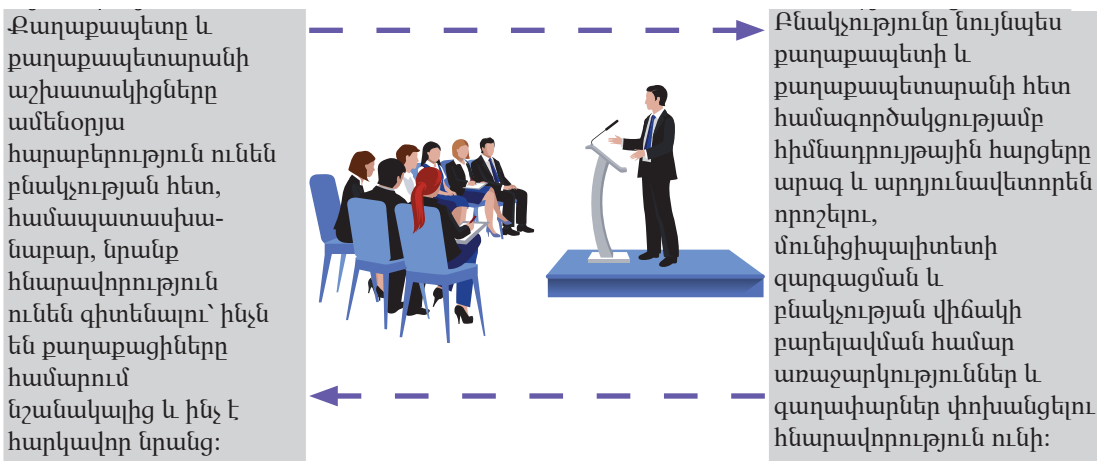

Քաղաքապետարան

– հաստատություն, որն ապահովում է սակրեբուլոյի և քաղաքապետի առաջադրանքների կատարումը:

կառուցվածքային միավորներից (ծառայություններից), որոնք կատարում են սակրեբուլոյի և քաղաքապետի առաջադրանքները:

Կարևոր է, որ քաղաքապետարանի կառավարումը և նրա ծառայությունների միջև գործառնությունների բաշխումը ծառայեն բնակչության շահերի պաշտպանությանը և նրանց կենսամակարդակի բարձրացմանը: Քաղաքապետարանում ճիշտ պետք է վերլուծվեն առկա հիմնախնդիրները, ռեսուրսները և հնարավորությունները, սահմանվեն գերակայությունները և ծրագրերը, որպեսզի բոլոր անհրաժեշտ բարեփոխումները ժամանակին և արդյունավետորեն իրականացվեն:

Տեղական ինքնակառավարումը նախ և առաջ ենթադրում է հարցերի լուծում տեղի բնակչության շահերի հաշվառումով, և դրա համար անհրաժեշտ է բնակչության իրազեկումը և ընդգրկումը որոշում ընդունելու գործընթացում: Ինքնակառավարման իրականացման գործում քաղաքացիների մասնակցությունը անչափ մեծ նշանակություն ունի: Ծիշտ քաղաքացիների մասնակցությունն է պայմանավորում ինքնակառավարման հզորությունը և դրա՝ անկախորեն և բնակչության շահերին համապատասխան տեղական նշանակության հարցերը որոշելու ունակությունը:

Ինքնակառավարման մարմինները և պաշտոնյա անձինք իրենց հերթին պարտավոր են ինքնակառավարման իրականացման գործում քաղաքացիների մասնակցության համար ստեղծել համապատասխան պայմաններ քաղաքացիներին ընդունելու, քաղաքացիների հետ մշտական հանդիպումների, սակրեբուլոյի հանրային նիստերին քաղաքացիների մասնակցության և որոշումներ ընդունելու գործընթացի թափանցիկության համար:

Տեղական ինքնակառավարման մարմինների որոշումները բազմաթիվ մարդկանց վրա են ազդեցություն գործում, երբեմն՝ դրական, երբեմն՝ բացասական: Մոտիվացիան նշանակալից գործոն է քաղաքացիական մասնակցության ապահովման համար:

Հաճախ հարցի նկատմամբ հետաքրքրության բացակայությունը պայմանավորված է նրանով, որ.

- ▶ մարդիկ չեն գիտակցում օգտակարությունը,
- ▶ չգիտեն՝ ինչպես կարող են մասնակցել գործընթացին,
- ▶ կասկածում են սեփական հնարավորություններում:

ԱՇԽԱՏՆՔԻ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

Ձեր առջև քաղաքական ծաղրանկարներ են: Բաժանե՛ք յուրաքանչյուր խմբին մեկական ծաղրանկար և պատասխանե՛ք հարցերին.

- ▶ Որոշե՛ք ծաղրանկարի թեմատիկան:
- ▶ Ի՞նչն է ծաղրանկարի հիմնական գաղափարը:
- ▶ Ո՞ր արտահայտչական ձևերով է հեղինակը փոխանցում իր գաղափարը:
- ▶ Ո՞ր ժամանակն է արտացոլում ծաղրանկարը:
- ▶ Ո՞ր քաղաքական իրավիճակին է համապատասխանում ծաղրանկարը:
- ▶ Ի՞նչ է դրա նշանակությունը և նպատակը:
- ▶ Ինչի՞ն է ուղղված յուրաքանչյուր ծաղրանկարը:
- ▶ Ստորև առաջարկում ենք քաղաքագետների և փիլիսոփաների ասույթները: Ընտրե՛ք դրանցից մեկը համապատասխան ծաղրանկարը մեկնաբանելու համար և բացատրե՛ք ձեր ընտրությունը:
- ✓ Գոյություն ունի կրթության և իրազեկվածության նվազագույն մակարդակ, որի խորքում ամեն մի ձայնը դառնում է իր ծաղրանկարը:
- ✓ Ազատություն նշանակում է պատասխանատվություն: Այդ պատճառով էլ մեծամասնությունը վախենում է ազատությունից:
- ✓ Ճշմարտության գիտակցությունը զարգացնում է պարտականության գիտակցությունը: Համընդհանուր օրենքը ազատությունն է, որը ավարտվում է այնտեղ, որտեղ սկսվում է ուրիշի անազատությունը:
- ✓ Եթե վատ մարդկանց ուժը նրանում է կայանում, որ նրանք միասին են, ապա լավ մարդիկ նույնպես նույն ձևով պետք է գործեն, որպեսզի ուժ դառնան:
- ✓ Եթե ժողովրդավարությունը ազատության մեջ ձգտում է դեպի հավասարություն, սոցիալիզմը ձգտում է հավասարության գերության և հարկադրանքի մեջ:
- ✓ Ինքներդ կատարե՛ք մեկնաբանություն:

Ծաղրանկար 1

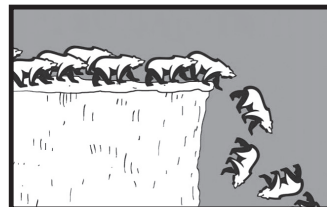
Ծաղրանկար 2

Ծաղրանկար 4

Ծաղրանկար 3

Ծաղրանկար 5

Իրազեկվածություն
– բոլորի համար
հասկանալի, օբյեկտիվ
և ամբողջական
տեղեկատվության
տիրապետում:

Ինքնակառավարման իրականացմանը հասարակության մասնակցության համար օրենքը ստեղծում է մեխանիզմներ, որոնք պայմանականորեն կարելի է բաժանել երեք խմբի.

Հասարակության մասնակցության մեխանիզմներ

ԻՐԱԶԵԿՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

**ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆ
ՈՐՈՇՈՒՄ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ
ՄԵԶ**

**ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ
ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՄԱՆ
ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ**

Քաղաքացիները պետք է ունենան ամբողջական տեղեկատվություն.

- ▶ ինքնակառավարման մարմինների գործունեության մասին,
- ▶ որոշումների ընդունման գործընթացում մասնակցություն ունենալու իրավունքի մասին,
- ▶ ինքնակառավարող միավորի գործունեության մասին,
- ▶ քննարկվող հարցերի մասին (այդ տեղեկատվությունը քաղաքացիներին պետք է հաղորդվի նախապես):

Քաղաքացիներն ունեն հնարավորություն.

- ▶ ընդգրկվեն ինքնավարության իրականացմանը,
- ▶ ինքնակառավարող մարմիններին ներկայացնեն սեփական նախաձեռնությունները,
- ▶ արտահայտեն առաջարկություններ և դիտողություններ որոշումների նախագծերի մասին:

Քաղաքացիներին տրվում է հնարավորություն.

- ▶ վերահսկելու ընդունած որոշումների կատարման ընթացքը,
- ▶ ունկնդրելու տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պաշտոնյա անձանց հաշվետվությունները:

Տեղական ինքնակառավարում իրականացնելու գործում քաղաքացիների մասնակցության ձևերը

«Ժողովրդավարորեն կազմակերպված պետությունը ձգտում է կրթել ոչ միայն անձին, այլև առաջին հերթին՝ քաղաքացուն: Անկասկած, ժողովրդավարությունը շահագրգռված է գիտակից քաղաքացիներ կրթելու մեջ, ովքեր կկարողանան ստեղծագործորեն միջամտել պետության կյանքի զարգացման գործընթացին...»:

Դիմիտրի Ուզնաձե

Բնակավայրի ընդհանուր ժողովը գյուղի/ավանի/

քաղաքի բնակչության ինքնակազմակերպման ձև է, որի միջոցով էլ մունիցիպալիտետում գրանցված ընտրողները հարցեր են առաջադրում, քննարկում են, ակտիվորեն մասնակցում են որոշումների ընդունմանը:

ԱՇԽԱՏԵՔ ԽՄԲԵՐՈՒՄ

- ▶ Խմբի հետ միասին մտածե՛ք և ընտրե՛ք մի գաղափար կամ առաջարկություն, որը կօժանդակի ձեր մունիցիպալիտետի/ բնակավայրի բնակիչների շահերը ավելի լավ պաշտպանելուն և/ կամ տեղի բնակչության հարցերը կարգավորելուն:
- ▶ Վերջնագրով պահանջե՛ք սակրերուլոյի նիստում քննարկել և վճռել ձեր գաղափարը/առաջարկությունը:
- ▶ Հիշե՛ք, որ վերջնագիրը գրվում է մունիցիպալիտետի սակրերուլոյի նախագահի անունով: Նշե՛ք վերջնագրի հեղինակների անունները և ազգանունները, վերջում ստորագրությունների հետ միասին փաստաթղթում նշե՛ք նաև վերջնագիրը ներկայացնելու ամսաթիվը:
- ▶ Փոխադրե՛ք վերջնագրի նմուշը թերթի վրա: Լրացրեք և այնուհետև դասարանի առջև ներկայացրե՛ք հիմնավորված շնորհանդես:

ՔՆՆԱՐԿԵՔ

Այսօր դուք աշակերտ եք, վաղը ուսանող կդառնաք: Ինչ մասնագիտություն էլ ընտրեք, գտնո՞ւմ եք, թե՞ ոչ, որ դպրոցն ավարտելուց հետո պետք է ձեռք մեկնեք քաղաքական ինքնակրթությանը: Գտնո՞ւմ եք, որ պետք է ունենաք ակտիվ քաղաքացիական դիրքորոշում: Այդ դեպքում պատասխանե՛ք ստորև տրված հարցերին.

1. Անհրաժեշտ համարո՞ւմ եք, որ աշակերտը հասկանա, պարզաբանի քաղաքական հարցերը: Ինչո՞ւ:
2. Քաղաքական կրթություն ստանալու ո՞ր տեսակն եք համարում առավել արդյունավետ.
 - ▶ ամսագիր-թերթեր կարդալը,
 - ▶ տեղեկատվական հաղորդումներ լսելը,
 - ▶ լսարանում սուր քաղաքական հարցերի քննարկմանը մասնակցությունը (նախապես պատրաստվելը),
 - ▶ հատուկ սեմինարներին մասնակցությունը,
 - ▶ որևէ հասարակական կազմակերպությունում աշխատելը,
 - ▶ քաղաքական կուսակցությունում աշխատելը,
 - ▶ մշտական ինքնակրթությունը,
 - ▶ ձեր տարբերակը:
3. Ի՞նչ կտա դպրոցն ավարտած մարդուն քաղաքական ինքնակրթությունը:

Քաղաքական կրթությունը կօգնի.

- ▶ արագորեն և հաջողությամբ յուրացնել հումանիտար առարկաները,
- ▶ լինել հետաքրքիր գրուցակից,
- ▶ սեփական կյանքը ավելի հետաքրքիր և գիտակցված դարձնել,

- ▶ հեշտությամբ հաստատել հաղորդակցություն մարդկանց հետ և հարմարավետ զգալ իրեն տարբեր լսարաններում,
- ▶ հեշտությամբ հասկանալ քաղաքական իրադարձությունները և գիտակցված ընտրություն կատարել,
- ▶ ձևավորվել որպես անհատ, որը չի հարմարվում իշխանության ցանկացած որոշմանը,
- ▶ պաշտպանել սեփական քաղաքացիական դիրքորոշումը,
- ▶ վերջնականապես ձևավորվել որպես արհեստավարժ քաղաքագետ,
- ▶ ձեր տարբերակը:

4. Ինչպե՞ս եք հասկանում «Ես ունեմ ակտիվ քաղաքական դիրքորոշում» արտահայտությունը: Դա նշանակում է, որ.

- ▶ սառնասիրտ չեմ ուրիշի կարիքների նկատմամբ,
- ▶ պատրաստ եմ օգնել նրան, ով դրա կարիքն ունի,
- ▶ բարյացակամ եմ և ըմբռնումով եմ մոտենում իմ շրջապատի մարդկանց,
- ▶ մտածում եմ իմ երկրի մասին,
- ▶ պատրաստ եմ մասնակցություն ունենալ իմ գյուղի/քաղաքի/փողոցի գեղեցկացման գործին,
- ▶ ձգտում եմ այնպիսի մասնագիտություն ընտրել, որը կօգնի իրականացնել սեփական ստեղծագործական գաղափարները,
- ▶ ձեր տարբերակը:

Իսկ վերջում դասագիրքը կավարտենք Շիմոն Պերեսի բառերով (ինչպես սկսեցինք).

«Ձեր նոր սերունդը հիանալի է... Բայց ինձ զայրացնում է նրանց ատելությունը քաղաքագետների նկատմամբ: Նրանք ասում են՝ քաղաքականությունը կաշառված է... Այն ինձ համար չէ:

Ես պատասխանում եմ՝ դուք կանոնավոր քաղաքականությո՞ւն եք ուզում: Չբաղվե՞ք քաղաքականությամբ և ինքներդ իրականացրեք կանոնավոր քաղաքականություն»:

ՕԳՏԱԿԱՐ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐ

- ▶ Պլանավորիր բյուջեն – <http://bit.ly/3bMrsvq>
- ▶ Զո գաղափարը քաղաքապետին – <https://bit.ly/3EcGGtu>
- ▶ Բյուջետային գործընթացներում քաղաքացիների մասնակցությունը <https://bit.ly/3DnRV1F/>
- ▶ Ընդգրկվիր քաղաքացիական ակտիվիզմում - <https://bit.ly/3YHVhoQ>

